

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LXII.

Fasc. 14.

KÖBLÖS ADÉL

**Joghatósági szabályok Európában és
Magyarországon**

SZEGED
2002

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et Juridicarum
Universitatis Szegediensis

ELEMÉR BALOGH, LÁSZLÓ BODNÁR, JÓZSEF HAJDÚ, ÉVA JAKAB,
JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA, JÁNOS MARTONYI,
FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY, BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY,
IMRE SZABÓ, LAJOS TÓTH, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BALOGH ELEMÉR, BODNÁR LÁSZLÓ, HAJDÚ JÓZSEF, JAKAB ÉVA,
KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS, MARTONYI JÁNOS,
NAGY FERENC, PACZOLAY PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF,
SZABÓ IMRE, TÓTH LAJOS, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324–6523 Acta Univ.
ISSN 0563–0606 Acta Jur.

Bevezető

A magyar jogi élet egyik legmeghatározóbb jelensége napjainkban az Európai Unióba való belépésünkre való felkészülés, a magyar jogszabályoknak az uniós joganyaghoz való közelítése. Ez a tevékenység párhuzamosan folyik a régi, szocialista jogszabálytömeg felülvizsgálatával. Mindez idáig komoly jogalkotói és jogirodalmi munkát igényelt és fog igényelni a jövőben is. A joggyakorlat reakciói majd csak ezután fognak igazán jelentkezni a szinte áttekinthetetlen, s nem ritkán ellentmondásos jogalkotási termékek alkalmazásának során felvetődő kérdések képében.

Ez a tanulmány a nemzetközi polgári eljárásjog területét érintő változások mögé kíván betekinteni, fel kívánja tárni a jogszabálysöveg mögött meghúzódó jogpolitikai megfontolásokat, és megpróbál rávilágítani az alkalmazás során esetlegesen felmerülő kérdésekre. A magyar jogban a joghatóságot a Nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet szabályozza, amely a 2000. évi CX. törvénnyel átfogó módosuláson esett át 2001. május 1-jei hatállyal. A módosító törvény indokolása a Luganoi Konvencióhoz¹ való várható magyar csatlakozással és az elavult, a modern elméleteknek és szabályozásnak meg nem felelő régi rendelkezések elkerülhetetlen revíziójával indokolta az átfogó újraszabályozást. Mindazonáltal az uniós joghoz való közelítés inkább megfelel a valóságnak. Az Európai Közösség tagállamai 1968. szeptember 27-én írták alá a joghatóságról és a külföldi határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (polgári ügyekben) szóló Brüsszeli Konvenciót.² Az Európai Közösségek Bíróságát (a továbbiakban EKB, illetve Bíróság) a Konvencióhoz csatolt, 1971. június 3-án aláírt Jegyzőkönyv³ felhatalmazta a Konvenció rendelkezéseinek értelmezésére, mely a Konvenció alkalmazása és továbbfejlesztése szempontjából kulcsfontosságúvá vált. Több, a Bíróság által hozott jogfejlesztő vagy értelmező döntés a módosítások alkalmával bekerült magába a Konvencióba, vagyis normaszöveggé vált.

Bár a Luganoi Konvenció egy évvel korábban került aláírásra, mint a San Sebastian-i Egyezmény,⁴ valójában mindkettő a Brüsszeli Konvenció bírói esetjog által továbbfejlesztett változata. Tekintettel azonban arra, hogy a Luganoi Konvenció részes államai az EK tagállamokon kívül az EFTA államok, illetve 2000 februárjától Lengyelország, és

¹ A Luganoi Szerződés tárgya azonos a Brüsszeli Konvencióéval, részes államai az EFTA tagállamok. Közzétették: 1988 O. J. L 319/9.

² Az 1968. szeptember 27-én aláírt egyezmény címe a joghatóság és a határozatok elismerése és végrehajtása polgári és kereskedelmi ügyekben. A Konvencióhoz, mint kiegészítő jogforráshoz, valamennyi EK tagállamnak csatlakoznia kellett, rendelkezései a tagállamok egymás közti viszonylatában érvényesülnek. Közzétették: az eredeti szöveget O. J. 1978, L 304/36, az Egyesült Királyság, Írország és Dánia csatlakozása alkalmával módosított szöveget O. J. 1978, L 304/77, a módosító egyezményt Görögország csatlakozásakor O. J. 1982, L 388/1, a módosító egyezményt Spanyolország és Portugália csatlakozásakor (ún. San Sebastiani Egyezmény) O. J. 1989, L 285/1, a módosító egyezményt Svédország, Finnország és Ausztria csatlakozásakor O. J. 1997, C 15/1.

³ O. J. 1975, L 204/28.

⁴ Spanyolország és Portugália EK-csatlakozása alkalmával módosították a Brüsszeli Konvenciót ezzel az egyezménnyel. Részben azért, mert az új tagállamoknak csatlakozniuk kellett a Konvencióhoz, másrészt azért, mert bizonyos módosítások szükségessé váltak a csatlakozásra tekintet nélkül is.

nincs olyan szerv, autoritás, mely valamennyi részes államra kötelező értelmezést adhatna, a Luganoi Konvencióhoz kapcsolódó joggyakorlat nem áll össze egyetlen koherens, átlátható rendszerré, s nem biztosított a folyamatos, egységes jogfejlesztés sem. Még akkor sem, ha a Luganoi Konvencióhoz fűzött Jegyzőkönyv szerint a nemzeti bíróságok lehetőség szerint figyelembe veszik az EK Bíróságának joggyakorlatát a Luganoi Konvenció alkalmazása során, a Bíróság pedig tekintettel lesz a Brüsszeli Konvenció értelmezésekor a Luganoi Konvencióhoz kapcsolódóan született nemzeti joganyagokra, és létrehozzák a témában született bírósági döntések körforgását, melynek központja a Bíróság Irodája lett.

Az uniós fejlesztés legutóbbi lépését a 44/2001/EK Tanácsi Rendelet (a továbbiakban: Rendelet)⁵ jelentette, mely nagyrészt átvette a Brüsszeli Konvenció szabályozási rendszerét, technikáját, mindamellett megpróbált megfelelni az időközben felmerült igényeknek is. A 2000. évi CX. törvény igazából ezeket a rendelkezéseket tükrözi vissza a magyar bíróságok joghatóságára vetítve.

Mindezekre tekintettel ennek a tanulmánynak az alapját a Brüsszeli Konvenció joghatósági szabályainak bemutatása képezi a Bíróság joggyakorlatának fényében. Emellett a Rendelet által bevezetett újítások ismertetése segít hozzá az új magyar joghatósági szabályok megértéséhez. Mivel a Rendelet 2002. március 1-jén lépett hatályba, a módosított magyar rendelkezések is alig egy éve alkalmazandók, ezekhez bírói gyakorlat még nem kapcsolódik.⁶ A velük kapcsolatos fejtegetések nagyrészt a szabályozás háttérének feltárásához kapcsolódnak, a jogalkalmazás azonban számos kérdést vethet még fel a jövőben.

A tanulmánynak nem képezi részét az említett jogforrások hatályának, a joghatósági kikötésnek,⁷ illetve a joghatóság vizsgálatára vonatkozó rendelkezéseknek, végül a speciális jogterületeket szabályozó jogforrásokban található joghatósági rendelkezéseknek,⁸ illetve a személyállapoti ügyekben alkalmazandó Rendeletnek az ismertetése.⁹

A joghatóság

Egy joghatósággal foglalkozó tanulmány nem tekinthet el a téma központi fogalmának definiálásától. A jelen esetben ennek azért is van kiemelkedő jelentősége, mert a magyar törvényhozás az európai szabályozás mintaképeire formálta a nemzetközi magánjogi törvényerejű rendelet joghatósági szabályait, s a szó szerinti fordítás nem ritkán félrevezető lehet, de legalábbis nem adja vissza az adott jogintézmény lényegét.

A Brüsszeli Konvenció angol szövegváltozata a „jurisdiction” kifejezést használja, amelynek pontos jelentését a szövegkörnyezetből lehet kideríteni, tekintettel arra, hogy a

⁵ O. J. 2001, L 12/1. A Rendelet, Dánia kivételével, valamennyi tagállam vonatkozásában a Konvenció helyébe lép a Római Szerződés 299. cikkelyében foglalt területi korlátozással. 1(3) és 68(1) cikkely

⁶ Annyi pontosítást azonban ez a megállapítás igényel, hogy bár közvetlenül a Rendelet szövegének értelmezéséhez kapcsolódó eseti döntés nem született, a Rendelet 70 (2) cikkelye kifejezetten úgy rendelkezik, hogy a Brüsszeli Konvenció értelmezése körében keletkezett luxemburgi bírósági joganyag továbbra is alkalmazandó a Rendelet megfelelő cikkelyeinek értelmezése során.

⁷ KÖBLÖS ADÉL: Joghatósági és illetékességi kikötés a 2000. évi CX. törvény után az európai szabályozás fényében. *Magyar Jog* 2002/7 385–396. p.

⁸ Így alapvetően a csődeljárásról szóló 1346/2000 EK Tanácsi Rendelet O. J. 2000, L 160/1.

⁹ 1347/2000/EK Tanácsi Rendelet a joghatóságról és a külföldi határozatok végrehajtásáról házassági és szülői felügyelettel kapcsolatos ügyekben (2000 OJ L 160/19).

bíróságnak azt a jogát és hatalmát fogja át, amellyel egy adott jogvita érdemére vonatkozóan döntést hozhat, felőleli auctoritásának összes dimenzióját: egyrészt a földrajzi területet, amelyre a bíróságnak a hatalma kiterjed, másrészt azon ügytípusokat, amelyeket a bíróság tárgyalhat és eldönthet.¹⁰ A magyar jogban ennek az intézménynek leginkább a „hatáskör” kifejezés felel meg. A jogirodalomban a hatáskört szokták szűkebben és tágabban értelmezni. Kengyel Miklós szerint¹¹ „az állami szervek (szervezeti egységek) egymástól elhatárolt intézkedési és döntési jogosítványainak az összességét hatáskörnek nevezzük”.

A hatáskör megközelíthető egyrészt a feladatkörrel való összehasonlításban, ahol a feladatkör egy (állami) szerv társadalmi funkcióját, szerepét jelenti, a hatáskör pedig ezen szerepekör betöltéséhez szükséges jogosítványokat öleli fel. Másrészt felbukkan ez a fogalom a különböző szervtípusok, illetve az azonos típusú, de földrajzilag elkülönülő szervek közötti racionális és hatékony ügymegosztás vonatkozásában. Amikor egy ügyben külföldi elemek is felmerülnek, először a nemzetközi értelemben vett hatáskörrel, vagyis a joghatóságról kell állást foglalni. Ezután belső viszonylatban először a tágabb értelemben vett hatáskörrel kell dönteni, amely a bíróságok és más állami (vagy még pontosabban közigazgatási), esetleg nem állami (pl. választottbíróság)¹² szervek közti ügymegosztást jelenti, majd a szűkebb értelemben vett hatáskörrel, amely alatt a bírósági szervezeten belüli nem földrajzi ügymegosztást kell érteni. A magyar Polgári perrendtartás hatáskör alatt csak a különböző szinten szervezett, illetve a különböző típusú bíróságok közötti ügymegosztást érti. Az előbbi szerint lehet beszélni elsőfokú és fellebbezési bíróságokról, az utóbbi alatt pedig a rendes és különös bíróságok közti ügymegosztás értendő. Magyarországon jelenleg ilyen külön bíróság csak első fokon működik: természetesen munkaügyi bíróságról van szó, de például Németországban öt, egymás mellett párhuzamosan kiépült bírósági piramis működik az egyes ügytípusokat megosztva egymás között (polgári, büntető, munkaügyi, társadalombiztosítási, közigazgatási bíróság), és más európai államokban is működnek külön közigazgatási bíróság(ok). Szoktak beszélni végül területi hatáskörrel is, amely az azonos típusú, illetve az azonos hatáskörrel rendelkező bíróságok közti földrajzi ügymegosztást takarja, s amely a magyar jognyelvben illetékesség kifejezés alatt ismert.

Ezt azért tartottam szükségesnek felvázolni, mert az Unió Kiadó kiadásában megjelent fordítás szerint¹³ az „Egyezményt polgári és kereskedelmi ügyekben kell alkalmazni, tekintet nélkül a joghatóság jellegére”, szerintem a „whatever the nature of the court or tribunal” kifejezés tartalmát sokkal inkább visszaadja a hatáskör kifejezés, mint a joghatóság, minthogy ez utóbbi kizárólag a nemzetközi elemeket hordozó ügyeknél értelmezhető, az 1. cikkely viszont a hatáskörre utal: annak is a szűkebb jelentésére, tehát az adott a bírósági szervezeten belüli ügymegosztásra: a minőségi ügymegosztásra. Mádl

¹⁰ *Black's Law Dictionary* p. 443 (Henry Campbell Black, M.A.) St. Paul, 1983.

¹¹ KENGYEL MIKLÓS: *Magyar polgári eljárásjog*. Bp., 1998. 101. p.

¹² Van olyan felfogás is, mely szerint a választottbíráskodás nem a hatáskör, hanem a joghatóság kérdésén belül vizsgálendő. Vö. DR. BAUER MIKLÓS: Van-e helye áttételnek a választottbíráshoz? *Magyar Jog* 1997/10. 593. p. Erre engedne következtetni az, hogy az állami bíróság köteles a keresetlevelet idézés kibocsátás nélkül elutasítani, illetve a felek bármelyikének kérelmére a pert megszüntetni, ha a jogvita elbírlására a felek érvényes választottbírási megállapodást kötöttek ki [1994. évi LXXI. törvény 8. § (1) bekezdése]. Ugyanakkor a Polgári perrendtartás magyarázata a hatáskör alóli kivételként említi a választottbíráskodást. [4 *Polgári perrendtartás magyarázata* (szerk. Németh János) Budapest KJK, 1999. 133. p.]

¹³ *Az Európai Közösségek jogszabályainak gyűjteménye*, Unió Kiadó, 1. kötet (Alapintézmények) 245/I. p.

Ferenc szerint joghatóságnak „az ügyeknek [ezt a] – belső jogi vagy nemzetközi jogforrásra alapuló – nemzetközi megoszlását, az egyik vagy másik állam fórumának döntési hatalma alá rendelését nevezik”.¹⁴

Annak ellenére, hogy a joghatóságot nemzetközi hatáskörnek is szokták nevezni, az Egyezmény szabályozási koncepciója az illetékeséghez áll a legközelebb. Úgy kell elképzelni az Unió területét, mint amelynek belső földrajzi felosztását az egyes tagállamok adják, s az ügyek elosztása horizontálisan történik meg a részes államok közt. Ezt érdemes azért is kiemelni, mert a Konvenció bizonyos joghatósági szabályai párhuzamba állíthatók a magyar jogban ismert illetékeségi fajtákkal. Éppen azért, mert ezeknek a fogalmaknak már jól ismert, egyértelmű tartalmuk van – némileg eltérve a Konvenció terminológiájától, de a könnyebb megértést elősegítve – átvetítettem ezeket a kifejezéseket a joghatóságra. Mindez persze nem érinti a szűkebb értelemben vett hatáskör és illetékeség kérdését, hiszen az eljárást megindító fél számára a Konvenció csak azt az államot jelöli ki, amelynek a bíróságai az ügy tárgyalására és elbírálására jogosultak, az így kijelölt államon belül viszont azt, hogy melyik konkrét bíróság járhat el, a nemzeti polgári eljárásjogi kódexek határozzák meg. Ez alól csak a vagylagos, vagy ahogy a Konvenció fogalmaz, speciális joghatósági okok képeznek kivételt, minthogy ezek a joghatósági okok egyben illetékeségi okokként is funkcionálnak, vagyis közvetlenül jelölik ki az adott ügyben eljárni jogosult bíróságokat.

A magyar jogirodalomban¹⁵ megkülönböztetünk általános és különös illetékeséget, ez utóbbin belül kizárólagos, vagylagos és alávetéses illetékeséget. Ezeket most már a fentiek alapján a Konvenció joghatósági szabályaira átvétítve beszélhetünk általános joghatóságról¹⁶ (illetőleg joghatósági okról) és különös¹⁷ joghatóságról, mely tovább osztható kizárólagos,¹⁸ vagylagos¹⁹ vagy (kikötött) alávetéses²⁰ joghatóságra.

A Nmtvr., szakítva a korábbi osztályozással (kizárólagos, kizárt és párhuzamos joghatóság) és a magyar bíróságoknak bármely ügyben való eljárásra való felhatalmazásával, átvette a Konvenció rendszerét, s általános, különös, kizárólagos, kizárt joghatóságot, illetve joghatósági kikötést szabályoz. Továbbá, külön cím alatt rendezi a fogyasztói és a munkaszerződésből eredő jogviták speciális joghatósági szabályait.

Az általános joghatóság

„A jelen Egyezmény előírásaiban foglalt fenntartásokkal, valamely szerződő állam felségterületén lakóhellyel rendelkező személyek - állampolgárságukra tekintet nélkül - perelhetők ezen állam bíróságai előtt.”²¹ [2(1) cikkely].

A „jelen Egyezmény előírásaiban foglalt fenntartásokkal” kifejezés megfelel a szó szerinti fordításnak, a magyar jogszabályokban ez a „ha ez a jogszabály (jelen esetben

¹⁴ MÁDL FERENC – VÉKÁS LAJOS: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, 1997 463. p.

¹⁵ KENGyel: i. m. 106. p.

¹⁶ 2. cikkely és ennek kiegészítő szabályai (3–4. cikkely).

¹⁷ Különös joghatóság alatt a Konvenció a vagylagos joghatóságot, illetve a biztosítási és a fogyasztói jogvitákra vonatkozó speciális joghatóságot tárgyalja.

¹⁸ 16. cikkely.

¹⁹ 5–15. cikkely.

²⁰ 17–18. cikkely.

²¹ *Az Európai Közösségek jogszabályainak gyűjteménye*. 245/I. p.

egyezmény) eltérően nem rendelkezik” fordulattal szokott megjelenni. Ez a rendelkezés utal arra, hogy a kizárólagos joghatósággal szemben az általános szabály háttérbe lép, vagylagos joghatóság esetén pedig a felperes vagy kérelmező (innenről együttesen: felperes)²² választásától függ, hogy melyik államban indít eljárást, ám amennyiben nincs eltérő szabály, akkor a 2. cikkely alkalmazandó. A mondat másik felének fordítását azonban egyáltalán nem tartom szerencsésnek, mivel úgy tűnik, hogy ez az általános joghatósági ok csupán egy új, a Konvención kívüli joghatósági okok melletti választási lehetőségnek tekintendő. Pedig erről szó sincs. A szerződő államok vonatkozásában a Konvenció a nemzeti kollíziós jogszabályok rendelkezései helyébe lépett, s célja nem a joghatósági okok bővítése, hanem épp ellenkezőleg, a konfliktusok, összeütközések megszüntetése volt a közvetlenül alkalmazandó jogi rendelkezések bevezetése révén. A joghatósági egyezmények két nagy csoportba sorolhatók. A direkt joghatósági szabályokat tartalmazó vagy kettős (dupla) egyezmények kijelölik azt az államot, amelynek bíróságai joghatósággal rendelkeznek az adott ügyre, s egyben kötelezőek azon másik részes állam bíróságaira is, ahol a külföldi határozat elismerését és végrehajtását kéri. Az indirekt vagy szimpla egyezmények csak a határozat végrehajtása vonatkozásában bírnak jelentőséggel. A Brüsszeli Konvenció aláírása előtt az EK-tagállamok által kötött nemzetközi szerződések nagy része az utóbbi csoportba tartozott, a Brüsszeli Egyezmény azonban direkt joghatósági szabályokat fektetett le a jogbiztonság és a bírósági határozatok Közösségen belüli szabad mozgása, illetve a különleges (ún. exorbitáns) joghatósági okok Közösségen belüli alkalmazásának elkerülése érdekében.

Fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy a „lakóhely” a magyar jogban csak a természetes személyekhez kapcsolható fogalom, a Konvenció viszont a jogi személyekre, illetve a jogi személyiség nélküli szervezetekre is alkalmazandó: az ő vonatkozásukban a lakóhely alatt székhelyet kell érteni.²³

Összefoglalva tehát: a 2. cikkely úgy rendelkezik, hogy ha a jelen Egyezmény eltérően nem rendelkezik, akkor valamely szerződő államban lakóhellyel, illetve székhellyel rendelkező személy – természetes személy esetén állampolgárságra, jogi személynél és más szervezeteknél honosságra tekintet nélkül – ezen állam bíróságai előtt perelhető. Ez pedig olyan kötelező jellegű szabály, amely háttérbe szorítja a tagállamok belső joghatósági normáit.

A Jenard kommentár²⁴ szerint azért a lakóhely (innenről kezdve lakóhely alatt székhely is értendő) lett az általános joghatósági ok, mert:

1. a nemzetközi eljárásoknál (a tagállami szabályozás szerint) az összekötő tényező általában a lakóhely, s visszalépést jelentett volna az állampolgárság (illetve a honosság) figyelembevétele;

²² A Konvenció hatályával összefüggő kérdés, hogy a Konvenció peres és nem-peres ügyekben egyaránt alkalmazandó, ezért kell a felperes kategóriáját tágabban értelmeznünk, beleértve a kérelmezőt, jogosultat is, illetve az alperes alatt értenünk kell a kérdmezettet, kötelezettet, adóst is.

²³ Lásd az 53. cikkelyt.

²⁴ A Konvenció szövegének tervezetét egy szakértőkből álló bizottság dolgozta ki. Ennek a bizottságnak a rapporteur-je a belga P. Jenard professzor volt, aki a Konvenció kidolgozott szövegéhez magyarázatokat írt. Az alapító hat állam kormányai a Konvenció tervezett szövegével együtt ezt a kommentárt is megkapták. Ezt a későbbiekben Konvenció hivatalos kommentárjaként kezelték, s gyakorlatilag a mai napig isannak tekintik. Megjelent: Official Journal 1979,C 59/1.

2. ezzel el lehetett kerülni az állampolgárságra alapozott szabályok bonyolultságát, összetettségét, beleértve a hontalanságot, illetve a kettős (esetleg többes) állampolgárságból eredő problémákat is;
3. a cél a szabályok egyszerűsítése volt, s ez a rendelkezés az egységes értelmezést is megkönnyíti;
4. úgy igazságos, hogy a Konvencióból származó előnyöket a szerződő államokban lakó és gazdasági tevékenységüket ott kifejtő személyek is élvezzék, ha nem is állampolgárai egyik szerződő államnak sem;
5. végül pedig ezzel a rendelkezéssel olyan összefüggő jogi rendszer alakítható ki, amely megerősíti a jogbiztonságot.²⁵

A Konvenció tehát vonatkozik mindazokra a személyekre, akik valamely szerződő államban laknak és az adott szerződő állam állampolgárai, más szerződő állam állampolgárai, vagy nem szerződő állam állampolgárai; esetleg hontalanok vagy többes állampolgárok.

Az alperes lakóhelye szerinti állam bíróságainak joghatósággal való felruházását a perre kényszerített alperes védelme is indokolta: az alperes a felperes által nem hozható olyan hátrányos helyzetbe, hogy egy általa nem ismert jogrendszerrel rendelkező állam bíróságai előtt kelljen védekeznie. A Bíróság a Konvenció rendelkezéseinek értelmezése során – bizonyos különös méltánylást érdemlő esetektől eltekintve – következetesen elzárkózott olyan megoldásoktól, amelyekkel megnyílt volna a felperes előtt az a lehetőség, hogy a saját lakóhelye előtt pereljen.

Az általános joghatósági ok tehát az alperes lakóhelye. A Konvenció meg sem kísérelte a lakóhely fogalmának definiálását, mivel a tagállamokban meglehetősen eltérő tartalommal használják ezt a kifejezést. Ezért az 52(1) cikkely utaló normát tartalmaz, amely úgy szól, hogy „annak eldöntésénél, hogy a fél lakóhelye annak a szerződő államnak a felségterületén van-e, amelynek bíróságához a felperes fordult, a bíróság a saját jogát alkalmazza”.

Az eltérő tartalom ellenére a tagállamok bíróságai a Konvenció alkalmazása céljából a lakóhelynek elég széles értelmét tulajdonítanak. Sőt, Angliában és Wales-ben a Konvenció hatására megalkotott 1982. évi törvény²⁶ pontos és részletes definíciót is adott a lakóhely (domicile) kifejezésre. Ennek az volt az oka, hogy amíg a kontinentális országokban nagyrészt közös volt az, hogy a lakóhely lényegét egy helyi közösséggel való tartós kapcsolatban látták megtestesülni, addig Angliában a „domicile” arra a helyre utalt, ahol az adott személy családi gyökerei voltak, ahonnan az adott személy származott, következésképpen ezt nem lehetett könnyedén megváltoztatni, egy személynek nem lehetett több „domicile”-je. A kontinentális fogalomnak inkább az angol „residence” terminológia felelt meg, s ezért az 1982-es törvény a „domicile” kifejezésnek a Konvenció alkalmazása céljából a „residence”-nek megfelelő tartalmat adott.²⁷

²⁵ ALAIN DASHWOOD – RICHARD HACON – ROBIN WHITE: *A Guide to the Civil Jurisdiction and Judgements Convention*. Denver, 1987. p. 17.

²⁶ Civil Jurisdiction and Judgements Act 1982. Ez a törvény a Konvenciót tekintve mintának szabályozza az Egyesült Királyságon belüli ügymegosztást a belső területi egységek (Anglia és Wales, Skócia, Észak-Írország) között.

²⁷ A 41. szakasz (2) bekezdése szerint akkor rendelkezik valaki lakóhellyel az Egyesült Királyság területén, ha ott lakik és ott-lakásának természete és körülményei arra utalnak, hogy lényeges kapcsolat fűzi az Egyesült Királysághoz. Az utóbbit feltétel teljesül, ha az illető az utolsó három vagy ennél több hónapot az Egyesült Királyságban töltötte.

Az 52(2) cikkely arra az esetre ad iránymutatást, ha az eljáró bíróság saját joga alapján megállapítja, hogy a félnek ebben az adott államban nincs lakóhelye. Ilyenkor ugyanis felmerül, hogy vajon egy másik szerződő államban van-e lakóhelye az alperesnek vagy csak a Közösségen kívül. Ezt a kérdést az érintett másik szerződő állam jogának alkalmazásával kell megválaszolni.

A (3) bekezdés²⁸ szerint a fél lakóhelyét mégiscsak saját (állampolgársága szerinti) joga szerint kell meghatározni, ha ezen jog szerint a lakóhelye egy másik személy lakóhelyétől vagy egy hatóság székhelyétől függ. Egy példa: ha egy szerződő állam bíróságának meg kell állapítania egy gyermek lakóhelyét, akkor először azt kell megvizsgálnia, hogy a gyermek lakóhelye a személyes joga szerint nem függ-e a szülők lakóhelyétől. Ha nem függ tőle, akkor az eljáró bíróság saját jogát alkalmazza a lakóhely kérdésének eldöntésénél, ha viszont igen, akkor az állampolgárság szerinti jogot kell alkalmaznia.²⁹ Persze itt is felmerülhet olyan eset, amikor az érintett személynek két állampolgársága van. Így ha egy francia férfihoz megy hozzá egy német nő, akkor ezzel francia állampolgárságot szerez, de megtartja a német állampolgárságát is. A francia jog szerint a lakóhelye a férje lakóhelyétől függ, ezért a francia jog szerint a lakóhelye azonos a férje lakóhelyével. A német állampolgársága miatt viszont a német jog is alkalmazható, amely viszont nem írja elő, hogy a feleség lakóhelye a férje lakóhelyével azonos, így nincs kizárva, hogy a feleségnek Németországban a német jog szerint lakóhelye legyen. Egy ilyen nő tehát két szerződő államban is perelhető.³⁰

Az Egyezmény egyértelműen kizárja az állandó vagy szokásos tartózkodási hely figyelembe vételét. Sem kiegészítő, sem vagylagos joghatósági okként nem került bele a szövegbe, mivel a cél az volt, hogy lehetőleg egy állam bíróságaira koncentrálják a joghatóságot. A lakóhely fogalmába sem érthető bele a szokásos tartózkodási hely, melynek több szerződő államban is a népesség-nyilvántartásba történő bejegyzés a feltétele, míg ezzel szemben a Konvenció nem egy hatósági bejegyzést, hanem egy adott országgal való tényleges kapcsolatot fogadja el a joghatóság alapjaként.

Az 53. cikkely rögzíti, hogy társaságok, más jogi személyek, illetve természetes és jogi személyekből álló szervezetek esetén a lakóhely alatt székhelyet kell érteni. Ennek megállapításánál, vagyis, hogy ez hol van, az eljáró bíróságnak saját nemzetközi magánjogi szabályait kell alkalmaznia. Ugyanez a helyzet, ha azt kell megállapítani, hogy hol van a tröszt (trust) székhelye. A Jenard kommentár³¹ szerint azért nem utaltak vissza a lakóhely megállapításának szabályára (52. cikk), mert a tagállamokban a jogi személy székhelyének meghatározására nézve különböző megközelítések alakultak ki, másrészt nem akartak társasági jogi kérdésekbe bonyolódni, különösen, hogy már napirenden volt számos EK-jogszabály kidolgozása ebben a témában.

A Rendelet 2. cikkelye egy az egyben átvette a Konvenció szövegét az általános joghatóság tekintetében, és - az állampolgársághoz kötött speciális szabály elhagyásától eltekintve - érintetlenül hagyta a természetes személyek lakóhelyének meghatározására vonatkozó szabályt is. A jogi személyek székhelyének meghatározását viszont kivonta a nemzeti jogok hatálya alól, s maga fogalmazta meg, mit kell a szervezet székhelyének tekinteni a Rendelet alkalmazása során.³²

²⁸ Ez valamely oknál fogva kimaradt az Unió kiadó fordításából.

²⁹ DASHWOOD: i. m. p. 20.

³⁰ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/17.

³¹ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/57.

³² 60. cikkely.

Az előkészítő memorandum szerint³³ az önálló fogalom révén elkerülhető a pozitív és negatív joghatósági összeütközés. Az értelmező rendelkezés szerint székhely alatt a társaság, más jogi személy, illetve természetes vagy jogi személyek szervezeteinek törvényen alapuló székhelyét, a központi ügyintézés helyét vagy azt a helyet kell érteni, ahol az üzleti tevékenységet alapvetően végzik. Az angol és az ír jog szempontjából a törvényes székhely a bejegyzett székhelyet, ennek hiányában a bejegyzés helyét, ha pedig ilyen sincs, azt a helyet jelenti, amelynek joga alapján a szervezetet létrehozták. Csupán a trösztök vonatkozásában maradt meg az a rendelkezés, hogy a székhely meghatározásánál a bíróság a saját nemzetközi magánjogi szabályait alkalmazza.

A Konvenció 2(2) cikkelye az „egyenlő elbánás” alapelvét fogalmazza meg az alperes oldaláról, amikor úgy rendelkezik, hogy azokra a személyekre, akik nem annak a szerződő államnak az állampolgárai, amelyben lakóhelyük van, a belföldiekre irányadó joghatósági szabályokat, egészen pontosan az ebben az államban lakó belföldiekre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Az egyenlő elbánás elvének pozitív aspektusai jelennek meg a 4(2) cikkelyben is.

A 3. cikkely az általános joghatósági szabály alkalmazási körét és a különös joghatósági rendelkezésekhez való viszonyát szabályozza, vagyis hogy mikor lehet eltérni az alperes lakóhelyén alapuló főszabálytól, és az alperest a lakóhelyétől különböző, másik szerződő államban perelni. A Konvenció szerint erre csak a 2–6. Szakaszban felsorolt esetekben kerülhet sor, de emellett kifejezetten kiemelték azokat a belső jogi rendelkezéseket (ún. exorbitáns joghatósági okokat) is, amelyeket a másik tagállamban lakó alperessel szemben nem lehet alkalmazni. Ez a felsorolás nem taxatív és nem vonatkozik a Közösségen kívül lakóhellyel rendelkező személyekre, még ha valamely szerződő állam állampolgárai is.³⁴ A Rendelet igazából csak szerkezeti szempontból hozott újdonságot, minthogy a felsorolást az I. számú melléklet tartalmazza, s nem maga a normaszöveg. Tartalmilag csak az olasz törvénymódosulásokra tekintettel állt be változás. Szükség esetén a lista módosítható, s a módosítást az hivatalos lapban (Official Journal) közzé kell tenni.

A 4. cikkely azokra az eljárásokra irányadó, melyekben az alperesnek egyik szerződő állam területén sincs lakóhelye. A 4(1) cikkely két fontos rendelkezést tartalmaz: az egyik egy utaló norma, amellyel ezekre az esetekre a Konvenció a nemzeti joghatósági szabályokat rendeli alkalmazni. Elvileg meg lehetett volna spórolni ezt a szabályt, mert logikusnak tűnik, hogy azokban az ügyekben, ahol a Konvenció nem alkalmazható, a belső rendelkezések hatályban maradnak. Hogy mégis kifejezetten belevették a szövegbe, két okra vezethető vissza a Jenard kommentár szerint.³⁵ Egyrészt, mert ezzel biztosítható a határozatok szabad mozgása akkor, ha a belső joghatósági szabályok szerint hozták meg őket. Egyébként az adós megíúsíthatná a végrehajtás sikerességét azzal, hogy átviszi a vagyonát egy másik közösségi állam területére, mint ahol a végrehajtandó ítéletet hozták. Ez igazából a külföldi határozatok elismerése és végrehajtása³⁶ szempontjából bír jelentőséggel. Másrészt ezen szabály következtében a Konvenció perfüggőségi rendelkezéseit szélesebb körben kell alkalmazni. A tagállami bíróság joghatósága

³³ http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/dat/1999/en_599PC0348.html.

³⁴ Jenard kommentár O. J. 1979, C59/20. – Ugyanakkor az exorbitáns joghatóság alapján valamely tagállam bíróságai által hozott határozatok a Konvenció alapján elismerhetők és végrehajthatók egy másik tagállamban.

³⁵ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/20-21

³⁶ A Konvenció III. Címe.

végeredményben így mindig visszavezethető a Konvencióra. A bekezdés másik fontos rendelkezése nem más, mint az előbbi szabály alóli kivétel beiktatása: a 16. cikkelyben felsorolt kizárólagos joghatósági szabályok ugyanis vonatkoznak azokra is, akiknek nincs lakóhelyük a Közösség területén. A Rendelet azzal bővítette a kört, hogy a joghatósági kikötésről szóló cikkely hatályának is alárendelte a nem közösségi lakóhelyű alpereseket, minthogy a joghatósági kikötésre vonatkozó szabályoknak csak az a feltétele, hogy valamelyik fél rendelkezzen a Közösségben lakóhellyel, aki nem feltétlenül az alperes.³⁷

A 4(2) cikkely, mint már volt róla szó, az egyenlő elbánás elvének másik, a 2(2) cikkelyben említetten túli, pozitív aspektusát fogalmazza meg, nevezetesen, eloszlatva mindenféle jogbizonytalanságot, lehetővé teszi a szerződő államok területén lakó személyeknek – állampolgárságra való tekintet nélkül –, hogy mint felperesek ezen állam belső joghatósági szabályait a Közösségen kívül lakóhellyel rendelkező alperesekkel szemben igénybe vegyék, méghozzá ugyanúgy, mintha ennek az államnak az állampolgárai lennének. A Jenard kommentár szerint³⁸ itt tekintettel voltak a Római Szerződés 52. cikkelyében lefektetett szabad letelepedési jogra is, és arra a gazdasági szempontra, hogy a tagállamokban letelepedett és ezért a Közösség gazdasági tevékenységében aktívan résztvevő személyek ugyanolyan jogi védelemben részesüljenek, mint a tagállamok állampolgárai.

A magyar jogban az általános joghatósági okok köre egy kicsit bővebb, mint a Konvencióban. A magyar bíróság joghatóságát ugyanis nemcsak az alperes lakóhelye, illetve székhelye alapozza meg, de a szokásos tartózkodási helye is. Polgári eljárásjogunk ezidáig nem dolgozott a „szokásos tartózkodási hely” fogalmával, csupán a lakóhely, tartózkodási hely és a huzamos tartózkodási hely volt illetékességi ok. Kizárólag az adójogszabályok használják ezt a kifejezést, amelynek tartalmát az adózás rendjéről szóló 1990. évi XCI. törvény 97. §-ának g) pontja a következőképpen fogalmazza meg: a magánszemélynek akkor van, a Magyar Köztársaság területén szokásos tartózkodási helye, ha az adott naptári évben – a ki- és beutazás napját is egész napnak tekintve – legalább 183 napot belföldön tartózkodott. Bár rendkívül praktikusnak tűnik ez a definíció, nem valószínű, hogy a jogalkotó szándéka ennek átvételére irányult volna. Sokkal inkább tekinthető a szokásos tartózkodási hely a polgári eljárásjogban már kialakult tartalommal élő tartózkodási hely megfelelőjének. A 2000. évi CX. törvény indoklása nem ad semmilyen iránymutatást ebből a szempontból, sőt, inkább félrevezető azon megállapításával, hogy „ez a szabály konform a Luganoi Egyezmény szemléletével,³⁹ továbbá a legtöbb állam általános joghatósági szabályival, de a Pp. 29. §-a szerinti általános illetékességgel is.”

A pertársak együttes perlésére, valamint a viszontkereset indítására lehetőséget adó rendelkezések⁴⁰ a Konvencióban a különös joghatóság címszáva alatt kerültek szabályozásra, ezért, bár a Nmtvr. az általános joghatóságon belül tárgyalja őket, később nekik kifejtésre ebben a tanulmányban.

³⁷ A Rendelet a 22. cikkelyében foglalkozik a kizárólagos joghatósági okokkal, a joghatósági kikötés szabályai a 23. cikkelyben találhatók.

³⁸ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/21.

³⁹ A Luganoi Egyezmény általános joghatósági szabályai ebből a szempontból teljesen azonosak a Brüsszeli Konvenció rendelkezéseivel.

⁴⁰ Nmtvr. 54. § (2)–(4)-bekezdés.

A vagylagos joghatóság

A Konvenció különös joghatóságnak nevezi az itt felsorolt joghatósági okokat, amelyek természetüket tekintve igazából választható, vagylagos joghatósági okok: a felperes megindíthatja az eljárást az általános joghatósági ok szerinti állam bírósága előtt, de ehelyett választhatja az 5–6.a. cikkelyben megjelölt joghatósági okok által kijelölt bíróságot is.

A Jenard kommentár⁴¹ feltárja a vagylagos joghatósági okok Konvencióba való foglalásának indokait, amelyeket az érintett cikkelyek értelmezése során a Bíróság is figyelembe vett. A vagylagos joghatósági okok alapja a jogvita és a joghatósággal felruházott bíróság közötti igen szoros kapcsolat. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy csak az 5–6.a. cikkben felsorolt joghatósági okok alapíthatják meg az adott bíróság joghatóságát, és nem képezheti joghatóságuk alapját pusztán az a tény, hogy a jogvita és az a bíróság, amely előtt a keresetet indították, igen szoros, tényleges kapcsolatban áll egymással. A *Custom Made Commercial Ltd. v Stawa* esetben⁴² az alperes azzal támadta a német bíróság joghatóságát, hogy annak a jogvitával semmiféle kapcsolata nincs, így az 5(1) cikkely céljával lenne ellentétes, ha a német bíróságnak – mint az érintett kötelezettség teljesítésének helye szerinti bíróságnak – joga lenne a jogvita elbírálására. Az EKB elismerte, hogy a hivatkozott rendelkezésnek lehet olyan hatása, hogy egyes (szélsőséges) esetekben az ügyre az azzal semmiféle kapcsolatban nem álló bíróságoknak van joghatóságuk, ugyanakkor ez nem szüntetheti meg az 5(1) cikkely alkalmazhatóságát, mert egyébként a bíróságnak a joghatóságáról való döntésénél bizonyos szinten érdemi kérdésekben is állást kellene foglalnia: gyakorlatilag nem dönthetne róla az alperes érdemi meghallgatása nélkül. Ez pedig mindenképp ellentétes lenne a Konvenció egészének céljaival, az egyszerűsítéssel és a gyorsítással. A másik oldalról megközelítve, a jogvita és a felhívott bíróság között ténylegesen fennálló szoros kapcsolat azért nem lehet önálló joghatósági ok, mert nehéz lenne előre megmondani, melyik lesz az a bíróság, amely ennek a kritériumnak megfelel, s ez gyöngítené a jogbiztonságot.⁴³

Felmerült a tervezet kidolgozásánál, hogy a vagylagos joghatósági okokra önmagukban, a Konvencióból eredően lehessen-e hivatkozni, avagy csak akkor, ha azt az érintett állam belső joga is elismeri, vagyis kettős jogalap kell alkalmazhatóságukhoz. Ennek azért volt jelentősége, mert a Konvenció többi szabályától eltérően a vagylagos joghatósági okok egyben illetékességi okok is, közvetlenül jelölik ki az eljárni jogosult bíróságot, nemcsak az államot. A Konvenció tervezetét kidolgozó bizottság végül az első változat mellett döntött, mivel így a felperesnek elegendő csak a Konvenciót ismernie, és nem kell tekintettel lennie az érintett belső jogra, továbbá így tudják hathatósabban elősegíteni a Konvenció végrehajtását, és így nincs szükség arra, hogy a szerződő államok belső joganyagukat az 5. és 6. cikkely rendelkezéseihez igazítsák.

A Nmtvr. követi a Konvenció logikáját, s különös joghatóság alcím alatt sorolja fel azokat az okokat, amelyek a lakóhely mellett megalapozhatják a magyar bíróságok joghatóságát.

⁴¹ O. J. 1979, C 59/22.

⁴² C-288/92 [1994] ECR I-2913.

⁴³ A felvetett kérdés tulajdonképpen az angolszász jogban ismert „forum non conveniens” elv lecsapódása, amelynek alkalmazhatóságát a Konvenció vonatkozásában a Bíróság egyértelműen kizárta.

Szerződéses jogviszonyból származó jogvitákra vonatkozó vagylagos joghatóság

A Konvenció 5(1) cikkelye két részre bontható, az első fele a szerződéses jogviszonyból eredő jogvitákra vonatkozóan állapít meg vagylagos joghatóságot, a másik része pedig ezek közül nevesít egy speciális szerződésfajtát, a munkaszerződést, amelyre külön rendelkezéseket fogalmaz meg. A Rendelet azonban az időközben bekövetkezett jogfejlődés hatására a munkaszerződésből eredő jogvitákra vonatkozó joghatósági szabályokat külön cím alatt foglalta össze a biztosítási és a fogyasztói szerződések mintájára.

A Konvenció megszövegezésekor megvizsgálták a szerződő államok (a Hatok) hasonló joghatósági és illetékességi szabályait, és azt állapították meg, hogy egyes államokban a „forum contractus” szabálya teljesen hiányzik (pl. Hollandia, Luxemburg), a többi államban pedig különböző formában jelenik meg. Ezért az volt a cél, hogy a két szélső álláspont között megtalálják a köztes utat. Ez pedig a „forum solutionis” elve⁴⁴ lett.

Az Effer SpA v Hans-Joachim Kantner ügyben⁴⁵ olyan előkérdést vizsgált meg a Bíróság, amelynek eredménye nemcsak az (1) bekezdés, de az egész cikkely alkalmazása szempontjából jelentőséggel bír. A tényállás szerint az alperes Effer SpA (Olaszország), egy darukat gyártó vállalat, a Hidraulikkran (Hykra – NSZK) vállalaton keresztül értékesítette áruit az NSZK-ban. Az Effer kifejlesztett egy új gépet, s tisztázni kellett, hogy ennek eladása nem sért-e már fennálló szabadalmi jogokat külföldön. Az Efferrel való tárgyalás után a Hykra megbízta a felperest, vagyis Kantnert (NSZK), mint szabadalmi ügyvivőt, hogy ebből a célból végezzen vizsgálatot az NSZK-ban. Időközben a Hykra fizetéseképtelenné vált, H-J. Kantner pedig pert indított az Effer ellen az NSZK-ban megbízási díjának megfizetése iránt, így felmerült a kérdés, hogy a megbízási szerződést a Hykra a saját vagy az Effer nevében kötötte-e meg a felperessel. Az alperes tagadta, hogy közöttük szerződéses kapcsolat jött volna létre, s ennek alapján vitatta a német bíróságnak a Konvenció 5(1) cikkelyén alapuló joghatóságát is.

A kérdés lényegében tehát az volt, hogy a vagylagos joghatóság szerinti bíróság előtt indítható-e eljárás, ha a kereset alapjául szolgáló jogviszony fennállását, amelyen a vagylagos joghatóság alapul, az alperes vitatja. Az alperes szerint természetesen nem, mivel a felperes, csak azért, hogy az alperest a lakóhelye szerinti bíróságtól elvonja, a szerződéses jogviszony fennállására hivatkozva perelne. Ennek az érvelésnek persze nem sok értelme van, hisz a felperes ilyenkor szinte törvényszerűen elveszítené a pert az érdemi kérdésekben. Az ezzel ellentétes, és a Bíróság által is elfogadott álláspont melletti érvek ennél sokkal súlyosabbak voltak. A szerződésből eredő kötelezettség teljesítésének helye szerinti bíróság előtti eljárást gyorsan rövidre zárhatná az alperes a szerződés létezésének tagadásával, a bíróságnak nem lenne más dolga, mint hogy megállapítja joghatóságának hiányát, s ez feleslegessé, hatástalanná tenné az 5(1) cikkelyt. Ugyyszintén nem állapítható meg a joghatóság hiánya utólag, ha az alperes ténylegesen be is bizonyítja, hogy nincs szerződéses jogviszony a felek közt. Az ugyanis, hogy a bíróság ítéletével megállapítja, hogy a felek közt nem jött létre szerződés, jogerőre emelkedése után res iudicatanak tekintendő. Ám ha a bíróságnak az érdemi döntésből azt a következtetést kellene levonnia, hogy az ügyre nem is volt joghatósága, akkor a

⁴⁴ A teljesítés helye szerinti fórum.

⁴⁵ C-38/81[1982]ECR 825.

felperes újabb keresetet indíthatna egy másik joghatósági ok alapján az alperes ellen egy másik állam bírósága előtt, amely elvileg megállapíthatná, hogy mégis van szerződés a felek közt, s ekkor ugyanazon ügyben két, egymást kizáró döntés születhetne, amely egyértelműen ellentétes lenne a Konvenció céljaival.⁴⁶ Egyébként sem ésszerű, hogy a bíróságtól érdemi kérdések vizsgálatát követeljék meg ahhoz, hogy a joghatóságról dönteni tudjon. A helyes értelmezés csak az lehet, hogy a joghatóság elbírálása szempontjából csak az vehető figyelembe, hogy a felperes mire alapította a kereseti követelését, s nincs jelentősége annak, hogy az alperes ennek a jogviszonynak a létezését vagy érvényes létrejöttét vitatja. Ez a megállapítás kiterjeszthető a többi vagylagos joghatósági rendelkezésre is, minthogy az itt felsorolt érvek mindegyiknél helytállóak.

Az 5(1) cikkely eredeti változata szerint a szerződésekkel kapcsolatos ügyekben a kérdéses kötelezettség teljesítésének helye szerinti bíróság előtt is perelhető az alperes. Ez a rendelkezés alapvetően három értelmezési kérdést is felvetett. Az egyik, hogy mit jelent a szerződéssel kapcsolatos ügy fogalma, illetve mit kell érteni a kérdéses kötelezettség alatt, ha több kötelezettség is vitás, végül hogy mi tekintendő a teljesítés helyének.

Az EKB több döntésében értelmezte a „szerződéssel kapcsolatos jogvita” fogalmát tekintettel arra, hogy a modern jogrendszerekben vannak olyan jogintézmények, amelyek tiszta, egyértelmű osztályozása nehéz, illetve az egyes tagállamokban eltérő a megítélésük. A Martin Peters Bauunternehmung GmbH v Zuid Nederlandse Aannemers Vereniging ügyben⁴⁷ a Bíróságnak arra kellett válaszolnia, hogy egy magánjogi szervezet és tagjai közti viszony (tagsági jogviszony) alapján fizetendő tagdíj iránti követelés szerződéssel kapcsolatos ügynek minősül-e.

Az EKB először is rögzítette, hogy a kérdéses fogalmat a Konvenció rendszerében, a Konvenció céljainak tükrében, s nem valamely szerződő állam joga szerint kell értelmezni, vagyis közösségi tartalommal kell megtölteni. Ebből következően azt is meg kellett határozni, mi ez a közösségi tartalom. Mivel egy hagyományos kötelmi jogi szerződés a felek között igen szoros kapcsolatot hoz létre, lehetővé kell tenni, hogy valamely szerződéses kötelezettség teljesítésével összefüggésben felmerülő valamennyi vita ugyanazon bíróság elé kerülhessen: nevezetesen a kérdéses kötelezettség teljesítésének helye szerinti bíróság elé. Egy szervezet és tagjai közötti tagsági jogviszony a Bíróság álláspontja szerint éppen olyan szoros viszonyt teremt, mint egy klasszikus magánjogi szerződés által létrehozott jogviszony, tehát az 5(1) cikkely szempontjából ez is szerződéses jogviszonynak minősül. A jogvitának a teljesítés helye szerinti bírósághoz kötése azért is előnyös az EKB indokolása szerint, mert a nemzeti jogszabályok rendszerint úgy rendelkeznek, hogy a tagsági jogviszonyból eredő kötelezettségek teljesítésének helye a szervezet székhelye, s az itt működő bíróság van a legjobb helyzetben ahhoz, hogy a jogvitát feltárja és eldöntse, mivel egyszerűbben szerezheti be és értelmezheti az alapító okiratot, a szervezet belső szabályzatait és döntéseit. Mindezekre tekintettel annak sincs jelentősége, hogy a kérdéses kötelezettség magából a taggá válás tényéből, vagy a szervezet valamely szervének döntéséből keletkezett-e.

A termékfelelősség minősítésének kérdését vetette fel a Jacob Handte & Co GmbH v Traitements Mecano – Chimiques des Surfaces SA. ügy.⁴⁸ Arra kellett választ találni,

⁴⁶ T. C. HARTLEY: Article 5(1): „place of performance of the obligation in question”. *European Law Review* 1982. p. 235–237.

⁴⁷ C-34/82 [1983] ECR 987.

⁴⁸ C-26/91 [1992] ECR I-3967.

hogy a termék hibái miatt a gyártóval szemben indított kereset a Konvenció említett rendelkezése értelmében szerződéses ügynek minősül-e. A Bíróság szerint az 5(1) cikkely nem terjeszthető ki olyan esetre, amikor nem olyan kötelezettség vitás, melyet az egyik fél önként vállalt a másikkal szemben. Mivel a gyártó és a végső vásárló szerződést nem kötött egymással, nem mondható, hogy az előbbi bármilyen szerződéses kötelezettséget vállalt volna magára az utóbbival szemben. Szerződéses viszonyban csak a gyártó és a kereskedő, illetve a kereskedő és a végső vásárló állt, viszont egymásba kapcsolódó szerződések esetén, különösen, ha ezek nemzetközi jellegűek, a végső fogyasztónak a kereskedővel szemben érvényesíthető szerződéses jogai nem feltétlenül azonosak azokkal a jogokkal, amelyeket a gyártó az (első) kereskedő irányában vállalt. Továbbá, a jogbiztonság megköveteli, hogy egy jól informált alperes ésszerű módon képes legyen előre megmondani, hogy melyik, a lakóhelyétől különböző, másik állam bíróságai előtt perelhető a szerződésből eredően. Olyan esetben viszont, mint a jelenlegi, a végső vásárló lakóhelyét nem láthatja előre a gyártó, sőt mi több, rendszerint soha nem ismeri meg a fogyasztó kilétét vagy lakóhelyét. A Bíróság végül utalt arra is, hogy a legtöbb szerződő államban a gyártónak a termék hibáiért a fogyasztó felé fennálló felelőssége nem minősül szerződéses jellegű kötelezettségnek.⁴⁹

Az 5(1) cikkely alkalmazásának további eleme, hogy mit kell a „kérdéses kötelezettség” kifejezés alatt érteni. Egy szerződésből ugyanis a feleket rendszerint nem egy, hanem több, egymáshoz kapcsolódó jog illeti és kötelezettség terheli.

Az Ets. A. de Bloos, S.P.R.L. v Société en commandite par actions Bouyer⁵⁰ ügy tényállása szerint a Bouyer, egy francia cég, szerződést kötött a belga De Bloos-sal, amelynek értelmében az előbbi az utóbbinak kizárólagos értékesítési jogot biztosított Belgiumban, Luxemburgban és Zaire-ben a Bouyer által gyártott termékekre. Ezt követően a Bouyer tárgyalásokba kezdett egy másik belga céggel is a termékek forgalmazásáról, amelyet a De Bloos szerződésszegésének tekintett, és a belga bíróságok előtt kártérítési keresetet indított. A Bouyer vitatta a belga bíróságok joghatóságát, így a

⁴⁹ Ezt a döntést igen komoly kritika érte: egyrészt az adott ügy, másrészt a további konzekvenciák vonatkozásában. ADRIAN BRIGGS (*Yearbook 1992*, p. 667–672) bemutatta, hogy a francia, belga és a luxemburgi jog szerint ez a jogviszony tisztán kontraktuális jellegű, törvényi engedményként kezelik. A kereskedő a fogyasztóra ugyanis nemcsak a termék tulajdonjogát (birtokát) ruházza át, de átadja azon jogokat is, amelyek őt a gyártóval szemben megilletik, és persze emellett a fogyasztó és a kereskedő közti szerződésből eredő egyéb jogok is megilletik a fogyasztót a kereskedővel szemben. Az angol jogban viszont egy termék hibáján alapuló követelés a gyártóval szemben *torion* (deliktualis felelősségen) alapul. Ugyanakkor ebből a rendszerből önmagában nem következik, hogy a fogyasztó pusztán a hibák miatt – anélkül, hogy a termék fizikai kárt okozott volna – közvetlenül perelhetné a gyártót. Annak nincs akadálya, hogy az első vásárló a gyártóval szembeni jogait a későbbi vásárlóra engedményezze: ilyenkor a követelés természetesen szerződéses alapú. A szerző szerint az a lényeg, hogy a Handte és a Handte France közti szerződést megszüntették azzal, hogy a termék hibás volt, ez az a jogalap, amelyet a TMCS felhozott a Handte ellen, annak pedig nincs jelentősége – a joghatóság szempontjából –, hogy hogyan jutott ehhez a jogosultsághoz a TMCS. A további következmények szempontjából Briggs szerint azért is vitatható a Bíróság álláspontja, mert szerinte az az indoklás, hogy nem volt önkéntes kötelezettségvállalás az egyik fél részéről a másik felé, nem fogadható el. Álláspontja szerint a gyártó részéről annak választása, hogy szerződést köt a felelősség önkéntes vállalását is jelentette. A Handte felelőssége a Handte France-szal kötött szerződésből eredt, melyet vitán felül szabad elhatározásból kötött meg. Továbbá, ha elfogadnánk a Bíróság érvelését, akkor a szerződéssel engedményezett követelést sem lehetne szerződéses jellegűnek tekinteni, hiszen a kötelezett az engedménnyel szemben semmilyen szerződéses jellegű kötelezettséget nem vállalt. Különség ilyen módon a törvényi és a szerződésen alapuló engedményezés közt nem tehető. A Bíróság téves következtetése Briggs szerint az Advocate General javaslatából eredt, aki szerint a fogyasztó által a gyártó ellen indított kereseteket kontraktuális vagy deliktualis jellegűnek kell minősíteni. Lásd a Kalfelis ügyet: C-189/87 [1988] ECR 5565.

⁵⁰ C-14/76 [1976] ECR 1497.

fellebbviteli bíróság előzetes döntést kért arra vonatkozóan, hogy a 5(1) cikkelyben a „kérdéses kötelezettség” kifejezés a kizárólagos értékesítési szerződés bármely kötelezettségére, az egyedi adásvételi szerződésekből eredő bármely kötelezettségre, vagy csak arra a vitatott kötelezettségre utal, amelyre a felperes a keresetét alapította. Ha a legutolsó lenne a helyes válasz, akkor azt is szeretne volna tudni a nemzeti bíróság, hogy ez csak az az eredeti kötelezettség lehet-e, amely közvetlenül a szerződésből ered (a jelen esetben az a kötelezettség, hogy a Bouyernek tartózkodnia kellett volna a kikötött területre vonatkozóan újabb értékesítési szerződés kötésétől) vagy beleérthető az a kötelezettség is, amely az eredeti kötelezettség megszegéséből keletkezett s annak helyébe lépett (nevezetesen a kártérítési kötelezettség).

A Bíróság a kérdések megválaszolásánál abból indult ki, hogy a Konvenció céljai közt szerepel annak megelőzése, hogy ugyanazon ügyre egyszerre több állam bíróságainak legyen joghatósága, s ezért nem értelmezhető az 5(1) cikkely úgy, hogy a szerződésből eredő bármely kötelezettség megalapozhatja a különös joghatóságot. A joghatóság alapja tehát csak az a kötelezettség lehet, amely alapján az eljárást megindították,⁵¹ másik oldalról nézve arról a kötelezettségről van szó, amely megfelel a felperes azon jogának, amelyre a keresetét alapozta.

Az EKB kifejtette, hogy egy kizárólagos értékesítési szerződés megszegésének jogkövetkezményeivel kapcsolatos jogvitában (úgy mint a kártérítés vagy a szerződés felmondása) az 5(1) cikkely alkalmazása szempontjából azt a kötelezettséget kell figyelembe venni, amelyet az értékesítési szerződés a gyártóra előír, és amelynek nem teljesítésével támasztotta alá a forgalmazó a kártérítési (illetve a szerződés felmondására irányuló) igényét.

T. C. Hartley szerint különbséget lehet tenni pozitív (tevéleges) kötelezettség, amelynél az 5(1) cikkely szerinti joghatóságot az a hely határozza meg, ahol ezt a tevékenységet ki kellett volna fejteni, és negatív kötelezettség (tartózkodás, abbahagyás) között, amelynél az a hely az irányadó, amelyre vonatkozóan ezt a kötelezettséget valamilyen tevéleges magatartással megsértették. Az adott esetben a Bouyer-t negatív kötelezettség terhelte: tartózkodnia kellett volna attól, hogy a szerződéses területére vonatkozóan újabb forgalmazási szerződést kössön. A francia cég viszont újabb forgalmazóval tárgyalat Belgiumban, vagyis a kötelezettség megszegésének helye Belgiumban volt, amelynek bíróságai tehát elvileg joghatósággal bírhattak volna.⁵² A negatív kötelezettséggel, vagyis valamely egyébként megengedett magatartástól való tartózkodással kapcsolatosan a Bíróság a Besix⁵³ ügyben leszögezte, hogy ugyan az 5(1) cikkely akkor is alkalmazható, ha az érintett kötelezettség nem tevésre, hanem tartózkodásra irányul. Ám, ha nincs meghatározva az a földrajzi terület, ahol ezt teljesíteni, kell, vagyis mindegyik szerződő államra kiterjed, akkor a teljesítési hely, s ezáltal a számba jöhető fórumok nagy mértékű megsokszorozódása által előidézett jogbizonytalanság a Konvenció alapvető célkitűzései ellen hat, s ezért az érintett kötelezettség teljesítési helye mint vagylagos joghatósági ok nem vehető figyelembe.

A második kérdésre, hogy az értelmezendő fogalom (az „érintett kötelezettség”) csak az eredeti kötelezettségre, az eredeti kötelezettséggel ekvivalens kötelezettségre, kártéri-

⁵¹ A Bíróság itt nyelvtani összehasonlítást is végezett, s megállapította, hogy ezt az értelmezést az 5(1) cikkely olasz és német nyelvű változatai is megerősítik.

⁵² TREVOR HARTLEY: First cases before the European Court. *ELR* 1976. p. 60.

⁵³ Besix SA v Wasserreinigungsbau Alfred Kretschmar GmbH & Co KG eset C-256/00 [2002] ECR I 1699.

tési kötelezettségre, vagy az 1961. július 27-én kelt belga jogszabály értelmében fizetendő „igazságos kompenzációra”, illetve ezen túli „pótlólagos kárpótlásra” utal-e, az EKB azt a választ adta, hogy a nemzeti bíróság feladata annak tisztázása, hogy a szerződésre alkalmazandó (anyagi) jog szerint az adott kártérítési kereset önálló szerződéses kötelezettségen vagy a nem teljesített szerződéses kötelezettség helyébe lépő kötelezettségen alapul-e, vagyis ez egy belső jogi kérdés.

A Bíróság a Hassan Shenavai v Klaus Kreischer ügyben megerősítette a fenti álláspontot,⁵⁴ továbbá állást foglalt abban a kérdésben, hogy milyen elv szerint kell a joghatóságot megállapítani, ha a kereset jogalapja nem egyetlen, hanem egyazon szerződésből származó több kötelezettség. Az Egyesült Királyság kormánya egy korábbi, a munkaszerződésekkel kapcsolatosan lefektetett szabály⁵⁵ alkalmazását javasolta, mely szerint ilyen esetben a szerződésre jellemző kötelezettség⁵⁶ teljesítési helye jelölné ki a joghatósággal rendelkező bíróságot. A német és az olasz kormány, valamint a Bizottság viszont azzal érvelt, hogy bizonyos szerződéseknél (mint például acsere) a szerződésre jellemző kötelezettség nem határozható meg, másrészt a Konvenció egyes nyelvi változatai egyértelműen az eljárás alapjául szolgáló kötelezettségre utalnak.

A Bíróság is ezt az utóbbi álláspontot tette magáévá, mivel szerinte sem alkalmazható a munkaszerződésekre kidolgozott szabály olyan esetben, amikor a szerződő felek egyenlő erőpozícióban vannak, s ezért egyik fél különös védelme sem indokolt. A probléma gyakorlati megoldására az „accessorium sequitur principale” elv alkalmazását javasolta, vagyis a nemzeti bíróságnak ki kell választania a kereset alapjául megjelölt kötelezettségek közül az alapvető vagy főkötelezettséget, amelynek jogi sorsát fogják osztani a járulékos kötelezettségek a joghatóság meghatározása során. Ha a nemzeti bíróság azt állapítja meg, hogy a keresetben több olyan jogot érvényesített a felperes, amelyek közül egyik sem tekinthető fő-, és a többi mellékkötelezettségnek, vagyis egyenrangú kötelezettségekről van szó, s így logikailag kizárt a fenti elv alkalmazása, akkor a bíróság nem alapíthatja a joghatóságát a Konvenció 5(1) cikkelyére olyan jog tekintetében, amelyet a nemzetközi magánjoga által az adott kötelezettségre kijelölt jog szerint egy másik államban kell teljesíteni. Annak eldöntése, hogy az érvényesített jogok egyenrangúak-e, és hogy hol van a teljesítési helyük, a nemzeti bíróság feladata.⁵⁷

Az 5(1) cikkely alkalmazása szempontjából már csak egy kérdés maradt hátra: mit kell a „teljesítés helye” alatt érteni. Az Industrie Tessili Italiana Como v Dunlop AG ügyben⁵⁸ találta szemben magát a Bíróság ezzel a kérdéssel először. Az alperes Tessili szerint a teljesítés helyét a Bíróságnak egységesen kellett volna értelmeznie, ami az adott nemzetközi adásvételi szerződés esetében az eladó kötelezettségeire nézve az eladó bejegyzett üzlethelyét jelentette volna. A felperes ezzel szemben rámutatott, hogy egy ilyen értelmezés teljesen megfosztaná hatékonyságától az 5(1) cikkelyt, mert így a teljesítés helye mindig azonos lenne az alperes lakóhelyével, illetve székhelyével, vagyis gyakorlatilag a 2. cikkelyben megfogalmazott általános joghatósággal. Szerinte a teljesítés helyét a fórum (az eljáró bíróság) kollíziós joga szerint a szerződésre alkalmazandó jog szerint kell meghatározni. Az Egyesült Királyság kormányának véleménye ezt annyival egészítette ki, hogy a Bíróságnak bármilyen más döntése már anyagi jogi kérdé-

⁵⁴ C-266/85 [1987] ECR 239.

⁵⁵ Ivenel v Schwab eset C-133/81 [1982] ECR 1981.

⁵⁶ Tipikusan a pénzszolgáltatással szemben álló szolgáltatás. Lásd részletesebben az Ivenel ügy kapcsán.

⁵⁷ Leathertex Divisione Sintetici SpA v Bodetex BVBA, C-420/94 [1999] ECR I-6747.

⁵⁸ C-12/76 (1976) ECR 1473.

seket érintene, s ez a Konvenció határait túllépné. A teljesítés helyének nem adott közösségi tartalmat az EKB részben az előbbi érvek miatt, részben mivel az egységes értelmezést szerinte semmi sem indokolta. Emellett tekintettel kellett lenni arra is, hogy a kérdéses kötelezettség teljesítési helye nagyban függ a szerződés egészétől, annak összefüggéseitől, így célszerűnek látszott azon jog szerint értelmezni a teljesítési helyet, amely az egész szerződésre irányadó.⁵⁹ A Konvenció 5(1) cikkelyének alkalmazásakor tehát az eljáró bíróságnak (ahova a kérelmet illetve keresetet benyújtották) a saját nemzetközi magánjoga szerint, esetleg a vonatkozó nemzetközi egyezmény szerint meg kell találnia a szerződéses kötelezettségre alkalmazandó anyagi jogot, és a teljesítés helyét ezen jog szerint meghatározva kell állást foglalnia arról, hogy a jogvita elbírálására az 5(1) cikkely alapján van-e joghatósága.⁶⁰ Ezen a szabályon az sem változtat, ha a fórum nemzetközi magánjogi szabálya az adott szerződésre, illetőleg szerződéses kötelezettségre valamely egységes jog – pl. az 1964. július 1. napján Hágában az áruk nemzetközi adásvételére alkalmazandó egységes jogról aláírt nemzetközi egyezmény – alkalmazását írja elő.⁶¹

Az is előfordulhat, hogy az érintett kötelezettséget több szerződő állam területén kell teljesíteni. Például a már említett *de Bloos v Bouyer* ügyben⁶² az alperes tartózkodásra nemcsak Belgiumban, hanem Luxemburgban (és Zaire-ban) is köteles volt. Felmerülhet ilyenkor ugyanis, hogy a kötelezettség megszegése miatt melyik állam bíróságai előtt indítható kereset. Erre a kérdésre a Bíróság eddig csak a munkaszerződésekkel összefüggésben adta azt a választ, hogy az alapvető teljesítési hely alapozza meg a bíróság joghatóságát. Adrian Briggs szerint azonban nincs akadálya annak, hogy ezt a szabályt más szerződéses jogvitában is kövessék, éppen a kérdés gyakorlati szempontú megközelítése miatt.⁶³ Ha viszont a deliktuális felelősség kapcsán lefektetett elv (ld. később) lenne itt is követendő, akkor ez azt jelentené, hogy minden részes államban csak olyan terjedelemben bírálhatnák el a szerződésszegést a bíróságok, amilyen mértékben az az adott ország területén történt. Ez persze a kereset fragmentálódásához vezet, amely kikerülhető azáltal, hogy a teljes keresetet az alperes lakóhelye szerinti bíróság előtt indítják meg, de lehetőség van a 22. cikkely alkalmazására is (összefüggő keresetek).

Amennyiben a szerződés szerint az érintett kötelezettséget akár egy, akár több nem szerződő állam területén kell teljesíteni, akkor az 5(1) cikkelyre nem alapozható joghatóság, s csak az általános szabály (2. cikkely) szerint indítható kereset.⁶⁴ Ez a döntés munkaszerződéssel kapcsolatos jogvitában született, de irányadó az egyéb szerződéses jogvitákban is.

⁵⁹ TREVOR HARTLEY: First cases before the European Court. *ELR* 1977. p. 59–60.

⁶⁰ Ezt a szabályt megerősítette a Bíróság egy későbbi ügy (*GIE Groupe Concorde és pertársai v A Suhadiwarno Panjan hajó kapitánya és pertársai* eset, C-440/97 [1999] ECR I-6307) kapcsán, annak ellenére, hogy az angol kormány és a Bizottság amellett érvelt, hogy a vitatott kötelezettség teljesítési helyének meghatározásakor nem kellene visszautalni a nemzeti jogra, hanem ennek a fogalomnak egységes értelmet kellene adni a Konvenció alkalmazása céljából. A Bíróság, az olasz és a francia kormánnyal egyetértve, megmaradt a kialakult értelmezés mellett, mivel továbbra is döntő jelentőséget tulajdonított a szerződésre alkalmazandó jognak a kötelezettség teljesítése szempontjából, különösen, hogy a kollíziós szabályok, a tagállamokban a szerződéses kötelezettségre alkalmazandó jogról szóló Római Egyezmény (1980. június 19.) hatályba lépése óta, egységesek.

⁶¹ *Custom Made Commercial Ltd v Stawa Metallkau GmbH* C-288/92 [1994] ECR I-2913.

⁶² C-14/76 [1976] ECR 1497.

⁶³ Adrian Briggs kommentárja a *Mulox* esetről. *Yearbook* 1993. p. 524–525.

⁶⁴ *Six Constructions Ltd v Paul Humbert* eset C-32/88 [1989] ECR 341.

A Rendelet [ügyszintén 5(1) cikkelye] egy kissé bonyolultabbá tette a szabályozást az egyszerűsítés jegyében. Az alaprendelkezés változatlan maradt a hozzá kapcsolódó esettel együtt, ám külön nevesítésre kerültek az áruk adásvételére és a szolgáltatás nyújtására (ez a gazdasági értelemben szolgáltatás, mint amilyen értelemben a szolgáltatások szabad áramlásáról beszélhetünk az Unió területén; a Nmtvr. „valamely tevékenység elvégzésére” irányuló szerződések említ) irányuló szerződések, amelyekre vonatkozóan a Rendelet maga határozta meg, mit kell a „kérdéses kötelezettség teljesítési helye” alatt érteni. Ha a felek eltérően nem állapodtak meg, akkor az áruk adásvételére irányuló szerződésből eredő jogviták elbírálására az 5(1) cikkely b) pontja alapján azon tagállam bíróságai rendelkeznek joghatósággal, ahol a szerződés értelmében az árut átadták vagy át kellett volna adni., szolgáltatás nyújtására irányuló szerződésnél pedig az, ahol a szolgáltatást a szerződés szerint nyújtották vagy nyújtani kellett volna. Ezzel kívánták elkerülni az eljáró bíróság nemzetközi magánjogi szabályainak alkalmazásából eredő bizonytalanságokat, s kizárni a Bíróság által a bekezdéshez fűzött értelmezés alkalmazását az említett két esetben. A fenti kivételes szabályok ugyanis alkalmazandóak tekintet nélkül arra, hogy mi a kérdéses kötelezettség, illetve hogy a keresetindítás alapjául hány kötelezettség szolgál. A kivételes helyett csak akkor lehet az általános szabályt alkalmazni az áruk adásvételére vagy szolgáltatás nyújtására irányuló szerződések esetében, ha a speciális szabály szerint nem tagállami bíróságok rendelkeznének joghatósággal.⁶⁵

A Konvenció tárgyi hatálya kiterjed a munkaszerződésekre is, amelyet éppen az 5(1) cikkely erősít meg. A Konvenció eredetileg nem tartalmazott külön szabályt a munkaszerződésekre, annak ellenére, hogy a tagállamokban külön szabályozták őket, mivel itt nem érvényesült a szerződési szabadság elve úgy, mint a hagyományos polgári jogi szerződéseknél. Ennek hátterében az áll, hogy a munkavállaló gazdaságilag társadalmilag gyengébb pozícióban van a munkáltatóval szemben, s ezért speciális jogi védelemre szorul. Ezt veszik figyelembe a munkaügyi bíróságok illetékességének szabályozásánál, amit a munkavégzés helye alapít meg, s ettől a munkaszerződés sem térhet el, vagyis hiányzik a fórumválasztás lehetősége. A Konvenció különös szabályainak hiányából az következett, hogy a munkaszerződésekre is a szerződésekre általában irányadó joghatósági szabályokat kellett alkalmazni, s ezáltal megnyílt a fórumválasztás joga. A Jenard kommentár szerint⁶⁶ a Konvencióba eredetileg bele akartak foglalni egy kizárólagos joghatósági szabályt a munkaszerződésekre vonatkozóan, de ezt végül elvetették, mert párhuzamosan folyt a szerződésekre alkalmazandó jogról szóló egyezmény kidolgozása, és mert az volt a cél, hogy a munkaszerződésekkel kapcsolatos vitákat azon állam bíróságai bírálják el, amelynek joga a munkaszerződésre irányadó. Nem akartak olyan rendelkezéseket belevenni a Konvencióba, amelyek nem lennének összhangban az utóbbi egyezménnyel. Az érvek közt szerepelt az is, hogy a szigorúbb törvényi szabá-

⁶⁵ A képet tovább színesíti egy átmeneti rendelkezés, amely a Rendelet hatályba lépésétől számított hat évig marad csak hatályban. Ezen időn belül sem terjed ki a pénzügyi szolgáltatások nyújtására irányuló szerződésekre. A 63. cikkely szerint a Luxemburgi Nagyhercegség területén lakó (székhellyel rendelkező) és egy másik tagállam bírósága előtt az 5(1) cikkely alapján perelt személy megtagadhatja ezen bíróság joghatóságának elfogadását, ha az áru végleges átadási, illetve a szolgáltatás nyújtásának végső helye Luxemburgban van. Amennyiben a végső kiszolgáltatási hely az előző rendelkezés értelmében Luxemburgban van, bármilyen megállapodást, amely a joghatóságra irányul, írásba kell foglalni, vagy a szóbeli megállapodást írásban meg kell erősíteni a joghatósági kikötésre vonatkozó szabályoknak megfelelően.

⁶⁶ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/26.

lyozás ellenére még mindig szerepet játszott a szerződési szabadság a munkajog területén.

1980-ban a tagállamok aláírták a szerződésekre alkalmazandó jogról szóló Római Egyezményt,⁶⁷ amely „a szerződésre jellemző kötelezettség” elvét tette főszabállyá. A szerződésre jellemző kötelezettség teóriája Svájcban származik, innen került be a Római Egyezménybe azért, hogy a szerződésre alkalmazandó jog meghatározása során a lehető legnagyobb jogbiztonságot érjék el. Lényege, hogy jogválasztás hiányában aszerződésre azt a jogot kell alkalmazni, amelyhez az a legszorosabban kötődik. Egy vélelmet állítottak fel, mely szerint a szerződést jellemző kötelezettség teljesítése a kötelezett állandó lakóhelye szerinti állam jogához áll a legközelebb. Ez a vélelem megdőlt, ha az összes körülményből az következik, hogy a szerződés egy másik állam jogához szorosabban kötődik.⁶⁸ Érdekes, hogy a Római Egyezmény kifejezetten kizárja ennek a főszabálynak az alkalmazását a munkaszerződésekre, s ehelyett úgy rendelkezik, hogy a munkavégzés helye szerinti jogot kell alkalmazni a munkaszerződésekre, kivéve, ha a körülményekből az derül ki, hogy a szerződés egy másik állam jogához szorosabban kötődik, feltéve, hogy a felek nem állapodtak meg a munkaszerződésre alkalmazandó jogban.

A Bíróság a munkaszerződésekre vonatkozóan lefektetett külön szabályokkal egyrészt a Brüsszeli és a Római Konvenció összhangját próbálta megteremteni, másrészt a munkavállaló fokozottabb jogi védelmét érvényesítette utalva a Konvenció 11. 14 (2), 16 (1) cikkelyeire, amelyek éppen olyan eseteket szabályoznak – és írnak elő rájuk kizárólagos joghatóságot –, ahol valamelyik fél (fogyasztó, biztosított, ingatlan bérlője) gyengébb pozícióban van a másikkal szemben, s ezért a saját bíróságai előtt való pereskedés kedvezőbb a számára. A Konvenciótól tehát nem idegen a gyengébb fél fokozottabb jogi védelme.

A Bíróság jogot alkotó döntése a Roger Ivenel v Helmut Schwab eset⁶⁹ kapcsán született. Ebben az ügyben a németországi székhelyű Schwab utazó ügynökként foglalkoztatta Franciaországban a strasbourg-i (Franciaország) lakóhelyű Roger Ivenelt. Az utóbbi keresetet indított a munkáltatója ellen különböző összegek (bizományosi díj, goodwillért járó díj, fizetett szabadságra járó összeg) megfizetése iránt Franciaországban a munkaügyi bíróság előtt az 5(1) cikkely szerint. Schwab vitatta a francia bíróságok joghatóságát, mivel szerinte nem volt munkaszerződés köztük, Ivenel vállalkozóként dolgozott a részére. Másrészt az 5(1) cikkely szerint a joghatóságot az érintett kötelezettség teljesítésének helye, vagyis a bizományosi díj kifizetésének helye alapozza meg, amely az NSZK-ban volt.

Az EKB, abból kiindulva, hogy az 5(1) cikkely beiktatásának indoka az volt, hogy rendszerint különösen szoros kapcsolat áll fenn a jogvita és vitás kötelezettség teljesítési helye szerinti bíróság között, úgy látta, hogy munkaszerződés esetén ezt a szoros kapcsolatot a szerződésre alkalmazandó jogban kell keresni: vagyis annak a bíróságnak kell elbírálnia a jogvitát, amelynek joga a munkaszerződésre irányadó. Ezért a Bíróság kimondta, hogy munkaszerződés esetén, ha a keresetet több kötelezettség megszegésére alapították, az 5(1) cikkely alkalmazása szempontjából, a munkaszerződésre jellemző kötelezettséget kell figyelembe venni. Ezáltal érvényre lehet juttatni a munkavállaló fokozottabb jogi védelmét, másrészt így az eljáró bíróságnak nem kell vizsgálnia, hogy a

⁶⁷ 1980. június 19. OJ 1980 L 266 p.1.

⁶⁸ A szerződést jellemző kötelezettség általában az a főkötelezettség, amely a pénzzolgáltatással szemben áll, de ez a szabály rögtön nem alkalmazható, ha pl. cseréről van szó.

⁶⁹ C-133/81 [1982] ECR 1981.

munkaszerződésből eredő egyes kötelezettségek teljesítése hol történt, s hogy ezért van-e rá joghatósága vagy nincs. Ugyanakkor a Római Egyezményvel való összhang megteremtése felé tett lépés kudarcot vallott, hisz a Római Szerződés által a munkaszerződések vonatkozásában kifejezetten kizárt „jellemző kötelezettség” elvét rendelte alkalmazni az EKB. Munkaszerződés esetén – ahogy ezt a Bíróság a *Six Constructions Ltd v Paul Humbert* ügyben⁷⁰ kifejtette – a jellemző kötelezettség a munkavégzés, tehát joghatósággal a munkavégzés helye szerinti állam bíróságai rendelkeznek. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a munkavállaló bizonyos szinten belekerül az őt foglalkoztatóvállalat üzleti tevékenységének szervezeti rendszerébe; kötve van ahhoz a helyhez, ahol a munkáltató az üzleti, gazdasági tevékenységét folytatja. Bár az említett döntések olyan esetekben születettek, amikor több kötelezettség volt vitás a felek között ugyanabból a munkaszerződésből eredően, a gyakorlatban bármilyen egyéni munkaügyi jogvitában a jellemző kötelezettség teljesítési helye jelöli ki a vagylagos joghatósággal rendelkező bíróságot.

A Bíróság joggyakorlata tehát különbséget tett munkaszerződésből és nem munkaszerződésből eredő igények érvényesítése iránti eljárások között. Míg az utóbbinál a joghatóságot a kérdéses kötelezettség teljesítési helye, alapozza meg, s ezt a helyet a szerződésre alkalmazandó belső jog alapján kell meghatározni, illetve több kötelezettség megszegésére alapított keresetnél az „accessorium sequitur principale” elv alkalmazásával kell a joghatóságról dönten, addig egyéni munkaügyi viták elbírálására azon állam bíróságai rendelkeznek joghatósággal, amelynek területén a munkavállaló a munkáját végezte. Egyéni munkaszerződés esetén tehát az „érintett kötelezettség” fogalmának a Bíróság egységes közösségi tartalmat adott függetlenül attól, hogy egy vagy több kötelezettségre alapították-e a keresetet. A munkavégzés helyének meghatározása inntől kezdve ténykérdés és az eljáró nemzeti bíróság hatáskörébe tartozik.

A legtöbb esetben a munkavállaló a munkáját egy helyen (a vállalat székhelyén, telephelyén, fiókjánál stb.), rendszerint egy állam területén végzi. Ennélfogva kétségtelen, hogy ezen állam bíróságai rendelkeznek joghatósággal az 5(1) cikkely alapján. Előfordul viszont, hogy a munkavállaló a munkaszerződés értelmében több szerződő állam területén is dolgozik, így állást kell foglalni abban a kérdésben, hogy melyik állam bíróságai járhatnak el a jogvitában.

A *Mulox IBC Limited v Geels* esetben⁷¹ az alperesi angol társaság értékesítési igazgatóként foglalkoztatta az egyébként Franciaországban élő Geelst. A szerződés értelmében a munkavállalónak feladatait az NSZK-ban, Hollandiában, Belgiumban és a skandináv államokban kellett teljesítenie, majd később Franciaországra is kiterjesztették a kört. Geels mindvégig franciaországi lakását használta központként, oda tért vissza külföldi munkái után. Mikor a Mulox cég felmondott neki, Geels a francia bíróságokhoz fordult a Konvenció 5(1) cikkelyére alapítva a bíróság joghatóságát. A cég vitatta a francia bíróságok joghatóságát.

A Bíróság előtt a kérdés megválaszolására három út állt nyitva: az egyik szélsőséges megoldás szerint, ha nem egyetlen részes államban kell végezni a munkát, akkor az 5(1) cikkely a joghatóság megalapozásához egyáltalán nem alkalmazható; a másik szélsőséges válasz szerint a kereset bármely állam előtt megindítható, ahol a munkának akárcsak egy részét is végezték; végül az arany középút szerint – amelyet az Advocate General és a Bíróság is magáévá tett – annak a bíróságnak van joghatósága, amelynek területén a

⁷⁰ C-32/88 [1989] ECR 341, lásd még a *Schenavai v Kreischer* esetet: C-266/85 [1987] ECR 239.

⁷¹ C-125/92 1993 ECR I-4075.

munkavégzési kötelezettségét Geels alapvetően teljesítette, az a hely ahol vagy ahonnan a munkavállaló alapvetően teljesítette a munkáltató irányában fennálló kötelezettségét. Az első megoldással az 5(1) cikkely alkalmazási körét szűkítették volna, a második értelmezés pedig eltávolodást jelentett volna az 5(1) cikkely jogpolitikai indokaitól, vagyis attól, hogy szoros kapcsolatnak kell fennállnia a jogvita és az elbírálására kijelölt bíróság közt. Ez utóbbi ellentétessé lett volna azzal a vezérelvvel is, hogy amennyire lehetséges, el kell kerülni a joghatóságok párhuzamosságát. A harmadik variáció elfogadását pragmatikus szempontok indokolták. Az alapvető munkavégzési hely meghatározása, mint ténykérdés az eljáró nemzeti bíróság feladata.

Az 5(1) cikkely rendelkezését a San Sebastianban aláírt egyezményrel módosították, így a munkaszerződésekre vonatkozóan – továbbra is a vagylagos joghatóságon belül – új rendelkezés került a Konvencióba. Ha az eljárás egyéni munkaszerződéshez kapcsolódik, akkor azon hely bírósága is joghatósággal rendelkezik, ahol a munkavállaló rendszerint végzi a munkát, vagy ha a munkavállaló rendszerint nem egy államban végzi a munkát, akkor a munkáltató azon állam bíróságai előtt is perelhető, ahol a munkavállalót foglalkoztató telephely (az a telephely, amely a munkavállalót felvette) van vagy volt. A Bíróságnak a munkaszerződésekre lefektetett szabályaitól ez a módosítás némileg eltért: egyrészt annyiban, hogy a joghatóságot az a hely alapozza meg, ahol a dolgozó a munkáját rendszerint (és nem az, ahol alapvetően) végzi, s ha rendszerint több helyen végzi, akkor az a hely, ahol az őt foglalkoztató telephely van vagy volt; másrészt ez utóbbi szabályra csak a munkavállaló alapíthatja a joghatóságot a munkáltatója elleni perben.⁷² Adrian Briggs véleménye szerint a Mulox eset tényállása az új szabály második fordulata alá esett volna, így a San Sebastian utáni változat alapján a vagylagos joghatóságot csak a Geels-t alkalmazó Mulox cég székhelye alapította volna meg. Mivel ez Angliában volt, a munkavállaló számára az új szabály nemhogy kedvezőbb, de épp ellenkezőleg, hátrányosabb lett volna, mint az eredeti változat az EKB szerinti értelmezésben, hisz a 2. cikkelyben lefektetett általános joghatósághoz képest választási lehetőséget nem nyújtott volna. Ennélfogva Briggs szerint az új rendelkezés a Bíróság Mulox-szabályát nem szüntette meg, vagyis az általános rendelkezésből a Bíróság által kidolgozott szabály is fennmaradt, s az új szabály melletti alternatívaként működik tovább. Jacobs Advocate General véleményére⁷³ is utalt, aki vele ellentétben arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Luganoi Konvenció szövegével is összhangban álló új rendelkezés az eset jog helyébe lépett, vagyis ha a munkát több szerződő állam területén végezték, akkor csak a munkavállalót foglalkoztató telephely szerinti bíróság rendelkezik vagylagos joghatósággal az 5(1) cikkely alapján. Ugyanakkor azt is elismerte az Advocate General, hogy sokkal előnyösebb lenne, ha az 5(1) cikkely általános rendelkezésének a Bíróság által a munkaszerződésekre kialakított értelmezése az új szabályban foglalt „rendszerinti munkavégzési helyre” is alkalmazandó volna.

Az EKB hangsúlyozta a Rotten v Cross Medical ügyben⁷⁴ hozott döntésében, hogy a San Sebastian-i módosítás az 5(1) cikkely alapját és célját változtatlanul hagyta, s a Bíró-

⁷² A Luganoi Konvenció annyiban tér el a Brüsszeli Konvenció módosított szabályától, hogy nem csak a munkavállalónak engedi meg, hogy amennyiben nem egy államban végzi rendszerint a munkát, akkor a munkáltatót az üzleti tevékenység végzésének azon helye szerinti állam bíróságai előtt perelhesse, amelyen keresztül őt foglalkoztatják, hanem fordítva is, vagyis a munkáltató is perelheti a munkavállalót ezen vagylagos joghatósági ok alapján.

⁷³ Opinion of Advocate General [1993] ECR I 4075 13., 15. és 36. §.

⁷⁴ C-383/95 [1997] ECR I 57.

ság által a cikkelyhez fűzött értelmezés továbbra is irányadó a módosított szakasz alkalmazása során. Ennek során két követelményt kell érvényre juttatni: egyrészt a gyöngébb pozícióban lévő munkavállaló fokozottabb jogi védelmét, másrészt pedig hogy a jogvitát olyan bíróság bírálja el, amely a jogvitával szoros kapcsolatban áll. Az eredmény az lett, hogy a „rendszerinti munkavégzési hely” alatt azt a tényleges központot kell érteni, amelyet a munkavállaló munkakötelezettségének teljesítése céljából hozott létre, meghatározása során figyelembe kell venni, hogy a munkavállaló egyetlen szerződő államban tölti munkaidejének túlnyomó részét, itt szervezi a munkáltatója számára végzett tevékenységét is, s ide tér vissza minden egyes külföldi útja után, még ha egyébként több állam területén is folytatja tevékenységét.

A Weber eset⁷⁵ kapcsán a Bíróság megerősítette az előbb kifejtett elvet, és hozzátette, hogy annak a helynek a meghatározása során, ahol a munkavállaló a munkáltatóval szemben fennálló kötelezettségeinek lényeges részét teljesíti, jelentősége van a munkavégzés teljes időtartamának, s más körülmény hiányában a munkavégzés rendszerinti helyének azt a helyet kell tekinteni, ahol a munkavállaló a leghosszabb ideig dolgozott. Ettől csak abban az esetben lehet eltérni, ha a jogvita tárgya sokkal szorosabban kapcsolódik egy másik munkahelyhez, mert ilyenkor ez utóbbi lesz a releváns a Konvenció 5(1) cikkelyének alkalmazása szempontjából. Ha mindezek alapján sem határozható meg a munkavégzés rendszerinti helye, a felperes munkavállaló választása szerint indíthat pert a munkáltatóval szemben az őt foglalkoztató üzlet vagy a munkáltató székhelye szerinti állam bíróságai előtt.

Persze felmerülnek bizonyos kérdések, amelyeket a fenti előzetes döntés nyitva hagyott, mivel az adott jogeset alapján fel sem merülhettek. Így például kérdés lehet, hogy mi a helyzet akkor, ha a munka nagyobb részét nem valamely szerződő államban, hanem azon kívül, pl. az USA-ban kell a munkavállalónak végeznie. Az új szöveg szerint egyértelmű, hogy amennyiben a munkavégzés súlypontja valamelyik szerződő állam területére esik, annak a bíróságai joghatósággal bírnak. Ha azon kívül van, akkor Briggs szerint az 5(1) cikkelyt nem lehet alkalmazni még akkor sem, ha a munka egy részét egy vagy több szerződő államban fejtették is ki. Ez az értelmezés felelne meg az 5(1) cikkelyt alátámasztó elveknek is, minthogy egyébként hiányozna a jogvita és a bíróság közötti szoros kapcsolat. A témában egyetlen döntés született ezidáig a San Sebastian megelőző változathoz kapcsolódóan. A Six Constructions Ltd. v Paul Humbert ügyben⁷⁶ a Bíróság kimondta, hogy a munkaszerződésből eredő sajátosságok nem igazolhatják az 5(1) cikkely olyan értelmezését, amely megengedné, hogy amennyiben nem vagy csak nehezen lehet megállapítani a munkavégzés helyét, mert több állam területén is végzik a munkát, vagy ha az a Közösségen kívül található, akkor a munkavállalót foglalkoztató vállalat székhelye (telephelye) megalapozná a joghatóságot.⁷⁷

A Rendelet a Konvenció megalkotásakor elvetett szemléletet tette magáévá, amikor külön cím alatt foglalta össze a munkaszerződésekre vonatkozó speciális szabályokat. Sok újdonság bevezetésére nem került sor a Bíróság által kialakított gyakorlathoz képest, inkább csak a szétszórt rendelkezések lettek összegyűjtve és egyértelműbbé téve a biztosítási és a fogyasztói szerződések szabályozási logikájának átvételével. Így a speciális szabályok a 4. cikkely, valamint az 5(5) cikkely sérelme nélkül alkalmazandók. Ha a munkáltató az Unión kívül rendelkezik székhellyel, de valamely tagállam területén van

⁷⁵ Weber v Universal Ogden Services Ltd. eset C-37/00 [2002] ECR I 2013.

⁷⁶ C-32/88 [1989] ECR 341.

⁷⁷ A. BRIGGS: *Yearbook* 1997. p. 517.

fióktelepe vagy képviselte, akkor a munkáltatót a fióktelep vagy a képviselő működéséből eredő jogviták tekintetében úgy kell tekinteni, mint amelynek az Unióban van a székhelye. A munkáltató abban a tagállamban perelhető, ahol a székhelye (lakóhelye) van, vagy ahol a munkavállaló a munkát rendszerint végzi, illetve utoljára végezte, vagy ha a munkavállaló rendszerint nem egyetlen államban végzi vagy végezte a munkát, akkor ahol a munkavállalót foglalkoztató üzleti egység van vagy volt. Ezzel szemben azonban a munkavállaló csak a lakóhelye szerinti állam bíróságai előtt perelhető a viszontkereset indításának kivételével.

A magyar jogba a Rendeletnek megfelelő szabályozás került át: külön kiemelték az áruk adásvételére és a valamely tevékenység elvégzésére (pl. vállalkozás, megbízás) irányuló szerződéseket, ahol a teljesítés helyének – ha a felek eltérően nem állapodtak meg – azt a helyet kell tekinteni, ahol az adásvétel tárgyát át kell adni, illetve ahol a tevékenységet a szerződés értelmében el kell végezni. Minden más esetben a magyar jog szerint kell meghatározni a teljesítés helyét, ha a felek ezt maguk nem rögzítették a szerződésben. A magyar jog minden bizonnyal az anyagi jogot takarja, s nem foglalja magában a kollíziós szabályokat. Ez viszont azt jelenti, hogy speciális rendelkezés hiányában a Ptk. vonatkozó rendelkezéseit (278. §) kell alkalmazni. A magyar polgári jog nem használja az áruk adásvételére irányuló szerződés fogalmát, csak a Bécsi Vételi Egyezményt kihirdető 1987. évi 20. törvényerejű rendeletben találhatunk némi fogódzót (2–3. cikkely), ami tekintettel az Egyezmény széles körű alkalmazására, a Nmtvr. értelmezése során is felhasználható. Emellett a bírói gyakorlatnak kell majd pontosítania ennek a kifejezésnek a tartalmát.

A munkaszerződésekre vonatkozó külön rendelkezések szintén a Rendeletet követik a majdnem kizárólagos joghatóság lefektetésével. A munkáltató akkor perelhető magyar bíróság előtt, ha belföldön van a székhelye vagy a lakóhelye, illetve ha a szokásos munkavégzési hely belföldön van vagy volt, továbbá ha a munkáltatónak az a telephelye, amely a munkavállalót alkalmazta belföldön van (itt szűkítés található a Rendelethez képest, amely volt telephelyet is elfogadja a joghatóság alapjaként), amennyiben a szokásos munkavégzés helye nem ugyanazon államban van vagy volt. A szokásos munkavégzési hely fogalmának kikristályosítása a bírói gyakorlatra vár.

Tartási ügyek

Az eredeti szöveg szerint a kötelező (jogszályon vagy bírósági határozaton alapuló) tartással kapcsolatos ügyekben a kereset megindítható a tartásra jogosult lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye szerinti bíróságok előtt is. A Jenard kommentár szerint⁷⁸ ez a szabály egyrészt kiegészíti az 1958. április 15-én aláírt Hágai Egyezményt a gyermektartásdíj fizetéséről és végrehajtásáról, másrészt az 1956. június 20. napján aláírt New York-i Konvenciót a külföldre fizetendő tartásdíj behajtásáról. Az előbbi vonatkozásában azért kiegészítő jellegű, mert az elismerést és a végrehajtást – méghozzá egy igen leegyszerűsített formában – a Brüsszeli Konvenció kiterjeszti a gyermektartásdíjon kívül más tartásdíjakra is. Az utóbbira nézve pedig azért, mert a New York-i Egyezmény egyáltalán nem biztosította az egyszerűbb formában történő elismerést, illetve végrehajtást. A tartási ügyeknek a Konvenció hatálya alá vonását, tehát elsődle-

⁷⁸ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/24-25.

gesen a végrehajtási szempontok indokolták. A vagylagos joghatósági szabály bevezetésének háttere az volt, hogy a jogosult lakóhelye szerinti bíróságok vannak a legjobb pozícióban ahhoz, hogy felmérjék, milyen szükségletei vannak a jogosultnak, s meghatározzák ezek terjedelmét. A szokásos tartózkodási hely külön joghatósági okként való bevezetését az a gyakorlati tapasztalat támasztotta alá, hogy a tartási ügyek nagy részét a férjük által elhagyott feleségek indították és indítják, s tekintettel a lakóhely Konvenció szerinti értelmezésére, a szokásos tartózkodási hely előnyösebb lehet a számukra. A szokásos tartózkodási hely meghatározásánál az irányadó nemzeti jogot kell alkalmazni.

Felmerült egy összefüggésen alapuló kizárólagos joghatósági szabály bevezetése is: a bíróság által megállapított tartásdíj megváltoztatását csak ugyanezen bíróság előtt lehetett volna kérni, de a Konvenciót előkészítő bizottság ezt feleslegesnek tartotta, mert ez arra kényszerítette volna a feleket, hogy olyan bíróság előtt pereljenek, amelyhez esetleg már egyik félnek sincs semmi köze. Nem beszélve arról, hogy a megváltozott körülményekre tekintettel egyáltalán nem biztos, hogy ez a korábbi bíróság van a legjobb helyzetben, hogy megfelelő döntést hozzon a tartásdíj módosításáról.⁷⁹

Anglia, Dánia és Írország csatlakozásakor egyrészt kiegészítették a bekezdést, másrészt a Schlosser kommentár⁸⁰ igen hasznos útmutatót fűzött a bekezdéshez.⁸¹ Először is, a Konvenció nem definiálja a tartásdíj fogalmát, ugyanakkor a részes államok ezt a kifejezést a legkülönbözőbb értelemben használják. Ezért az 5(2) cikkely alkalmazási körét egységesen csak a házasságból és rokoni kapcsolatokból eredő tartásra korlátozták. Ha a tartás öröklési jogviszonyon alapul, a Konvenció nem alkalmazható [lásd 1(2) cikkely]; ha szerződésen alapul, akkor az 5(1) cikkely, ha szerződésen kívüli károkozásból ered, akkor az 5(3) cikkely alkalmazandó. Nincs jelentősége annak, hogy a tartást egy összegben, vagy időszakonként visszatérően kell-e fizetni. De különbséget kell tenni a közös vagyon megosztása, illetve az egyéb kártérítési igények, valamint a tartás iránti követelések között. Egyes jogrendszerekben (pl. a francia) éles határt húztak a tartásdíj iránti igény és a vagyoni, illetve nem vagyoni károk megtérítése iránti igény között, amelyek a gyakorlatban valójában összemosódtak. Ezzel szemben pl. az angol jog nem ismer ilyen különbségtételt. Ahol elkülönítik ezeket az igényeket, ott meg kell vizsgálni a marasztalási összeg jellegét: a gyermek javára fizetett összegnél a helyzet egyszerűbb, mert minden valószínűség szerint a tartási jelleg lesz a meghatározó. Házastársaknál sokkal összetettebb a helyzet, hiszen tipikusan mindkét fél kereső tevékenységet folytat, s a házasság felbontásakor kifizetett összeg (vagy tulajdon-átruházás) egy összegben fizetett tartást, a közös vagyon megosztását vagy kártérítést is takarhat.

Az is előfordul, hogy a kötelezett elmulasztja a tartásdíj fizetését. A szerződő államok különböző megoldásokat vezettek be, hogy a rászoruló jogosult megélhetése ezáltal ne kerüljön veszélybe. A legtöbb esetben egy állami szerv előlegezi meg időlegesen a járadékokat, amelyeket vagy mint a jogosult jogutódja, vagy külön jogviszony alapján behajthat a kötelezettől. Az ilyen követelés a Konvenció hatálya alá tartozik akkor is, ha a tartásdíj megelőlegezésére közigazgatási vagy társadalombiztosítási jogszabályok

⁷⁹ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/24.

⁸⁰ Schlosser kommentár O. J. 1979, C 59/101. (A Schlosser kommentár a Közösség első kibővülésekor a Brüsszeli Konvenció szövegén végrehajtott módosításokhoz fűzött magyarázatokat tartalmazza, címét a módosító egyezményt kidolgozó bizottság rapporteur-jéről kapta, s hasonlóan a Jenard kommentárhoz, a Konvenció hivatalos kommentárjának tekintik.)

⁸¹ Módosulás következett be a Jegyzőkönyvben is. Eszerint bíróság alatt tartási ügyben a dán közigazgatási hatóságokat is érteni kell (V.a. cikkely).

alapján került sor, ám nincs alap a speciális joghatósági szabály alkalmazására, tehát csak a 2. cikkely szerint perelhet az állami szerv.

A tartási ügyek kategóriájába beletartozik természetesen az is, ha a megváltozott körülményekre tekintettel az időszakonként visszatérően fizetendő tartásdíj (idejének vagy összegének) megváltoztatását kéri. A jogosult számára nyitva áll a 2. és az 5(2) cikkely közötti választás lehetősége, ám a kötelezett csak a 2. cikkely szerint indíthat keresetet.

Az 1978. évi kiegészítés abban állt, hogy ha személyállapoti perrel kapcsolják össze a tartásdíj iránti követelést, akkor a saját joga szerint mindkét követelésre joghatósággal rendelkező bíróság eljárhat mindkét igény vonatkozásában, kivéve ha a joghatóságát kizárólag valamelyik fél állampolgársága alapozza meg. Ez a szabály három konjunktív feltételt foglal magában: egyrészt annak a bíróságnak, ahol az eljárásokat indították, saját joga szerint joghatósággal kell rendelkeznie mind a személyállapoti, mind a tartási perre, másrészt a joghatósága egyik ügy vonatkozásában sem alapulhat kizárólag valamelyik fél állampolgárságán, végül pedig, hogy a személyállapoti perhez kapcsolódóan, annak alárendelten követeljék a tartást.

A Schlosser kommentár igen részletes iránymutatása ellenére néhány ügy kapcsán a Bíróságnak is állást kellett foglalnia az 5(2) cikkely értelmezéséről. Így az *Antonius van den Boogaard v Paula Launen* ügyben⁸² azt próbálta meg tisztázni, hogy mit kell érteni tartás alatt, s hogy ez hogyan határozható el a házassági vagyoni viszonyok rendezésétől. Az iratok szerint a felek 1957-ben kötöttek házasságot Hollandiában. Vagyoni viszonyaikra a holland jogszabályok voltak irányadók, amely szerint köztük közös tulajdon jött létre a házasságkötéstől kezdődően. 1980-ban azonban házassági vagyoni szerződést kötöttek, amellyel javaikat külön vagyonukba utalták. 1982-ben Londonba költöztek, ahol 1990-ben elváltak. A feleség a házasság felbontása mellett tartásdíjat is követelt, de mivel a férjével való jogviszony teljes és végleges megszüntetését⁸³ is kérte, a bíróság egyösszegű tartást ítélt meg neki. Az angol bíróság figyelmen kívül hagyta az 1980-ban kötött házassági vagyoni szerződést, s így a feleség összesen 875 ezer £-ot kapott, amelyből 535 ezret a saját különvagyonra, egy festmény, illetve egy ingatlan tulajdonjogának átruházása tett ki. A maradék 340 ezer £-ot egy összegben kellett a volt férjnek kifizetnie. Ezt az angol ítéletet akarta a volt feleség végrehajtatni Hollandiában, de felmerült a kérdés, hogy a Konvenció alapján erre lehetőség van-e.

A Bíróság az Advocate General véleményét követve megállapította, hogy az angol bíróságok egyazon határozattal (marasztalással) rendelkezhetnek a házasfelek közötti vagyoni viszonyokról, valamint a tartási követelésről. Ez utóbbiról akár úgy, hogy egy összegben, akár úgy, hogy időszakonként visszatérően marasztalják a kötelezettet. Ebből az következett, hogy ha egyösszegű tartást ítélt meg az angol bíróságok, akkor azon állam bíróságának, ahol a végrehajtást kéri, „szét kell bontania” a többféle marasztalást is tartalmazó döntést a határozat indokolása alapján, s el kell döntenie, hogy mi volt az egyes tételek célja. A marasztalási összeg azon részére, amelynek célja a volt házastárs megélhetésének biztosítása volt, a Konvenció alkalmazandó, míg azon részre, amely a közös vagyon felosztására vonatkozik, nem. A helyzeten nem változtat, ha a tartásdíjat egy összegben kell fizetni, amennyiben ennek a vagyoni értéknek az a célja, hogy a korábbi életszínvonalat biztosítsa.

⁸² C-220/95 [1997] ECR I-1147.

⁸³ Ez az ún. „clean break”.

Állást kellett foglalni abban a kérdésben is, hogy az 5(2) cikkely két fordulata milyen viszonyban áll egymással, illetve mit kell érteni a „tartásra jogosult” kifejezés alatt. A Jackie Farrell v James Long⁸⁴ ügyben a hajadon ír felperes tartásdíjat követelt az egyébként házas és Belgiumban élő alperestől, mert állítása szerint ő az apja az 1988-ban született gyermekének. A kereset Írországból indult, az alperes azonban vitatta az ír bíróságok joghatóságát, minthogy a felperes anyja szerint nem minősül tartásra jogosultnak, mert tartást csak akkor követelhetne, ha a bíróság már megállapította volna, hogy ő a gyermek apja. Ilyen határozat azonban még nem született, az apaság vélelmének megállapítása iránti eljárás folyamatban volt. Az alperes szerint az 5(2) cikkely második fordulatát lehetett volna alkalmazni, de ekkor már az ír jog szerint kellett volna a joghatóságról döntenie.

A tartásra jogosultak körének meghatározására több lehetőség is kínálkozott: a legszűkebb értelmezés szerint csak azok minősülhetnének jogosultnak, akiknek már kezükben van az a határozat, amely alapján ők tartásra jogosultak. Ez gyakorlatilag hatástalanná tenné az 5(2) cikkelyt, mivel a tartásdíj módosítására irányuló keresetekre szűkítené le az alkalmazhatóságát. A másik megoldás az lehetett volna, hogy jogosultnak csak az alperessel házassági vagy rokoni kapcsolatban állók minősülhetnének. Végül a legszélesebb értelmezés győzött, vagyis tartásra jogosult a Konvenció 5(2) cikkelye értelmében minden olyan személy, aki tartás iránti kérelmet terjeszt elő, beleértve azt is, aki első ízben követel tartást.

A Bíróság az érintett különös joghatósági szabály bevezetésének indokaival támasztotta alá döntését: a jogosult lakóhelye, illetve szokásos tartózkodási helye szerinti bíróság van a legjobb helyzetben ahhoz, hogy megítélje akérelmező szükségleteit, továbbá a tartásra jogosult gyengébb pozícióban van, mint egyébként az alperes, s indokolt megkönnyíteni a helyzetét azáltal, hogy a saját bíróságai előtt perelhet. Az EKB kifejezetten utalt arra, hogy ha az sem biztos, hogy a felperes olyan jogviszonyban áll-e az alperessel, amely alapján tartásra lehet jogosult, mert az egy előzetes kérdés eldöntésétől (az apaság megállapításától) függ, akkor nem a joghatóság, hanem a tartási határozat elismerésének és végrehajtásának problémája merülhet fel.⁸⁵

A Rendelet semmilyen változást nem hozott a Konvencióhoz képest. A Nmtvr. 56.§-a pedig megfelel az uniós szabályozásnak azzal az eltéréssel, hogy nincs kizárva, hogy ha kizárólag a felek állampolgárságán alapul a joghatóság a személyállapot per tekintetében, akkor a tartási igényt elő lehessen terjeszteni járulékos igényként. Itt újabb kérdés merülhet majd fel: milyen esetben alapozza meg az említett szakasz a magyar bíróságok joghatóságát. Bármilyen jogalapú tartás tekintetében, vagy csak a kötelező, vagyis a törvényen vagy bírósági határozaton alapuló tartás vonatkozásában. Ha a Konvenció logikáját követjük, akkor csak az utóbbi lehet a helyes válasz, ám ha a megfelelő magyar illetékességi szabályt tekintjük irányadónak, akkor az első álláspont a helytálló. További érdekes jelenség, hogy a törvény indokolása szerint mindegy, hogy a jogosult felperesi vagy alperesi pozícióban van-e, vagyis pl. a tartásdíj leszállítása vagy megszüntetése iránti pert a kötelezett is megindíthatja a vagylagos joghatósági ok alapján. Ezzel szemben mind a Konvenció, mind a megfelelő belső illetékességi szabály ezt kizárja. Az illetékességi szabálytól való eltérést a normaszövegek különbözősége alátámasztja, hisz a Nmtvr. tartási kötelezettségből eredő jogvitát említ, míg a Pp. 34. § (1) bekezdése

⁸⁴ C-295/95 [1997] ECR I-1683.

⁸⁵ Jenard kommentár O J. 1979, C 59/25.

tartásra kötelezés iránti perről beszél. Igazából a kötelezett számára nem nyújt alternatívát ez a vagylagos joghatósági ok, mert azonos az általános joghatósággal. Az általános joghatóság eltérő szabályozása miatt azonban ez nem igaz a közösségi jogban.

Szerződésen kívül okozott károk megtérítése iránti eljárásokra vonatkozó vagylagos joghatóság

A deliktuális felelősséggel összefüggő eljárás megindítható a káresemény bekövetkezésének helye szerinti állam bírósága előtt is.

A Jenard kommentár szerint ezen joghatósági ok bevezetésének oka egyszerűen az volt, hogy Luxemburg és Hollandia kivételével az összes tagállam jogában ismert ez a joghatósági (illetékességi) ok és a tagállamok által kötött kétoldalú egyezmények is tartalmaztak hasonló szabályt. A szakértői bizottság nem látta szükségesnek a károkozó esemény (magatartás) vagy a kár bekövetkezésének helye szerinti bíróságra korlátozni a joghatóságot, a szabályt úgy vették át, ahogy a legtöbb tagállam joga is megfogalmazta.⁸⁶ A Schlosser kommentár ezt annyiival egészítette ki, hogy bár az Egyezmény – szó szerint értelmezve – már megtörtént károkozás esetére állapít meg vagylagos joghatóságot, az egyes tagállamok joga lehetőséget nyújt a károsodástól tartó fél számára, hogy eljárást indítson a kár megelőzése (pl. szabadalmi vagy iparjogvédelmi jogokat sértő termék forgalomba hozatalának megakadályozása), elhárítása érdekében. Az ilyen a keresetre is kiterjed az 5(3) cikkely hatálya.⁸⁷ A Rendelet átvette ezt az értelmezést, de immáron a normaszövegbe foglalta, hogy a károsodás veszélyének helye is megalapítja a vagylagos joghatóságot.

A Konvenciót kidolgozó szakértői bizottság tudatosan hagyta ki a károkozó esemény és a kár bekövetkezési helyének elkülönítését, ám a Bíróságnak a Handelskwekerij G. J. Bier B. V. v Mines de Potasse d' Alsace S. A. ügy kapcsán értelmeznie kellett, hogy mit jelent a káresemény bekövetkezésének helye.⁸⁸ Ha a károkozó magatartás kifejtésének helye különbözik a kár bekövetkezésének helyétől, akkor a „káresemény helye” kifejezés alatt mindkettőt érteni kell. A felperes jogosult dönteni, hogy melyik államban indít keresetet, de csak az egyik államban indíthatja meg, tekintettel a Konvenció 21. cikkelyében foglalt perfüggőségi szabályra. A Bíróság egyrészt azzal indokolta döntését, hogy mindkét hely bíróságai lehetnek olyan helyzetben, hogy igen szoros kapcsolat fűződik a jogvitához. Másrészt, ha csak a károkozó esemény helyére szűkítették volna az értelmezést, akkor az 5(3) cikkely jelentősége nagymértékben csökkent volna, mert a 2. cikkely majdnem teljesen lefedte volna az alkalmazási körét. Ha viszont a kár bekövetkezésének helyére szűkítették volna a fenti fogalmat, akkor a kár okához közel álló bíróságok estek volna ki a joghatósági körből, amennyiben azok nem lettek volna azonosak a károkozó alperes lakóhelyével. A döntést erősítette még az is, hogy a tagállamok belső joga is mindkét hely joghatóság-alapító jellegét elismeri. Mindezek erősebbnek bizonyultak annál az alapkövetelménynél, hogy lehetőleg el kell kerülni a joghatósági okok megszorozódását. Ez különösen abban az esetben állhat elő, ha ugyanazon a helyen, vagy

⁸⁶ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/25.

⁸⁷ Schlosser kommentár O. J. 1979, C 59/111. – Annak sincs akadálya, hogy ilyen esetben a 24. cikkely alapján kérjenek biztonsági intézkedést.

⁸⁸ C-21/76 [1976] ECR 1735.

esetleg több helyen is, de ugyanazon fél által elkövetett károkozó magatartás több szerződő állam területén okoz kárt.⁸⁹

A Dumez France és Tracoba v Hessische Landesbank (Helaba) és pertársai ügyben,⁹⁰ valamint az Antonio Marinari v Lloyd's Bank Plc és Zubaidi Trading Company ügyben⁹¹ a bíróság tovább pontosította a fenti szabályt. Egész pontosan szűkítette alkalmazásának körét azért, hogy károsultnak (vagyis annak, aki a káresemény szerinti bíróság előtt perelhet, illetve a felelősség hiányának megállapítása iránti perben perelhető) az 5(3) cikkely szempontjából csak azt a személy ismerte el, akit a károkozó magatartásból közvetlenül ért károsodás. A Dumez v Helaba eset tényállása szerint a francia felperesi társaság azért perelte be kvázi deliktualis jogalapon az alperesi bankot, amellyel a francia cég német leányvállalatai kölcsönszerződést kötöttek bizonyos fejlesztési munkák finanszírozásáról, mert az alperes ezt a kölcsönszerződést felmondta, s a fejlesztések felfüggesztése révén a németországi leányvállalatok csődbe mentek. A Dumez tehát közvetetten ennek a szerződésnek a jogellenes megszüntetésével összefüggésben felmerült kárát kívánta érvényesíteni. Jelen esetben a károkozó magatartás, a hitel visszakövetelésének közvetlen károsultjai a német leányvállalatok voltak, a Dumez csak közvetetten szenvedett sérelmet. A Bíróság szerint viszont a közvetett károsultat nem illeti meg az 5(3) cikkely alapján joghatósággal rendelkező bíróság előtti perlés lehetősége, mert ez a joghatósággal rendelkező bíróságok számának indokolatlan megsokszorozódását eredményezné, másrészt lehetőséget teremtene a felperesnek arra, hogy a saját lakóhelye szerinti bíróság előtt perelje az alperest azért, hogy vagyonát a Közösség területén szabadon mozgassa.

Az előbb említett Bier v Mines esetről a Bíróság fizikai károkozásból kiindulva vezette le a szélesebb értelmezést, a Dumez v Helaba esetben viszont fizikai kárról szó sem volt, a felperes pénzügyi veszteségben megjelölt kárát kívánta érvényesíteni. A Bíróság ezt a különbséget nem tekintette meghatározónak, pedig Briggs szerint helyesebb lett volna ezt a megkülönböztetést választani az Advocate General által javasolt és a Bíróság által követett közvetlen és közvetett károsult megkülönböztetés helyett. Az a kárértítés, amelyet a Dumez a banktól követelt, valójában egy önálló, a francia jogon alapuló igény volt, amely nem a Helaba által a leányvállalatoknak, hanem magának a felperesnek okozott kárból eredt, s amelynek a bekövetkezési helye ezért Franciaországban volt. Az EKB az ilyen jellegű közvetett igényeket leegyszerűsítően parazita jellegűnek minősítette, ami nem feltétlenül igaz minden hasonló jellegű követelésre. Ha pedig nem lehet „ab ovo” minden közvetett igényt „élősködőnek” tekinteni, akkor az eljáró nemzeti bíróság feladata lenne ennek megvizsgálása. Ha nem találja annak, akkor miért nem lehetne alkalmazni az 5(3) cikkelyt? Briggs fel is hozott erre egy lehetséges esetet: ha

⁸⁹ A konkrét jogeset annyiban érdekes, hogy a károkozó esemény környezetszennyezés volt: az alperesi francia cég szennyező anyagot bocsátott a Rajnába, s ezzel kártokozott a holland felperes kertészetében, aki a Rajnából vett vizet az öntözéshez. A politikai nyomás mindkét oldalon nagy volt. Franciaország részéről annyiban, hogy ha a francia cégeket eltiltották volna attól, hogy a hulladékaikat a Rajnába eresszék, akkor csődbe mehettek volna, s az Franciaországban komoly munkanélküliségi problémákat okozott volna. Holland részről pedig a felperesi érdekek voltak fontosak, nem kevésbé gazdasági, pénzügyi megfontolásokkal a háttérben. A Bíróság döntése alapján nem volt kétséges, hogy a holland bíróságok hozhatnak ítéletet az ügyben, de felmerült a kérdés, hogy nem tagadja-e meg a határozat elismerését és végrehajtását Franciaország a közérdekre hivatkozva (27(1) cikkely). Trevor Hartley: Article 5 (3): The place of commission of a tort. ELR 1977. p. 143–144.

⁹⁰ C-220/88 [1990]ECR I-49.

⁹¹ C-364/93 [1995]ECR I-2719.

például egy Belgiumban játszott focimeccset közvetítenek Angliában a televízióban, és a biztonsági örök hanyagságából a tömeg halálra tapos egy szurkolót, akinek közeli hozzátartozója ezt Angliában a televízióban látván sokkot kap, akkor a szurkoló közeli hozzátartozójának okozott kár, bár az elhunynak okozott kárból fakadt, attól mégis különbözik, független.⁹²

A *Marinari v Lloyd's Bank* eset kapcsán lefektetett értelmezés szintén a *Bier v Mines* ügyben hozott elv szűkítését jelentette: az 5(3) cikkely szerinti okra nem alapítható joghatóság, ha a károsult a tényleges kárt az egyik szerződő államban szenvedte el, s ebből eredően további pénzügyi hátrány éri egy másik szerződő államban, amely esetleg éppen a lakóhelyével azonos. A jogeset szerint az olaszországi lakóhelyű *Marinari* egy 752,5 millió dollár értékű váltót akart beváltani a *Lloyd's Bank* manchesteri fiókjánál, de a bank értesítette a rendőrséget és *Marinarit* letartóztatták, a váltót lefoglalták. Kien-gedése után keresetet indított az olasz bíróságok előtt a váltók összegének kifizetése, továbbá szerződésszegésből, a letartóztatásával összefüggésben és jó hírnevének megsértéséből eredően keletkezett kárának megtérítése iránt. Az EKB az előbbi eset kapcsán felhozott érvekkel indokolta döntését, amikor kimondta, hogy az 5(3) cikkely nem értelmezhető úgy, hogy a káresemény helye kiterjedne arra a helyre is, ahol a közvetlenül elszenvedett károsodáson túli, de azzal okozati összefüggésben álló pénzügyi veszteség bekövetkezett. Mint látható itt a Bíróság már maga is a pénzügyi veszteségekről beszélt, s a közvetett pénzügyi veszteségeket kizárta az önálló joghatóságot megalapító tényezők közül, ha azok más államban következtek be, mint a közvetlen kár.

A több állam területén okozott károk kérdésével foglalkozott a Bíróság a *Fiona Shevill és pertársai v Presse Alliance SA* ügyben.⁹³ Az alperes által kiadott, de több európai országban is terjesztett lapban, a *France-Soir*-ban, a felperesekről olyan cikk jelent meg, amely szerint azok érdekeltek voltak a kábítószerkereskedelemben és pénzmosást követtek el. A felperesek az angol bíróságok előtt indítottak nem vagyoni kártérítés iránti keresetet, először valamennyi országban, később csak az Angliában, illetve Wales-ben okozott károk megtérítése iránt. Az angol és a wales-i jog szerint a rágalmazó cikk közzétételével beáll a károkozás vélelme, vagyis a felperesnek nem kell bizonyítania, hogy tényleg keletkezett kára. A felperesek az Angliában való perindítással tulajdonképpen ezt a könnyebbséget kívánták kihasználni. A joghatóságot az 5(3) cikkelyre alapították, amelyet az alperes azért vitatott, mert Franciaországban volt a székhelye, s ennél fogva a legtöbb lapot ott adták el. Nagy-Britanniában mindössze 230 példányt értékesítettek. Azt kellett eldönteni, hogy a káresemény bekövetkezésének helye, azon belül is a károkozás és a kár bekövetkezésének helye hol található, ha a rágalmazást több állam területén követték el sajtó útján.

Az EKB szerint a károkozó magatartás a sajtótermék nyilvánosságra hozatala volt, amely Franciaországban, az alperes székhelyén történt. A francia bíróságoknak ezért az összes államban okozott kár megtérítése iránti igény elbírálására joghatóságuk volt. Érdemes itt azért megemlíteni, hogy ez gyakorlatilag a 2. cikkely szerinti alperesi székhelynek felelt meg, így alternatívát a felperesnek nem nyújtott. Ezzel ellentétben az angol jog szerint a károkozó magatartás a lap terjesztése volt, így azt Angliában követték el, tehát már ez alapján is megállt volna az angol bíróságok joghatósága.⁹⁴ A kár, a Bíróság szerint, a jó hírneven ejtett sérelem volt, amely ott következett be, ahol a lapot

⁹² A. BRIGGS: *Yearbook* 1990. p. 484–487.

⁹³ C-68/93 [1995] ECR I-415.

⁹⁴ A. BRIGGS: *Yearbook* 1995. p. 487–492.

terjesztették, feltéve, hogy ott a felperest ismerték, és ahol ezért a károkozó magatartás a sértettre a hatását kifejtette.⁹⁵ Ezen hely bírósága azonban csak az adott országban bekövetkezett károk felől dönthet.

Az Athanasios Kalfelis v Bankhaus Schröder, Münchmeyer, Hengst und Co. és pertársaik ügy⁹⁶ kapcsán foglalkozott az EKB az 5(3) és az 5(1) cikkely alkalmazási körének elhatárolásával. A tényállás szerint a felperes az alperesi pénzügyi intézetek közreműködésével különböző értékpapír-ügyleteket bonyolított le, amelyekből komoly veszteségek érték, s ezért beperelte őket több, mint 463 ezer német márka megfizetésére. Keresetét részben a szerződésből eredő információközlési kötelezettség megszegésére, részben az alperesek jó erkölcsbe ütköző magatartása miatt szerződésen kívüli károkozásra, végül pedig jogalap nélküli gazdagodásra alapította.

A német bíróságok joghatóságát, ahol Kalfelis az 5(3) cikkely szerint a keresetét megindította, vitatták az alperesek, s ezért a Német Legfelsőbb Bíróság előzetes döntést kért a Bíróságtól, hogy vajon a szerződésen kívüli károkozás fogalma önállóan értelmezendő-e avagy az eljáró bíróság nemzetközi magánjoga által kijelölt jog szerint kell felfogni. A Bíróság a Konvenció céljaiból indult ki, amikor leszögezte, hogy az érintett fogalmat a tagállamok jogára való utalás nélkül önálló tartalommal kell megtölteni. S hogy mi ez a közösségi tartalom? A Bíróság negatív oldalról közelítette meg a problémát, és kimondta, hogy minden felelősséggel kapcsolatos jogvita, amely az 5(1) cikkely értelmében nem esik a szerződéses jogviták körébe, az az 5(3) cikkely alá sorolandó.

A Bíróság a Réunion Européenne v Spliethoff's Bevrachtungskantoor BV és pertársa esetben⁹⁷ ezt a szabályt meg is erősítette. Itt a károsult megrendelő (a franciaországi Brambi Fruits) jogutódja, a Réunion Européenne biztosító perelte a francia bíróságok előtt egyrészt az ausztrál székhelyű Refrigerated Container Carriers PTY Ltd (RCC)-t, amely a megrendelő által feladott nyolc konténernyi körte Melbourne-ből Rotterdamba történő tengeri fuvarozásáról állított ki hajóraklevelet, másrészt a Spliethoff's Bevrachtungskantoor BV-t (Hollandia), amely bár a hajóraklevélen nem volt feltüntetve, de a fuvarozást tényelesegen végezte, végül az „Albdasgracht V002” hajó hollandiai lakóhelyű kapitányát mint a hajótulajdonosok és –bérlők képviselőjét. Az árut Rotterdamból a franciaországi Rungis-be szállították szárazföldön, ahol a megrendelő a kárt felfedezte.⁹⁸ A Bíróság megállapította, hogy a károsult helyébe lépő biztosító a hajóraklevél kibocsátójával szemben szerződésből eredő követelést érvényesített, de mivel az utóbbi ausztrál székhelyű volt, a Konvenció 5(1) cikkelyének alkalmazása fel sem merülhetett (lásd a 4. cikkelyt). Ugyanakkor a hajóraklevélből csak az derült ki, hogy az árut Rotterdamba kellett fuvarozni, továbbá hogy a Brambi Fruits-t kellett az áru megérkezéséről értesíteni, végül hogy a körtét az Albdasgracht V002 fedélzetén kellett szállítani, vagyis a Brambi és a Spliethoff's BV, valamint a hajó kapitánya között szerződés nem jött létre, ezért erre a jogviszonyra az 5(1) cikkely hatálya nem terjedt ki.

⁹⁵ A felperes természetesen szerette volna a saját lakóhelye szerinti bíróságok előtt perelni az alperest, de a Bíróság ezt a lehetőséget mindig igyekezett kizárni. A joghatóság szempontjából ezért nem lehet az a hely az irányadó, ahol a sérelmet a károsult elszenvedte, felismerte. Ez ugyanis azonos lenne a felperes lakóhelyével.

⁹⁶ C-189/87 [1988] ECR 5565.

⁹⁷ C-51/97 [1998] ECR I-6511.

⁹⁸ A kár abból eredt, hogy a hűtőrendszer meghibásodása miatt a gyümölcsök megérték, illetve megromlottak.

A holland alperesekkel szemben a kereseti követelés ezért csak deliktális felelősségi alapú kártérítés lehetett, tehát az 5(3) cikkely alá tartozott.⁹⁹

A Bíróság ezzel a felelősségi igények körét két, egymástól hermetikusan elzárt területre osztotta: a szerződésszegésért való felelősség esetén az 5(1) cikkely szerinti, minden egyéb, tehát szerződésen kívüli felelősség esetén az 5(3) cikkelyben foglalt vagylagos joghatósági szabály szerinti bíróság előtt is indíthat keresetet a felperes. És hogy mi a két terület elhatárolásának szempontja? Először is, mindkét fogalomnak (szerződéshez kapcsolódó, illetve *tort*-al és más jogellenes cselekményből eredő felelősséggel kapcsolatos ügyeknek) önálló, a Konvenció alkalmazása szempontjából kialakított tartalma van, és nem a tagállamok belső joga szerinti osztályozást kell alapul venni. A Bíróság szerződéses jellegűnek csak azokat a jogvitákat minősítette, ahol a felek önként vállaltak kötelezettséget egymással szemben, s a kárigény ezen kötelezettség(ek) megszegéséből származott.¹⁰⁰ Minden más, a felelősség vagy annak hiányának megállapítására, illetve kártérítés fizetésére irányuló kereset nem-szerződéses, deliktális jellegű. Így az utóbbi alá tartozik a termékfelelősségen alapuló igény (még akkor is, ha az irányadó belső jog szerint a végső vásárló törvényi engedmény révén megszerzi a gyártóval közvetlenül szerződő kereskedőnek a gyártóval szemben fennálló jogait), továbbá a jogalap nélküli gazdagodásra alapított követelés is.

Egy másik következménye ennek a levezetésnek az, hogy ha a felperes egyszerre, vagyis egy keresetben, egy eljárásban érvényesít akár egy akár több alperessel szemben szerződésből eredő és szerződésen kívüli felelősségen alapuló követelést, akkor az eljáró nemzeti bíróságnak ezeket az igényeket szét kell választania, és külön-külön kell eldöntenie, hogy a kérdéses szerződéses kötelezettség teljesítésének helye, illetve a káresemény bekövetkezésének helye szerint van-e joghatósága. Ha ugyanis a joghatóságát csak az 5(1) cikkely alapozza meg, akkor a deliktális felelősségre alapozott követelésről, ha viszont csak az 5(3) cikkely alapozza meg, akkor a szerződéses kötelezettség megszegéséről nem dönthet. A Bíróság megjegyezte, hogy ennek van egy kevésbé kívánatos következménye, nevezetesen, hogy az egymással összefüggő igényeket egymástól szét kell választani és más szerződő állam bíróságai elé kell vinni, de felhívta a figyelmet, hogy a 2. cikkely alapján az alperes lakóhelye szerinti bíróság előtt valamennyi igény együtt érvényesíthető, s a feltételek fennállása esetén a Konvenció 6. és 22. cikke alapján több alperes egy bíróság előtti perlésére, illetve az összefüggő keresetek együttes elbírálására is lehetőség van.

A Tessili esetből kiindulva célszerű a károkozás illetve a kár bekövetkezése helyének meghatározását a nemzeti jogra hagyni. Ugyanakkor előfordult, hogy a bíróság – ki tudja, mi alapján – maga határozta meg, hogy hol volt a káresemény helye (lásd a *Réunion Européenne v Spliethoff's BVS*¹⁰¹ vagy a *Shevil v Presse Alliance France*¹⁰² esetet).

⁹⁹ Az eset annyiból érdekes még, hogy ennek a gondolatmenetnek a végigvitele ahhoz vezetett volna, hogy mind a károkozás mind a kár bekövetkezésének a helye a nyílt tengeren közlekedő hajón lett volna. A Bíróság azonban a joghatóságot nem akarta ide telepíteni, ugyanakkor a kár bekövetkezési helyeként nem fogadta el sem a végső átadási helyet (a felperes telephelyét), sem a kár felfedezésének helyét (szintén a felperes telephelye Franciaországban), hanem ehelyett azt a helyet jelölte meg, ahol a tengeri fuvarozónak az árut ki kellett szolgáltatnia, vagyis Rotterdamt.

¹⁰⁰ Lásd *Handte v Traitements* eset.

¹⁰¹ C-51/97 [1998] ECR I-6511.

¹⁰² C-68/93 [1995] ECR I-415.

Egy érdekes jogintézmény maradt hátra az 5(3) cikkkel összefüggésben, mégpedig az Actio Pauliana kérdése. A francia Code Civil is ismeri a relatív hatálytalanságnak azt az esetét, amikor a hitelező követelésének fedezetéül szolgáló vagyontárgyat elvonják: az adós rendelkezik a vagyontárgyról, amelynek következtében a hitelező igényének kielégíthetősége veszélybe kerül. A Mario Reichert és pertársai v Dresdner Bank AG esetben¹⁰³ a német lakóhelyű Reichert és felesége fiuknak ajándékozták franciaországi ingatlanukat. Ezt az ajándékozási szerződést a szülők hitelezője, a Dresdner Bank megtámadta a fenti szabály alapján. Felmerült a kérdés, hogy lehet-e ilyen keresetet indítani a Konvenció 5(3) cikkelye, vagyis a káresemény helye szerinti bíróság előtt. A Bíróság az eljárás során a Bizottság által előterjesztett érvelést elfogadta, és azt mondta, hogy nem, mivel a hitelezőnek ez a joga nem minősül szerződésen kívüli felelősségből eredő igénynek. Egyrészt azért nem, mert nemcsak az adóssal szerződő feleket perli a hitelező, hanem az adóst is, másrészt mert a kereset megindítható a jó- és a rosszhiszemű szerződő féllel szemben is, és végül, a célja nem arra irányul, hogy a jogellenes magatartás által a hitelezőnek okozott kárért az adós helytálljon, hanem hogy az adósnak a vagyontárgya feletti rendelkezését a hitelező irányában hatálytalanítsák.

A Rendelet a már említett apróbb korrekción kívül nem változtatott a szabályozáson.

A Nmtvr. az egyértelműség kedvéért nevesíti mind a károkozó magatartás elkövetésének helyét, mind a károsító eredmény, vagyis röviden a kár bekövetkezésének helyét mint joghatóságalapító tényeket. Ez összecseng a Pp. 37. §-ában szabályozott vagylagos illetékességi okkal. Szintén a normaszöveg szintjén került megfogalmazásra a károsodás veszélye miatti igények tekintetében a károsító esemény bekövetkezésének helye mint joghatósági ok. Sőt, a kártérítési járadék megállapítása vagy felemelése iránti perben eljárhat magyar bíróság akkor is, ha a jogosult lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye belföldön van. A kedvezmény itt már kifejezetten a jogosult érdekeit szolgálja.

A polgári jogi igény

Ez a rendelkezés szintén gyakorlati szempontból került bele a Konvencióba, tekintettel a tagállamok büntetőeljárás kódexeire, amelyek lehetővé teszik, hogy a bűncselekmény áldozta, vagyis a sértett mint magánfél a bűncselekménnyel okozott kárának megtérítését követelhesse adhéziós eljárásban a büntetőper során. Így tulajdonképpen az 5(1), illetve az 5(3) cikkelyt bővíti tovább ez a szabály egy plusz joghatósági ok bevezetésével, persze csak az ügyek egy szűkebb csoportjára nézve. Jelentősége főleg a közúti balesetekkel összefüggésben keletkezett károk megtérítése iránti kereseteknél van. A bekezdés rendelkezése szerint a büntetőeljárás alapjául szolgáló cselekményre alapozott kártérítési vagy az eredeti állapot helyreállítására irányuló kereset a büntetőügyben eljáró bíróság előtt is megindítható, amennyiben ez a büntetőbíróság saját joga szerint hatáskörrel rendelkezik a polgári jogi igények elbírálására.

A sorból némileg kilóg az Egyesült Királyság, bár ennek igazából az elismerés és a végrehajtás szempontjából van jelentősége, mert a büntetőeljárásban a polgári jogi igényről hozott döntés nem rendelkezik a res iudicata erejével egy későbbi polgári kereset vonatkozásában.

¹⁰³ C-261/90 [1992] ECR I-2149.

Az 5(4) cikkelyhez kapcsolódik a Konvencióhoz csatolt Jegyzőkönyv II. cikkelyének rendelkezése, mely szerint a nemzeti jogok kedvezőbb rendelkezéseinek sérelme nélkül valamely szerződő államban lakóhellyel rendelkező személy, akit egy olyan másik szerződő állam büntető bíróságai előtt helyeztek nem szándékosan elkövetett bűncselekmény miatt vád alá, amelynek nem állampolgára, erre jogosult személy által védekezhet a magánfél polgári jogi követelésével szemben akkor is, ha személyesen nem jelenik meg a tárgyaláson. Mindemellett azonban az eljáró bíróság személyes megjelenési kötelezettséggel megidézheti az alperest (vádlottat), s amennyiben az ennek ellenére nem jelenik meg és a bíróság bírósági meghagyást bocsát ki úgy, hogy az érintett személynek nem volt lehetősége arra, hogy a védekezésre felkészüljön, akkor a bírósági meghagyást a Konvenció szerint nem kötelező a többi szerződő államban elismerni és végrehajtani. Mi volt ezen rendelkezés bevezetésének – egész pontosan a Benelux államok közti joghatósági és végrehajtási egyezményből való átvételének – az oka? A büntetőjogszabályok általában tiltják a saját állampolgárok más államoknak büntetőeljárás lefolytatása céljából történő kiadását, a vádlott pedig természetesen a legkritikább esetben hajlandó önként megjelenni a külföldi büntető bíróság előtt. Ez egyben azt is jelenti, hogy nem tud védekezni a polgári jogi igényrel szemben sem. Ha az adott külföldi állam büntetőjoga szerint a büntetőeljárás lefolytatható a vádlott távollétében is, elvileg nincs akadálya annak sem, hogy a polgári jogi igényről érdemben döntsenek, vagyis bírósági meghagyást bocsássanak ki. Célszerű volt tehát lehetővé tenni az alperesnek (vádlottnak) azt, hogy megfelelő személy útján védekezhessen, ha nem jelenik meg személyesen a tárgyaláson.

A Siegfried Ewald Rinkau elleni büntetőeljárás¹⁰⁴ kapcsán kellett a fenti cikkelyt a Bíróságnak értelmeznie. Rinkau (NSZK) egy rádió-elektronikus eszközzel felszerelt gépjárművel utazott Hollandiában az ott szükséges engedély nélkül, és ezért büntetőeljárás indítottak ellene. Távollétében csekély összegű pénzbüntetésre ítélték, az eszközt pedig elkobozták. Jogi képviselője engedélyt kér az eljárásban való részvételre, amelyet a bíróság megadott, de az ügyész megfellebbezte a döntést. Az EKB-nak két kérdésben kellett állást foglalnia: egyrészt abban, hogy a „nem szándékosan elkövetett bűncselekmény” miként értelmezendő. A Bíróság – tekintettel arra, hogy a szerződő államok büntetőjoga igen különbözőképpen szabályozza a szándékos és nem szándékos elkövetést, s valamelyik jogra utalással sérülne a Konvenciónak a jogok és kötelezettségek egységességének és egyenlőségének biztosítására irányuló célja – rögzítette, hogy önálló tartalmat kell adni a kérdéses fogalomnak. Abból kiindulva, hogy az 5(4) cikkely a közlekedési balesetekre tekintettel került bele a Konvencióba, amelyeket tipikusan súlyos vagy enyhe gondatlanságból követnek el, esetleg a jogi előírás pusztá megsértésével megvalósíthatók, szélesen kell értelmezni a „nem szándékos” kifejezést, amely magában foglal minden olyan elkövetést, amelynél a bűncselekmény törvényi tényállása nem követel meg kifejezetten szándékosságot és a bűncselekmény természetéből sem következik a szándékosság.

A másik kérdés az volt, hogy a II. cikkelyben biztosított jog csak abban az esetben vehető-e igénybe a vádlott által, ha a büntetőeljárásban polgári jogi igényt érvényesítenek ellene vagy akkor is, ha a büntetőeljárás kimenetele kihatással lehet a vádlott polgári jogi érdekeire, jogaira. A Bíróság szerint, figyelemmel ismét a szabály bevezetésének hátterére, a képviselő útján történő védekezés jogával a vádlott abban a büntetőeljárásban élhet csak, amelyben a bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett polgári jogi

¹⁰⁴ C-157/80 [1981] ECR 1391.

felelőssége kérdéses, vagy amikor ez a felelőssége a későbbiekben megalapozható. Ez a jog viszont értelemszerűen nem illeti meg olyan büntetőeljárásban, ahol a vádlott ellen polgári jogi igény nem terjeszthető elő. A jelen esetben a készülék elkobása ugyan sértette a vádlott vagyoni érdekeit, de polgári jogi igény előterjesztésére nem került sor, ez logikailag kizárt volt.

A Rendelet 5(4) cikkelye változatlanul hagyta ezt a szabályt is. A Jegyzőkönyv II. cikkelyét pedig beiktatták a Rendelet 61. cikkelyébe.

A Nmtvr. 56/A. § (2) bekezdése egy az egyben átvette az uniós szabályt, kivéve a képviselőre vonatkozó kiegészítő rendelkezést. Ez utóbbit továbbra is a magyar büntető és polgári eljárásjogi szabályok szerint kell megítélni, de egyébként pedig a magyar ítélet külföldi végrehajthatóságának kérdését veti föl.

A fióktelep fekvése szerinti joghatóság

A Konvenció szerint a felperes perelheti az alperest annak fióktelepe, ügynöksége, irodája vagy egyéb külföldi képviselője szerinti bíróság előtt, amennyiben a jogvita ennek működéséből származik [5(5) cikkely]. Ez a vagylagos joghatósági ok csak akkor vehető igénybe a felperes által, ha az alperesi társaság székhelye valamely szerződő állam területén van, s egy másik szerződő államban valamilyen szervezeti egységet működtet. Ha viszont az anyacég székhelye a Közösségen kívüli országban található, akkor ez a rendelkezés nem alapozhatja meg azon szerződő állam bíróságainak joghatóságát, ahol a Közösségen kívüli vállalat egyébként fiókteleppel rendelkezik.¹⁰⁵

Az 5(5) cikkely alapvetően két irányban vetett fel értelmezési kérdést, egyrészt, hogy mit kell érteni a fióktelep, iroda vagy más képviselő alatt, másrészt, hogy mikor tekinthető a jogvita a fióktelep működéséből eredőnek, mit jelent a fióktelep működése. A fióktelep, iroda vagy más képviselő egy kalap alá vehető a vagylagos joghatóság megalapozása szempontjából. Az elnevezésnek nincs jelentősége, mert amennyiben egy üzleti tevékenységet folytató egység felmutatja a Bíróság által meghatározott jellemzőket, akkor „fióktelepnek, irodának vagy más képviselőnek” (innenről egységesen fióktelepnek) minősül s az 5(5) cikkely alkalmazható.

A fióktelep fogalmának a Bíróság közösségi tartalmat adott, amelyet a Somafer SA v Saar-Ferogas AG ügyben¹⁰⁶ dolgozott ki részletesen. Az egységes értelmezés háttere a tagállamok belső jogi szabályozásából eredő sokféleség, de bonyolította a helyzetet a tagállamok közti kétoldalú joghatósági és végrehajtási egyezményekben használt definíciók sokasága is. Lényegében a fióktelep jellemző tulajdonságait sorolta fel a Bíróság. Eszerint a fióktelep olyan üzleti helyet jelent a Konvenció alkalmazása szempontjából, amely tartós jelleggel működik a társaság nyúlványaként, de önálló igazgatása van, továbbá megfelelő anyagi, pénzügyi eszközzel rendelkezik abból a célból, hogy harmadik személyekkel üzleti tárgyalásokat folytasson és bonyolítsa le úgy, hogy ez a harmadik személy – aki bár tudja, hogy szükség esetén a társasággal fennálló jogi kapcsolatra hivatkozhat –, kizárólag a fiókteleppel állva közvetlen kapcsolatban, a fióktelepen keresztül bonyolíthatja le az üzleti ügyeit.

¹⁰⁵ A 4. cikkely rendelkezése lesz irányadó, de lásd pl. a 8(2) és a 13. cikkely rendelkezéseit.

¹⁰⁶ C-33/78 [1980] ECR 2183.

Egy korábbi, a *de Bloos v Bouyer* eset¹⁰⁷ kapcsán is foglalkozott a Bíróság a kérdéssel, ahol azt kellett eldöntenie, hogy ha a kizárólagos értékesítési szerződés alapján a disztribútor (grantee) a kizárólagos értékesítési jogot nyújtó cég (grantor) nevében nem jogosult üzleti tárgyalásokat folytatni és szerződést kötni harmadik személyekkel, és nincs is alárendelve a grantor irányításának és ellenőrzésének, akkor minősülhet-e az 5(5) cikkely értelmében a grantor fióktelepének. A Bíróság ekkor még nem foglalkozott a részletes definíció kidolgozásával, csak annyit mondott, hogy bizonyosan nem, mivel a fióktelep fogalmának éppen az a lényegi eleme, hogy alá van rendelve a cég irányításának és ellenőrzésének.

Az általános iránymutatás ellenére is szükség volt arra, hogy egy-egy határesetnél a Bíróság állást foglaljon az 5(5) cikkely alkalmazhatóságáról. A *de Bloos v Bouyer* esetből¹⁰⁸ már tisztázódott, hogy a vállalat irányításának és ellenőrzésének való alárendeltség nélkül nem beszélhetünk fióktelepről (vagyis önálló cégekről van szó), a *Somafer v Saar Ferngas* esetből¹⁰⁹ pedig kiderült, hogy az egyszerű kereskedelmi képviselőt berendezett irodahelyiség és egyéb felszereltség nélkül, amely emellett nem is állandó jellegű, nem tekinthető fióktelepnek. A *Blanckaert and Willems PVBA v Luise Trost* eset¹¹⁰ kapcsán a Bíróság tovább pontosította a „nyúlvány” alárendeltségének követelményét és kifejtette, hogy ha egy független kereskedelmi ügynök pusztán üzleti tárgyalásokat folytat egy másik cég nevében, ugyanakkor a másik céggel fennálló viszonya alapján (jelen esetben a német Herman Bey cég azt vállalta, hogy a belga Blanckaert and Willems bútorgyártó vállalat termékeinek értékesítése céljából az NSZK-ban kereskedelmi hálózatot épít ki) szabadon szervezheti meg a munkáját, s döntheti el, hogy a képviselt vállalat irányában teljesítendő feladatok ellátására mennyi időt fordít, továbbá nincs elzárva attól, hogy egyidejűleg a cég versenytársait is képviselje, végül pedig nincs más feladata, mint a megrendelések közvetítése a céghez anélkül, hogy akár a szerződések megkötésébe, akár azok teljesítésébe bevonná, nem beszélhetünk fióktelepről az 5(5) cikkely szerinti értelemben. A legmeghatározóbb tényező ebben az esetben az volt – ami gyakorlatilag elég egyértelművé tette a helyzetet –, hogy a kereskedelmi ügynök a versenytársak képviselésében is eljár, így semmiképp sem állhatott valamennyi megbízó egyidejű irányítása és ellenőrzése alatt.¹¹¹ De vajon ugyanez lett volna-e a Bíróság válasza, ha ez a körülmény hiányzott volna? – kérdezte T. Hartley.¹¹² Ennek eldöntéséhez újabb EKB döntésre lesz szükség.

A képviselőt kérdéseit boncolgatta a Bíróság a *SAR Schotte GmbH v Parfums Rothschild SARL* esetben.¹¹³ A tényállás szerint a felperesi Sar Schotte (NSZK) porlasztó pumpákat és más illatszeripari termékeket szállított a franciaországi Rothschild-nak, de nem közvetlenül bonyolították le az ügyletet, hanem a düsseldorfi (NSZK) Rothschild GmbH-n keresztül. A szállítmány hibás volt, ezért levelezés indult meg a

¹⁰⁷ C-14/76 [1976] ECR 1497.

¹⁰⁸ 14/76 [1976] ECR 1497.

¹⁰⁹ C-33/78 [1980] ECR 2183.

¹¹⁰ C-139/80 [1981] ECR 819.

¹¹¹ Egy további vonzata a Bíróság döntésének, hogy amennyiben valamely tagállamban székelő cég másik szerződő állam piacára kíván belépni, választhat, hogy ott fióktelepet hoz létre, vagy csak kereskedelmi képviselőt jelöl ki. Az első esetben aláveti magát a fióktelep fekvése szerinti állam joghatóságának, az utóbbinál viszont nem. TREVOR HARTLEY: Article 5(5): „Branch, agency or other establishment”. *ELR*. 1981. p. 481–483.

¹¹² Uo.

¹¹³ C-218/86 [1987] ECR 4905.

felek között a vita rendezésére, de eredményre nem vezetett. A SAR Schotte végül keresetet indított a francia cég ellen az NSZK-ban a leszámolt, de nem teljesített vételár megfizetése iránt. Az alperes vitatta, hogy a német bíróságok joghatósággal rendelkezének az ügyre. A perindítás előtti levelezés során a leveleket a Rothschild GmbH oldaláról rendszeresen ugyanaz a két személy írta alá: az egyikük a Rothschild GmbH és egyben a francia vállalat igazgatója is, a másik csak a francia cég igazgatója volt. A Rothschild GmbH nemcsak, hogy részt vett a szerződés megkötésében, de a teljesítésért is felelősséggel tartozott. A név azonossága, az igazgatóság azonossága, a szerződéskötésben és a teljesítésben való részvétel olyan körülmények voltak, amelyekből a harmadik fél, vagyis a SAR Schotte alappal következtethetett arra, hogy az a társaság, amellyel tárgyalt, a másik társasághoz tartozik, még akkor is, ha társasági jogi szempontból egymástól független jogalanyok voltak. A képet az színesítette, hogy a francia Rothschild a német Rothschild leányvállalta volt, ezért a német bíróság szerint az anyavállalat nem lehetett a leányvállalatának a Konvenció 5(5) cikkelye értelmében vett fióktelepe. A Bíróság azonban kiszélesítette fióktelep fogalmát, és kimondta, hogy az 5(5) cikkely kiterjed arra az esetre is, ha egy társaság egy másik szerződő államban nem egy hagyományos értelemben vett fióktelepen keresztül folytatja gazdasági tevékenységét, hanem egy jogilag tőle független másik társaságon keresztül, ám azonos név és igazgatás alatt.

A Somafer v Saar-Ferngas eset további útmutatója szerint az 5(5) cikkelyre alapítani joghatóságot csak akkor lehet, ha valóban működik fióktelep az eljáró bíróság államának területén, míg ha ilyen ténylegesen nem létezik, csak a külföldi cég ilyen látszatot kelt, akkor az 5(5) cikkely szerinti bíróságnak nincs joghatósága. Arról, hogy az adott cég ténylegesen működtet-e fióktelepet az adott államban vagy csak ennek a látszatát kelti, a nemzeti bíróságnak kell döntenie. Némileg ellentmond ennek az, hogy a Rothschild ügyben a Bíróság részben azzal támasztotta alá érvelését, hogy harmadik személyek bízhattak abban, hogy az a cég, amellyel tárgyaltak, egy másik cégnek a fióktelepe volt, minthogy a körülményekből erre következtethettek.

A fióktelep „működéséből” származó jogvita értelmezésének alapjait is a Somafer v Saar-Ferngas eset kapcsán fektette le a Bíróság. A működésből eredő jogvita egyrészt magában foglalja azokat a kereseteket, amelyek a fióktelep tulajdonképpeni igazgatásával kapcsolatos szerződéses és nem szerződéses kötelezettségekből erednek (pl. a fióktelep működését szolgáló épület fenntartása, a helyi munkavállalók foglalkoztatása); másrészt azokat a kereseteket, amelyek az anyacég nevében vállalt és a fióktelep fekvése szerinti szerződő államban teljesítendő kötelezettségekből (szerződésből eredő kötelezettségek), illetve az anyacég érdekében az adott területen kifejtett magatartásokból (nem szerződéses jellegű kötelezettségek) erednek. A második fordulat egy megszorítást tartalmazott, amellyel szemben már akkor komoly ellenérvek hangzottak el. A Bíróság eredeti álláspontja szerint ugyanis az 5(5) cikkelyre joghatóságot csak akkor lehetett alapítani, ha a kérdéses szerződést (kötelezettséget) ugyanabban a szerződő államban kell teljesíteni, ahol a fióktelep van. Ezt a megszorító – és egyébként teljesen indokolatlan – értelmezést a Lloyd's Register of Shipping v Société Campenon Bernard esetben¹¹⁴ a Bíróság felülírta, anélkül azonban, hogy a korábbi döntéséről sz  t ejtett volna. Kifejtette, hogy sem a Konvenc   szövegéből, sem céljaiból nem következika fenti megszorító értelmezés, sőt az 5(5) cikkelyt nagymértékben ki  s  riten  , minthogy az 5(1) cikkely

¹¹⁴ C-439/93 [1995] ECR I 961.

már lehetőséget ad a felperesnek arra, hogy az érintett kötelezettség teljesítésének helye szerinti bíróságok előtt pereljen. Ennélfogva most már az 5(5) cikkely alkalmazása szempontjából csak annak van jelentősége, hogy a felperesi követelés a fióktelep által kötött szerződésből, illetve a fióktelep által a cég javára végzett üzleti tevékenység során elkövetett jogellenességből, vagyis nem szerződéses jellegű kötelezettségből eredt-e, míg a kötelezettség teljesítésének helye irreleváns.¹¹⁵

A Rendelet nem hozott újítást e tekintetben sem [5(5) cikkely].

A Nmtvr. 56/B.§-a a Konvenciónak, illetve a Rendeletnek megfelelő rendelkezést tartalmaz. A külföldi vállalkozás¹¹⁶ „fióktelepe vagy képvisellete” kifejezéseknek a közösségi gyakorlatban kialakított kiterjesztő értelmezése indokolt a magyar jogban is. A jelenlegi meghatározás ugyanis szűkebb, mint a Bíróság által kidolgozott fogalom, tekintettel arra, hogy fióktelepnek a magyar jog szerint csak az olyan szervezeti egység minősülhet, ami jogi személyiséggel nem rendelkezik, míg a közösségi jog ilyen negatív követelményt nem támaszt. Ami a képviseletet illeti, ennek vonatkozásában, mint láttuk, egyértelmű közösségi értelmezés nincs még. Ha a fióktelep európai fogalmából indulunk ki, akkor a magyar képviselét azért nem eshet az előbbi fogalma alá, mert önállóan nem képes a harmadik személyekkel szerződést kötni és azokat teljesíteni, hisz feladat- és jogköre kizárólag az ügyletek közvetítésére terjed ki. Ha azonban lazábban értelmezzük a közösségi fogalmat, és az irányításra és az ellenőrzésre helyezzük a hangsúlyt, akkor helyes, hogy a külföldi vállalatok magyarországi képviselétét is belevettük a joghatóság-alapító okok közé. A magyar sajátosságokra tekintettel került be az önálló vállalkozóként belföldön letelepedett külföldi állampolgár¹¹⁷ elleni perekre a magyar bíróságok joghatóságának elismerése, ha a jogvita e személy belföldi gazdasági tevékenységével kapcsolatos.

Keresethalmazat és joghatóság

A 6. cikkely azokra az esetekre állapít meg joghatósági okokat, amikor több követelést érvényesítenek egy eljárásban. Ezt a perben keresethalmaznak nevezzük, amely lehet személyi, vagy tárgyi, esetleg vegyes jellegű. A Konvenció nem általában teszi lehetővé az együttes perlést, hanem csak bizonyos feltételek fennállása esetén. Minthogy itt is vagylagos joghatósági okról van szó, a felperes választási joga itt is érvényesül.

Alperesi pertársaság

A 6(1) cikkely lehetővé teszi, hogy a felperes több alperest egyetlen eljárásban perelhessen akkor is, ha a Konvenció egyéb joghatósági szabályai szerint az egyes alperesek ellen különböző szerződő államok bíróságai előtt kellene pert megindítania. Ezen szabály segítségével alperesi pertársaságot hozhat létre a felperes, ha az egyes alperesek lakóhelye különböző szerződő államokban található, ezáltal az összes alperesre hozhat döntés bármelyik alperes lakóhelye szerinti állam bírósága. A felperes választhat, hogy melyik alperes lakóhelye szerinti bíróság előtt indítja meg az eljárást.

¹¹⁵ A. BRIGGS: *Yearbook* 1995. p. 496–498.

¹¹⁶ 1997. évi CXXXII. törvény 2. §-ának a) pontja.

¹¹⁷ 1998. évi LXXII. törvény.

A fenti szabály beiktatásának célja annak elkerülése volt, hogy ugyanazon jogviszonyból eredően, az egyes alperesek ellen a különböző szerződő államokban egymásnak ellentmondó, összeegyeztethetetlen döntések szülessenek. A Jenard kommentár emellett azt is kiemelte, hogy a felperes ezt a szabályt csak akkor veheti igénybe, ha az egyes alperesekkel szemben támasztott követelések közt valamilyen kapcsolat áll fenn. Nem használható fel tehát arra, hogy az alpereseket elvonják a lakóhelyük szerint joghatósággal rendelkező bíróságoktól. Mindez annak ellenére is igaz, hogy a Konvenció szövege a 6(1) cikkelynél kifejezett módon nem említi ezt a feltételt, míg a (2) bekezdésében igen.¹¹⁸

Az EKB a *Kalfelis v Bankhaus Schröder* ügyben¹¹⁹ tisztázta, hogy milyen természetűnek kell lennie ennek a kapcsolatnak. Először is kimondta, hogy önállóan kell felfogni, a tagállamok belső rendelkezéseitől függetlenül. Másodszor utalt a Jenard kommentárban jelzett célra, vagyis hogy lehetőség szerint el kell kerülni, meg kell előzni az összeegyeztethetetlen ítéletek születését. A Bíróság szerint ezért a mérce az, hogy vajon kívánatos-, hasznos-e a több alperes ellen előterjesztett követeléseket együttesen tárgyalni és eldönteni, hogy elkerüljék az elkülönítve megindított eljárások eredményeképp születő ítéletek esetleges összeférhetetlenségét.¹²⁰ Innentől kezdve az eljáró nemzeti bíróság feladata feltárni azokat a körülményeket, amelyek igazolhatják az együttes perlést.

A Bíróság a *Réunion Européenne v Spliethoff's Bevrachtungskantoor* és pertársai ügyben¹²¹ megerősítette a fenti álláspontját, amelyet azzal egészített ki, hogy azon az alapon, hogy a jogvita feloszthatatlan, vagyis a követelések szétválaszthatatlanok, de közöttük a fenti értelemben vett kapcsolat egyébként hiányzik, nem lehet a 6(1) cikkelyre hivatkozni. A felperesi biztosító azt állította, hogy a jogvita azért egységes, mert a három alperes (az RCC, a Spliethoff's Bevrachtungskantoor és a hajókapitány) ugyanannak a fuvarozási tevékenységnek voltak a részesei. Az eljáró francia bíróság is úgy vélte, hogy az alperesek elleni követelések szétválaszthatatlanok, mivel csak egyetlen jogellenes magatartás történt (a gyümölcsök hűtésének elmulasztása), és célszerű lett volna, hogy valamennyi követelést egy bíróság tárgyalja le. Az EKB viszont – miután megállapította, hogy az első alperessel szemben a követelés szerződésszegésből, a másik kettővel szemben pedig szerződésen kívüli felelősségből eredt – kimondta, hogy a követelések nem tekinthetők összefüggőeknek. Minthogy a szerződéses kötelezettség teljesítési helye szerinti bíróság nem bírálhat el deliktuális felelősségi alapú követeléseket, a francia bíróság nem dönthetett valamennyi kereseti kérelemről. A Bíróság ezután érzékelt, hogy a követelések nem teljesen idegenek egymástól, ezért utalt arra, hogy a 22. cikkely alkalmazására lehetőség van, ha a megfelelő helyen indítja meg a felperes az egyes alperesek ellen a kereseteket.

Ez az indokolás mindenképp zavaros, lényegében azért nem volt alkalmazható a 6(1) cikkely, mert az egyik alperes székhelye/lakóhelye sem volt Franciaországban. Az elsőrendű felperes ausztrál székhellyel rendelkezett, s felette a francia bíróságok a francia joghatósági szabályok alapján bírtak joghatósággal. A másik két alperes ugyan közösségi volt, de nem Franciaországban, hanem Hollandiában volt a lakóhelyük, illetve székhelyük. A 6(1) cikkely viszont egyértelműen azt tartalmazza, hogy a többi alperes

¹¹⁸ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/26.

¹¹⁹ C-189/87 [1988] ECR 5565.

¹²⁰ 22. cikkely.

¹²¹ C-51/97 [1998] ECR I-6511.

nem az egyik alperesre bármilyen alapon joghatósággal rendelkező bíróság előtt pereltető, hanem csak a lakóhelye szerinti állam bíróságai előtt.

A Rendelet alapjaiban változatlanul hagyta az alperesi pertársaságra vonatkozó rendelkezést, de belevette a normaszövegbe a Bíróság által a Kalfelis eset kapcsán kifejtett értelmezését is, így az új szöveg szerint akkor lehet valamely alperes lakóhelye szerinti tagállam előtt perelni a többi alperest is, ha az egyes alperesek elleni követelések oly szorosan kapcsolódnak egymáshoz, hogy célszerű őket együtt tárgyalni és eldönteni, hogy ezáltal elkerüljék a külön lefolytatott eljárások eredményeként születhető, egymással összeegyeztethetetlen döntéseket.

A magyar jog nem a különös, hanem az általános joghatóságon belül tárgyalja az alperesi pertársaságot. Egyértelműen pergazdaságossági szempontok indokolták az együttes perlés lehetővé tételét, a közösségi szabályozásnál meghatározó indokok itt annyiban játszanak szerepet, hogy megelőzhető olyan külföldi ítélet magyarországi elismerésének és végrehajtásának megtagadása, amely a belföldön már jogerősenelbírált ügygel szorosan összefüggő jogvitában született, de a magyar ítélettel ellentétes döntést tartalmaz. Itt is követelmény, hogy az egyes alperesek elleni követelések között legyen valamilyen ésszerű, szoros kapcsolat, amely indokolhatja a külföldi lakóhelyű alpereseknek a saját bíróságaiktól való elvonását. Ezért a Nmtvr. csak az egységes pertársaságnál [Pp. 51. § a) pont], illetve az egyszerű pertársaság szigorúbb eseténél [amikor a követelések ugyanabból a jogviszonyból származnak, Pp. 51. § b) pont] ad lehetőséget az együttes perlésre]. Ez a rendelkezés is annyiban bővebb az uniós megoldáshoz képest, hogy nemcsak valamelyik alperes lakóhelye, de szokásos tartózkodási helye is alapja lehet a magyar bíróság joghatóságának valamennyi alperesre. Ha az alperesek egyike a főkötelezett, a másik pedig a mellékkötelezett, akkor csak a főkötelezett belföldi lakóhelye, illetve szokásos tartózkodási helye lehet alapja a magyar bíróságok joghatóságának a mellékkötelezettek felett, amivel ki akarták zárni, hogy a külföldi lakóhelyű főkötelezettet elvonják a saját bíróságai elől csak azért, mert a mellékkötelezett belföldi lakóhelyű vagy szokásos tartózkodási helyű, vagyis az általános szabályhoz képest ez megszorítást jelent.

„Harmadik személy” az eljárásban

A 6(2) cikkely bevezetésének szintén célszerűségi indoka volt. Az NSZK, illetve most már Ausztria kivételével is, mindegyik tagállam joga tartalmazott ilyen rendelkezést, sőt ezek nagyrészt azonos tartalmúak voltak. A magyar jogban elég nehéz visszaadni ezt az intézményt, tekintettel arra, hogy – a német joghoz hasonlóan – 3. személy perbehívására speciális szabályok vonatkoznak.

A 6(2) cikkely első fordulata szavatossági, jótállási perekben alkalmazható,¹²² s lényege, hogy egy másik szerződő államban lakó személyt szavatossági, jótállási igény

¹²² A jótállás és szavatosság megjelölés helyett pontosabb lenne a szerződést biztosító mellékkötelezettségek kifejezést alkalmazni, de ez sem lenne pontos tekintettel arra, hogy a magyar jogban a szavatosság a szerződésszegés nevesített esetére szabályozott helytállási kötelezettség. Az angol „guarantee”, a francia „garantie” és a német „Garantie” egyaránt jelent szavatosságot, jótállást és kezességet. A Law and Commercial Dictionary in Five Languages [München, Paris, St. Paul (Minnesota), 1985] szerint az angol „guarantee”, a németben „a Garantie” (szavatosság, jótállás, kezesség), a „Kaution” (óvadék), „Bürgschaft” (kezesség) kifejezéseknek felel meg.

esetén a főper bírósága előtt is beperelhet az alperes, s ezzel perbe vonhatja a közte és a felperes között folyó eljárásba. A Jenard kommentár¹²³ ezt a következő példával illusztrálta. Ha egy német exportáló Belgiumba szállít árukat, amelyeket a belga importőr tovább értékesít, és a vásárló a dolog hibái miatt pert indít az importőr ellen az alperes székhelye szerinti bíróság előtt (pl. Brüsszelben), akkor a belga importőrnek joga van arra, hogy a német exportőr ellen a brüsszeli bíróság előtt keresetet indítson, lényegében joga van arra, hogy perbe vonja a szavatossági vagy jótállási igény érvényesítése végett. Ugyanazon bíróság előtti perlés oka az igazságszolgáltatás hatékony működésének biztosítása. Az NSZK-t és Ausztriát azért kellett kivenni a szabály hatálya alól, mert itt az a fél, aki attól tart, hogy elvesztesz lesz és 3. személlyel szemben követelést érvényesíthet, akkor ezt a 3. személyt perbe hívhatja. A perbehívást kézbesítik a 3. személynek, illetőleg az ellenfélnek. A 3. személyre nézve az eredeti eljárásban határozat nem hozható, ellene külön pert kell indítani, ahol az előző eljárásban hozott határozat érdemi döntése többé már nem tehető vitássá. A fentiek miatt a Jegyzőkönyv V. cikkelye szerint a perbehívásra a német, illetve az osztrák eljárásjogi kódex vonatkozó szakaszait kell alkalmazni, vagyis ha a per a német, illetve az osztrák bíróságok előtt folyik, akkor ez a szabály nem alkalmazható.

A 6(2) cikkely második fordulata szerint perbehívás egyéb esetében is lehetőség van arra, hogy másik szerződő államban lakó személyt az eredeti per bírósága előtt pereljék. A Jenard kommentár kiemelte, hogy míg az első fordulat egy kívülálló perbelépését szükségképpen magában foglalja, addig itt más a helyzet. A kommentár a belga polgári perrendtartásból kiindulva definiálta általánosságban a perben részt vevő 3. személy fogalmát. Eszerint a 3. személy félként szerepel a perben. Célja lehet akár a saját, akár valamelyik eredeti fél érdekeinek védelme, valamelyik fél pernyertességének előmozdítása vagy a garancia érvényre juttatása. A 3. személy perbe lépése választásától függ akkor, ha a saját érdekeit védi, viszont nem önkéntes akkor, ha a 3. személyt az eljárás folyamán valamelyik, esetleg mindkét fél bepereli, vagyis perbe vonja. A 3. személy perbelépése tehát a perbe hívott választásától függ. Ha viszont keresetindítással perbe vonják, nincs választási lehetősége, perre lesz kényszerítve. Az előbbi esetre utal a 6(2) cikkely második fordulata, míg az utóbbira az első fordulat.

Az előző bekezdéssel összevetve hangsúlyozni kell, hogy a 6(2) cikkelynél teljesen mindegy, hogy a felperes az eredeti eljárást melyik joghatósági ok alapján indította meg. A Bíróság ezt, már a Konvenció szövegéből kiderülő szabályt, a Kongress Agentur Hagen GmbH v Zeehaghe BV ügyben¹²⁴ meg is erősítette. Az eset szerint a holland felperes, a Hagen több szállodai szobát foglalt le a német alperes, a Zeehaghe kérésére egy másik német cég, a Schohgilde érdekében. Amikor a Zeehaghe visszavonta a foglalást, a Hagen holland bíróság előtt indított eljárás, amelynek a joghatóságát az 5(1) cikkelyre alapította. Az alperes elsősorban a bíróság joghatóságát vitatta, másrészt el akarta érni, hogy a Schohgilde lépjen be a perbe. A holland bíróság mindkét előterjesztést elutasította, az utóbbi azért, mert a garancián alapuló kereset előterjesztése elhúzná és bonyolulttá tenné az ügyet, vagyis a belső jogi rendelkezésekre tekintettel, nem engedélyezte a Schohgilde perbevonását. Az EKB előtti eljárásban a felperes, a francia és a német kormány azt az álláspontot foglalta el, hogy a 6(2) cikkelyt önállóan kell értelmezni, és a Konvenció joghatósági szabályait nem szoríthatják meg a nemzeti előírások.

¹²³ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/27.

¹²⁴ C-365/88 [1990] ECR I-1845.

A Bizottság is osztotta ezt a véleményt, s hozzátette, hogy az eljáró bíróságnak engedélyeznie kell a garancián alapuló kereset előterjesztését.

A Bíróság a Bizottság által felvázolt összehasonlító jogi elemzést vette figyelembe döntésénél. A kontinentális államokban – így Hollandiában is – a kereset elfogadhatóságának¹²⁵ csupán egyik feltétele a joghatóság fennállása. Az eljáró bíróságnak, miután a Konvenció alapján megállapította, hogy joghatósága van a keresetre, azt kell eldöntenie, hogy a saját joga szerint a kérelem kielégíti-e a perindítás további feltételeit is. Az EKB hangsúlyozta, hogy a Konvenció nem tűzi célul a nemzeti polgári eljárásjogok harmonizálását, csak a joghatóságot szabályozza, ezért az elfogadhatóság egyéb feltételeit nem érinti. A perelőfeltételekre vonatkozó belső szabályokat a nemzeti bíróság továbbra is alkalmazhatja, és ezért nem köteles a garancián alapuló perbevonást megengedni, ha a belső jogi előírások ezt nem teszik lehetővé, kivéve ha ez a Konvenció érvényesülését, hatékonyságát akadályozná. A Bíróság szerint ez például akkor áll fenn, ha azért utasítja el a bíróság a garancián alapuló kereset előterjesztése iránti kérelmet, mert a 3. személy egy másik szerződő államban lakik.

A 6(2) cikkely alkalmazásához hozzátartozik az is, hogy az általános (és egyéb vaglyagos) joghatósági szabály nem játszható ki vele: a bekezdés ugyanis nem alkalmazható, ha csak azt akarják elérni, hogy az illető személyt elvonják a Konvenció egyéb rendelkezései szerint felette joghatósággal rendelkező bíróságtól.

A Rendelet semmiben nem hozott újdonságot a konvencióhoz képest, csupán a Jegyzőkönyv V. cikkelye került be a Rendelet 65. cikkelyébe. Tekintettel arra, hogy a magyar jog hasonlóképpen szabályozza a perbehívást, mint a német és az osztrák polgári perrendtartás, a Nmtvr. nem tartalmaz a 6(2) cikkelyhez hasonló rendelkezést. Csatlakozásunk alkalmával szükség lesz hasonló kivétel beiktatására a Rendeletbe Magyarország vonatkozásában is.

A viszontkereset

Kereset többség nemcsak azonos oldalon, de ellentétes oldalakon is fennállhat. A Konvenció nem zárja ki viszontkereset előterjesztését, ha az ugyanabból a szerződésből ered, vagy ugyanazon tényálláson alapul, mint a kereset (6(3) cikkely). A viszontkereset szűken értelmezendő, nem fog át minden alperesi védekezést. A Bíróság szerint a viszontkereset csak azt az alperesi védekezést (támadást) foglalja magában, amelyről a Bíróságnak külön érdemi döntést kell hoznia. Minden más védekezésre a nemzeti eljárásjog az irányadó, így a beszámítási kifogásra is.¹²⁶ A Konvenció szövege ugyan nem említi, de a viszontkereset előterjesztésére a belső jogi előírásokat kell alkalmazni, így ha az adott eljárásban visztonkereset a nemzeti jog szerint elő sem terjeszthető, a 6(3) cikkely sem alkalmazható, minthogy ez csak a joghatóságot szabályozza.

A Rendelet változatlanul átvette a Konvenciónak a viszontkeresetre vonatkozó rendelkezését [6(3) cikkely].

¹²⁵ Olyan feltételekről van szó, amelyekről a nemzeti bíróság diszkrecionális jogkörében dönthet, eltérően a joghatóságtól, amelynek szabályai a bíróságokra kötelezőek. Ilyen lehet például, hogy a kérelmet kellő időben elő kell terjeszteni. Meg kell jegyezni azonban, hogy az angol és az ír jogban éles határvonal a két fogalom (hatáskör és elfogadhatóság) között nincsen. A. BRIGGS: *Yearbook* 1990. p. 487–490.

¹²⁶ Danvaern Production A/S v Schuhunfabriken Otterbeck GmbH & Co C-341/93 [1995] ECR I-2053.

Rendszertanilag az általános joghatóságon belül helyezte el a magyar jogalkotó azt a szabályt, hogy a magyar bíróság eljárhat a viszontkereset tekintetében is, ha joghatósággal rendelkezik a kereset elbírálására, míg a közösségi joganyag a különös joghatóságon belül tárgyalja ezt az esetet. Igazából ennek nincs eltérő jogkövetkezménye a gyakorlat szempontjából: mindkét esetben fennmarad az alperes lehetősége arra, hogy külön perben, felperesként érvényesítse az igényét a rendes joghatósági szabályok szerint. Az eltérő elhelyezés indoka talán az lehet, hogy a Konvenció, illetve a Rendelet a felek oldaláról közelíti meg a problémát: hol indíthat keresetet a felperes, illetve viszontkeresetet az alperes, a Nmtvr. pedig a bíróságok oldaláról: mikor van a magyar bíróságoknak joghatóságuk.

Ingatlannal kapcsolatos tárgyi keresethalmazat

A Konvenció és a Rendelet 6(4) cikkelye a tárgyi keresethalmazat azon esetére alapít meg vagyagos joghatósági okot, amikor a felperesnek az ingatlanon fennálló dologi jog iránti követelése mellett ugyanerre az ingatlanra vonatkozóan és ugyanazon alperes ellen, de szerződésből eredő igénye is fennáll. Tekintettel arra, hogy az ingatlanon fennálló (dologi, illetve bérleti) jogokkal kapcsolatos eljárása a Konvenció kizárólagos joghatóságot ír elő [16(1) cikkely, a Rendeletben a 22. cikkely], a szerződésből eredő igény az ingatlan fekvése szerinti bíróság elé is terjeszthető a dologi jogi igénnyel együtt. Ezen joghatósági szabály alkalmazásának feltétele, hogy az eljáró bíróság joga szerint a szerződésből eredő igény összekapcsolható legyen a dologi jogi követeléssel.

A magyar jog – ki tudja, miért? – hasonló joghatósági okot nem ismer.

A biztosítási jogvitákra irányadó különös szabályok

A biztosítási szerződésből eredő jogvitákra vonatkozó 3. Szakasz beiktatásának indoka szociális eredetű volt.¹²⁷ Célja az, hogy az általános szerződési feltételek útján elkövetett visszaéléseket megelőzzék. A biztosítási szerződésekkel összefüggő jogviták mellett a fogyasztói ügyletekre vonatkozó 4. Szakaszban lefektetett külön joghatósági szabályok és a Rendelet 5. Szakaszában megfogalmazott speciális rendelkezések az egyéni munkaügyi jogvitákra is ebből a megfontolásból születtek. A Konvenció és a Rendelet 3. és 4. Szakaszainak, illetve a Rendelet 5. Szakaszának rendelkezései a vagyagos joghatóság, illetve a szorosan értelmezett kizárólagos joghatóság (16. cikkely, Rendelet 22. cikkelye) között helyezkednek el, mivel általában nincs egyetlen kizárólagos joghatósággal rendelkező bíróság, mindazonáltal a felperes csak az itt felsorolt joghatósági okok közül választhat. A biztosítási és a fogyasztói jogvitákban, illetve a Ren-

¹²⁷ Az eredeti szabályok részben módosultak, részben pontosabban lettek az első bővülés alkalmával. Ennek oka alapvetően a Nagy-Britanniában kialakult biztosítási piac szerkezete volt, mivel a Lloyd's of London meghatározó részesedéssel rendelkezett a nagy kockázatú nemzetközi biztosítások piacán, valamint a lakóhellyel vagy székhellyel a Közösségen kívül rendelkező személyekkel kötött biztosítási szerződésekből. Mivel ezeken a területen a szociális szempontoknál a gazdasági szempontok hangsúlyosabbak, a 7–12. cikkelyben megfogalmazott speciális védelem biztosítása szükségtelen volt. A változatlan szabályok a feleket arra kényszerítették volna, hogy a külföldi bíróságok előtti bonyolultabb és bizonytalanabb eljárás helyett választott bírósági útra tereljék jogvitáikat. A Konvenció módosításánál ennél fogva arra törekedtek, hogy a joghatósági kikötésekre vonatkozó megállapodás lehetőségét bővítsék.

delet szerint a munkaügyi jogvitákban, szemben a 16. (illetve 22.) cikkellyel, lehetőség van a joghatóság kikötésére is bizonyos korlátokkal, illetve feltételekkel. Végül a biztosítási és fogyasztói, illetve az egyéni munkaügyi jogvitáknál általában a 4. cikkelyt kell alkalmazni, ha az alperes nem rendelkezik a Közösség területén lakóhellyel, míg a 16. (22.) cikkely erre az alperesi körre is alkalmazandó.

A 7. (a Rendeletben 8.) cikkely gyakorlatilag a 3. Szakasz alkalmazási körét határozza meg: eszerint a 8-12. cikkelyben (a Rendeletben a 9–14. cikkely) foglalt szabályok biztosítási ügyekben alkalmazandók, ugyanakkor biztosítási ügyekben csak ezek a joghatósági okok vehetők igénybe, kivéve az itt külön felsorolt eseteket. Az egyik kivétel a 4. cikkely, vagyis ha az alperes Közösségen kívüli lakóhelyű. Ezen szabály alól azonban kivételt tesz a 8(2) [a Rendeletben 9(2)] cikkely: ha a biztosítónak a Közösség területén nincs székhelye, ám fióktelepet, irodát vagy más képvisellet tart fenn valamelyik szerződő államban, akkor úgy kell tekinteni a külföldi biztosítót, mint amelynek székhelye ezen szerződő állam területén van. Ennek a szabálynak az volt az indoka, hogy a biztosító fióktelepe(i) a gyakorlatban a belső, nemzeti biztosító társaságokkal azonos pozícióban van(nak). A fióktelep fogalmát az 5(5) cikkelynél kifejtett elvek szerint kell értelmezni. A rendelkezés eredménye, hogy a nemzeti joghatósági szabályok helyett a Konvenciót kell alkalmazni, s a biztosító a 8–10. (a Rendeletben 9–11.) cikkely szerinti bíróságok előtt perelhető. A másik kivétel az 5(5) cikkely (a fióktelep fekvése szerinti állam bíróságai előtti perlés) alkalmazásának lehetősége biztosítási ügyekben.

A Konvenció szövege ugyan nem, de a Schlosser kommentár utalt arra, hogy a 3. Szakasz nem vonatkozik a viszontbiztosításra, mivel ott alapvetően pénzügyi szempontok mozgatják a tökeerős biztosítók érdekeit, nincs védelemre szoruló gyengébb fél. Ezt az EKB meg is erősítette a *Group Josi Reinsurance Company SA v Universal General Insurance Company* esetben¹²⁸ hozott döntésében. A Rendelet nem emelte a normaszöveg szintjére ezt a kivételt, de az előkészítő jelentés egyértelműen átveszi a korábbi indokolást, s hozzáteszi, hogy a speciális szabályok csak a biztosító és a viszontbiztosító vonatkozásában nem alkalmazhatók, de követendők, ha a biztosítóval szerződő fél és a viszontbiztosító között merült fel a jogvita.

A 8–10. cikkely azokra a perekre irányadó, amikor a biztosító alperesi pozícióban van, a 11. (a Rendeletben 12.) pedig akkor, amikor a biztosító a felperes. A 12–12.a. (a Rendeletben 13–14.) cikkely a joghatóság kikötésére vonatkozik.

A 8(1) cikkely 1. pontja tulajdonképpen a 2. cikkelyben lefektetett általános joghatóság tükörképe biztosítási ügyekben; minthogy a Konvenció szerint a biztosító általában a székhelye szerinti állam bíróságai előtt perelhető. A székhely fogalmát a 2. cikkely kapcsán meghatározott módon kell értelmezni.

A 2. pont szerint a biztosító a szerződő fél lakóhelye szerinti állam bíróságai előtt is perelhető. A szerződő fél fogalmát szűken kell értelmezni, ugyanis nem fogja át a biztosítottat és a kedvezményezettet, ha ezek a biztosítóval szerződő féltől különböznek. A megszorítás indoka a biztosító bizonyos fokú védelme volt: méltánytalan lenne a biztosított, illetve a kedvezményezett lakóhelye szerinti bíróság előtti perlés, hisz a biztosító ezt a lakóhelyet a kereset jogalapjának keletkezésekor nem szükségképpen ismeri.¹²⁹ Szakított viszont ezzel a szemléletmóddal a Rendelet, s kiterjesztette a felperes lakóhelye szerinti perlés lehetőségét a biztosítottra és a kedvezményezettre mint a biztosítóval

¹²⁸ C-412/98 [2000] ECR I-5925.

¹²⁹ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/30.

szerződő félhez hasonlóan a biztosítóval szemben gyengébb pozícióban lévő személyekre is.

A 3. pont arra az esetre vonatkozik, ha több biztosítóval kötöttek biztosítást (ún. társbiztosítás): a társbiztosító („co-insurer”) felett a vezető vagy főbiztosító („leading insurer”) ellen indított kereset tárgyában eljáró bíróság is joghatósággal rendelkezik.¹³⁰ Ez a szabály a 6(1) cikkely megfelelője. Azért nem állítható teljes párhuzamba a két rendelkezés, mert a 6(1) cikkely csak valamely alperesi pertárs lakóhelye szerinti bíróság előtti perlést engedi meg, míg a 8(1) cikkely 3. pontja ilyen korlátozást nem tartalmaz. Másik oldalról, nem bármelyik, csak a vezető biztosító felett joghatósággal rendelkező bíróság rendelkezik joghatósággal a többi biztosító felett is.

A 9. (a Rendeletben 10.) cikkely a felelősségbiztosítása és az ingatlanok biztosítására állapít meg további joghatósági okokat. Ebben a két esetben a per megindítható a biztosító ellen azon állam bíróságai előtt is, ahol a káresemény bekövetkezett. A káresemény helyének értelmezése az 5(3) cikkelyhez fűzött elvek szerint történik. A joghatósági szabály kiterjed az ingóságokra is, ha az ingatlannal azonos biztosítási szerződéssel biztosították őket, és az ingókban és az ingatlanban ugyanazon biztosítási eseményből eredően keletkezett a kár.

A 10. (a Rendeletben 11.) cikkely a felelősségbiztosításra további speciális szabályokat vezet be. Tulajdonképpen a 6(2) cikkely mintájára a 10(1) cikkely lehetővé teszi, hogy ha a károsult bepereli a biztosított károkozót (a joghatóság ilyenkor a Konvenció egyéb rendelkezésein alapul [2–6. szakasz]), akkor az utóbbi perbe vonja a biztosítót feltéve, hogy az eljáró bíróság a saját joga szerint a biztosító elleni keresetről is dönthet. Mint láttuk, ez a lehetőség Németországban és Ausztriában hiányzik.

Előfordulhat, hogy a biztosított és a biztosító azonos szerződő államban lakik, illetve rendelkezik székhellyel, mégis más szerződő államban, méghozzá a károkozás helye szerinti államban indul meg a per a károkozó ellen. Ilyenkor kedvezőtlen lehet a biztosítási szerződésből eredő jogvitát a külföldi bíróság elé vinni, ezért a 12. (a Rendeletben a 13.) cikkely 3. pontja lehetőséget teremtett arra, hogy a felek a lakóhelyük/székhelyük szerinti állam bíróságainak joghatóságát kössék ki a biztosítási szerződésből eredő jogvitáikra, ha a szerződés megkötésekor a biztosító és a vele szerződő fél lakóhelye, illetve székhelye azonos szerződő állam területén volt, feltéve hogy az adott állam joga az ilyen megállapodás megkötését nem tiltja. Ezzel a lehetőséggel tehát korlátozni lehet a 10(1) [a Rendeletben 11(1)] cikkely hatályát.

A 10(2) [a Rendeletben 11(2)] cikkely szerint, ha a biztosító ellen a károsult közvetlen keresetet terjeszthet elő, akkor a joghatóságot ugyanazon okokra (7–9. cikkely) alapozhatja, mint a biztosítóval szerződő fél, a biztosított, illetve a kedvezményezett. Azt, hogy ilyen közvetlen kereset előterjeszthető-e az eljáró bíróság nemzetközi magánjoga szerint a jogviszonyra alkalmazandó jog fogja eldönteni, amely lehet a fórum joga, a káresemény bekövetkezésének helye szerinti jog, vagy a biztosítási szerződésre alkalmazandó jog.

¹³⁰ Társbiztosításról akkor beszélünk, ha ugyanannak a kockázatnak a biztosítására egyszerre több biztosítóval is szerződést kötnek, s az egyik biztosító mint főbiztosító vállalja a kockázat nagyobb hányadát, míg a többi ún. társbiztosítóra csupán néhány százaléké marad. Az eredeti szabályozás szerint az összes biztosító (együttesen) bármely biztosító székhelye szerinti bíróság előtt perelhető volt, így a főbiztosítót be lehetett perelni a társbiztosító székhelye szerinti bíróság előtt, amely rá nézve meglehetősen méltánytalan volt. Ezért az első bővülés alkalmával megszüntették ezt a lehetőséget, s csak azt tették lehetővé, hogy a társbiztosítókat a főbiztosítóval együtt ez utóbbi székhelye szerinti bíróság előtt perelhessék.

A 10(3) [a Rendeletben a 11(3)] cikkely szerint, ha a biztosítóval szemben közvetlen kereset előterjeszhető és az irányadó jog szerint a biztosítási szerződést kötő fél, illetve a biztosított perbevonható a biztosító által, akkor az eljáró bíróságnak a joghatósága kiterjed nemcsak a biztosítóra, de a szerződő félre és a biztosítottra is.

A 11(1) [a Rendeletben 12(1)] cikkely azt mutatja meg, hogy a nemzetközi biztosítási jogvitákban a biztosító mely állam bíróságai előtt perelheti a vele szerződő felet, a biztosítottat, illetve a kedvezményezettet. Tulajdonképpen kizárólagos joghatóságot rögzít, mivel az előbbi személyek csak a lakóhelyük szerinti államban perelhetők.¹³¹ A (2) bekezdés a 6(3) cikkely tükörképe, vagyis az eljáró bíróságnak az alperes által előterjesztett viszontkeresetre is joghatósága van. Az alperesi lakóhely szerinti állam bíróságai előtti perlés alóli másik kivétel a 10(3) cikkelyben foglalt szabály.

A joghatósági kikötésre vonatkozó speciális szabályok ismertetése nem tárgya ennek a tanulmánynak.

Ami a magyar szabályozást illeti, hasonló speciális rendelkezéseket a biztosítási szerződésekből származó jogvitákra nem találunk. Ebből az következik, hogy az egyéb jogvitákra vonatkozó szabályok alkalmazandók, s ellentétben a Konvencióval vagy a RenDELETEL, a fogyasztói jogvitákra irányadó különleges joghatósági előírások figyelembe jöhetnek.

A fogyasztói jogvitákra irányadó különös szabályok

A 4. szakasz a fogyasztói szerződésekre ír elő speciális joghatósági szabályokat tekintettel arra, hogy a fogyasztó a vele szerződő vállalattal, céggel szemben gazdaságilag gyengébb pozícióban van. Ennek a szakasznak a szerkezete és működése hasonló a 3. szakaszéhoz. Ez azt jelenti, hogy a fogyasztói ügyletek esetében a Konvenció általános és vaglyagos joghatósági szabályai nem alkalmazhatók csak annyiban, amennyiben ezt a Konvenció külön megengedi. Eszerint a 4. cikkely illetve az 5(5) cikkely rendelkezései itt is irányadóak.

A szakaszt, eredeti címe szerint, a részletvételre és a hitelre történő vásárlásra¹³² kellett alkalmazni. Az 1978. évi módosítással azonban a címét és az alkalmazási körét megváltoztatták. Hatályát kibővítették általánosságban a fogyasztói ügyletekre, amire azért volt szükség, mert a tagállamok belső joga már komoly lépéseket tett a fogyasztók érdekeinek védelme irányába, és a Konvenció lemaradása komoly feszültségeket okozott volna a két jogterület között. A módosítást az is sürgette, hogy az akkor kidolgozás alatt álló nemzetközi egyezmény a szerződéses és nem szerződéses jogviszonyokra alkalmazandó jogról is külön figyelmet szentelt ennek a kérdésnek. A fogyasztó definícióját is ennek az egyezménynek a tervezetéből vették át. Eszerint fogyasztónak az a végső vásárló minősül, aki gazdasági vagy szakmai tevékenységén kívül köt szerződést. Ennek a definíciónak a Konvencióba való beépítését a Bíróság egyik előzetes döntése is előkészítette. A *Société Bertrand v Paul Ott KG* ügyben¹³³ a Bíróság abból indult ki, hogy a 4. Szakasz bevezetésére azért került sor, mert a részletre vásárló személy gazdaságilag

¹³¹ Ha a Közösség területén az alperes nem rendelkezik lakóhellyel, székhellyel, akkor a 4. cikkelyt kell alkalmazni.

¹³² Beleértendő ebbe a körbe az olyan jogügylet is, amikor az adásvételt bérleti szerződéssel kapcsolják össze.

¹³³ C-150/77 [1978] ECR I431.

hátrányosabb helyzetben van a szerződés megkötésénél, teljesítésénél, illetve a szerződésből eredő jogviták rendezésénél. Mivel a Konvenció a részletvétel fogalmát nem definiálta, felmerült a kérdés, hogy milyen tartalmat kell neki tulajdonítani. Tekintettel arra, hogy a tagállamok jogában a legkülönbözőbb formában élt ez a jogintézmény, a Bíróság független tartalommal töltötte meg. Ennek során figyelembe vette egyrészt, hogy a 4. szakasz a Konvenció egyéb joghatósági szabályai (így alapvetően a 2. cikkely) alól kivételt jelent, és kvázi-kizárólagos joghatósági szabályai a felek választási lehetőségét korlátozzák, másrészt hogy túlzottan megszorítóan nem értelmezhető a kérdéses fogalom, mivel így funkcióját veszítené, s a védelemre szoruló vásárlókat rekesztené ki a kedvezőbb elbánás alól. Ezért a Bíróság részletre vásárlónak azt a végső fogyasztó magán személyt tekintette, aki a terméket gazdasági és szakmai tevékenységén kívül szerzi meg, s az ellenértéket részletekben teljesíti.¹³⁴

A Francesco Benincasa v Dentalkit Srl ügyben¹³⁵ a fogyasztó fogalmát tovább pontosította a Bíróság, most már a módosított szövegre is támaszkodva. A tényállás szerint a Dentalkit 1992-ben Benincasa-val franchise szerződést kötött különböző szájhigiéniai termékek meghatározott területen történő kizárólagos értékesítésére. A Dentalkit el is kezdte szállítani a termékeket, amelyeket Benincasa értékesített is, de az ellenértéküket nem fizette meg. Benincasa a müncheni bíróság előtt eljárást indított a franchise szerződés érvénytelenségének megállapítása iránt, mivel szerinte az a német jogba ütközött, jogellenes volt. A joghatóságot a Konvenció 5(1) cikkelyére alapította, másrészt hivatkozott a 13. és 14. cikkelyre is, mivel a szerződés megkötésekor még nem folytatott üzleti tevékenységet, tehát fogyasztónak minősült.

A Bíróság elvetette ezt az érvelést és kiemelte, hogy fogyasztónak csak az a magán személy tekinthető, aki abból a célból köti meg a szerződést, hogy a saját egyéni szükségleteit kielégítse. Kimondta, hogy nem tekinthető fogyasztónak az a személy aki ugyan még a szerződéskötéskor nem végzett üzleti tevékenységet, de a szerződéskötés célja éppen az volt, hogy a jövőben azt tegye. Eszerint pedig a 4. szakasz nem volt alkalmazható. Amikor egy szerződést kötő személy fogyasztói minőségét vizsgáljuk, nemcsak a szerződés-kötéskori tényleges állapotát kell szem előtt tartanunk, hanem figyelemmel kell lennünk az adott szerződés jellegére és céljaira is. Az Advocate General is erre a következtetésre jutott, mindazonáltal jelezte, hogy a felek pozíciói semmiképp nem voltak egyenlők, hisz a franchise szerződések tipikusan egyoldalúak, a franchise átadók érdekei jelennek meg bennük, de ez sem tette lehetővé a 13. cikkelynek az adott esetre való kiterjesztését.¹³⁶

A módosítás után a részletvétel fogalma csak a 13(1) cikkely [a Rendelet számozása szerint a 15(1) cikkely] 1. pontja szempontjából bír jelentőséggel. Egyrészt felöleli azokat a szerződéseket, amelyek szerint a vevő a vételárat bizonyos időintervallumon belül egyenlíti ki több részletben.

A Bíróság a részletvétel fogalmának tisztázásával foglalkozott a Hans-Hermann Mietz v Intership Yachting Sneek BV eset¹³⁷ kapcsán. A jogeset tényállása igen egyszer-

¹³⁴ Ilyen értelemben a Bíróság nem látta alkalmazhatónak a 4. szakaszt arra az esetre, amikor az egyik társaság egy gépet adott el a másiknak úgy, hogy a megállapodásuk értelmében a vételárat a vevő bizonyos határidőn belül váltó kiállításával egyenlíthette ki.

¹³⁵ C-269/95 [1997] ECR I-3767.

¹³⁶ A fogyasztó fogalmának megerősítését találhatjuk még a R. Gabriel v Schlank & Schick GmbH esetben is C-96/00 (2002. július 11., nincs még közétéve).

¹³⁷ C-99/96 [1999] ECR I-2277.

rű: a felek írásban „adásvételi” szerződést kötöttek egy I.150 G típusú Intership hajóra, amelyen még számos átalakítást is végezni kellett. A vevő Mietz a 250 ezer német márka vételárat öt részletben fizethette meg a másik félnek. Mivel a teljes vételárat ennek ellenére nem fizette ki, az eladó Intership Yachting a holland bíróságok előtt követelte a hátralévő 143.750 német márka megfizetését kamatokkal együtt. A bíróság meg is ítélte neki az összeget, és előzetesen végrehajthatónak nyilvánította a döntést. A felperes az NSZK-ban kérte a határozat végrehajtását, amelyet a német bíróság engedélyezett: elismerte a holland bíróság ítéletét és elrendelte a végrehajtását. Az alperes azonban jogorvoslással élt, s arra hivatkozott, hogy a 4. Szakasz értelmében erre a jogviszonyra a fogyasztói szerződések kizárólagos joghatósági szabályát kellett volna alkalmazni (28. cikkely), tehát Németországban kellett volna őt beperelni.

A Bíróság először is rögzítette, hogy az ügy eldöntése szempontjából irreleváns a szerződés felek általi megnevezése, minősítése, vagyis azt bármelyik bíróság ettől függetlenül, tartalma szerint minősítheti. Ezután megvizsgálta az adott szerződés tényleges tartalmát, s mivel azt állapította meg, hogy az utolsó vételár-részletet a vevőnek a próbaút alkalmával, gyakorlatilag a hajó birtokának átadása előtt ki kellett fizetnie, vagyis az eladó a vevőnek nem nyújtott hitelt, nem álltak fenn azok a körülmények (a hátralévő részletek nagyságára vonatkozó esetleges félrevezetés, a dolog elveszéséből és károsodásából eredő kockázat viselése annak ellenére, hogy a hátralévő részleteket is meg kell fizetnie), amelyek a részletvételt jellemzik, s amiért a vevőt speciális védelemben kell részesíteni. Önmagában azon az alapon, hogy az eladó lehetőséget adott a vevőnek arra, hogy részletekben fizesse ki a vételárat, nem alapozza meg a speciális szabályok alkalmazását. Összességében tehát a Bíróság megerősítette, hogy a részletvétel fogalmát önállóan kell értelmezni a Konvenció összefüggésein belül és ennek szempontjait is meghatározta az adott eset kapcsán. Ugyanakkor utalt arra, hogy a kérdéses szerződés a 13(1) cikkely 3. pontja alá sorolható, mert dolog átadására, illetve szolgáltatás nyújtására kötötték, s a nemzeti bíróság feladata annak eldöntése, hogy a kettő közül ténylegesen melyikről volt szó.

A 2. pont értelmében a részletekben visszafizetendő kölcsön vagy egyéb más hitelügylet, amelyet áru vásárlására használtak fel, szintén a speciális szabályok alá esik. Az 1. Ponttól ez annyiban tér el, hogy itt mindegy, hogy vételárat egy összegben vagy részletekben kell-e teljesíteni. Ugyanakkor az egyéb hitelszerződések, amelyek nem áruvásárlást finanszíroztak, a 4. szakasz hatályán kívül esnek, mivel nemcsak a 2. pont, hanem a 3. pont alá sem sorolhatók be. A 3. pont ugyanis az áruk adásvételére, illetve szolgáltatások (ezek a gazdasági, és nem jogi értelemben vett szolgáltatások) nyújtására irányuló szerződéseknek öleli fel, a Schlosser kommentár szerint azonban a pénzkölcsön nem tekinthető ilyen szolgáltatásnak. A 3. pont esetén a speciális joghatósági szabályok alkalmazásának további két konjunktív feltétele van: egyrészt, hogy a fogyasztó lakóhelye szerinti országban a szerződés megkötését a fogyasztónak címzett külön ajánlattételre felhívás vagy reklámozás előzte meg, másrészt, hogy a fogyasztó a szerződés megkötéséhez szükséges lépéseket ugyanebben az országban tegye meg. A Gabriel eset¹³⁸ kapcsán ezekkel a feltételekkel foglalkozott a Bíróság. A tényállás szerint az osztrák felperes, R. Gabriel a németországi székhelyű alperestől több alkalommal is olyan névre szóló levelet kapott, melyben az alperes arról tájékoztatta a felperest, hogy majdnem ötvenezer osztrák shillingnek megfelelő összeget nyert, s amelyhez akkor jut hozzá, ha

¹³⁸ A R. Gabriel v Schlank & Schick GmbH esetben is C-96/00 (2002. július 11., nincs még közzétéve).

az alperestől meghatározott minimumérték fölött árukat rendel meg. Ehhez mellékleték az áruk katalógusát és egy megrendelőlapot. A felperes meg is rendelt cikkeket, melyeket az alperes postán elküldött, de a nyeremény kifizetésére nem volt hajlandó. A felperes ezért pert indított a német társaság ellen Ausztriában, s ennek során el kellett dönteni, hogy lehetőség van-e a károsult lakóhelye szerinti perlésre, akár a speciális fogyasztóvédelmi rendelkezések, akár az 5(1) vagy az 5(3) cikkelyek alapján. Tekintettel arra, hogy a 4. Szakasz rendelkezései megelőzik, mint speciális szabályok az általános és a vagylagos joghatóságot, előbb azt vizsgálta a Bíróság, hogy a 13(1) cikkely 3. pontjának feltételei teljesültek-e az adott jogesetben. Az indokolásban nem csak a Schosser kommentárt hívta fel a határozat, de a kollíziós jogról 1980-ban aláírt Római Konvencióhoz fűzött Giuliano és Lagarde kommentárt is. Ezekből kiindulva a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy reklámozásnak minősül a kereskedő cég részéről bármilyen formában, így pl. levélben vagy utazóügynök útján, a fogyasztó lakóhelyén tett ajánlat vagy arra való felhívás áru vételére vagy szolgáltatás igénybevételére. És ha egy ilyen felhívásra a fogyasztó levélben válaszol: a lakóhelyéről küldi el a megrendelőlevelet vagy más formában fejezi ki azon szándékát, hogy elfogadja a kereskedő cég felhívását, akkor ez a második feltételt kielégíti.

A Rendelet az alapvető szemléleten nem változtatott, inkább csak pontosította a szabályokat, hogy a fogyasztók teljes köre a kedvezőbb joghatósági szabályok személyi hatálya alá essen. Így az előkészítő memorandum szerint az ún. idő-megosztásos („time-share”) szerződések is ide tartoznak, s nem a kizárólagos joghatóság alá. A Parlament és a Tanács 94/47/EK Irányelve tartalmazza ezen különleges (a bérlethez hasonló) szerződés-típus szabályait, amelyek az ingatlan használatának meghatározott időtartamra és ellenérték fejében megszerző felet védelemben részesítik. A védelemben részesített fogyasztói kör tágítása érdekében a Konvenció 13(1) cikkelyének 3. pontja a Rendelet 15(1) cikkelyének 3. pontjában úgy módosult, hogy minden esetben alkalmazandó legyen a 4. Szakasz, ha a szerződést olyan személlyel kötötték meg, aki kereskedelmivagy szakmai tevékenységét a fogyasztó lakóhelye szerinti tagállam területén fejti ki, vagy bármely eszköz útján ilyen tevékenysége ebbe a tagállamba, vagy több tagállam közül ebbe a tagállamba is irányul, és a szerződés ennek a tevékenységnek a keretei közé illeszkedik. Ezzel a 4. Szakasz hatálya alá vonták azokat a szerződéseket is, amelyeket a fogyasztó lakóhelyétől különböző tagállamban kötöttek meg azért, mert a fogyasztóval szerződő fél kezdeményezésére a fogyasztó a szerződés megkötéséhez szükséges lépéseket egy másik tagállamban tette meg. Másrészt a Rendelet tekintettel volt az Internet térhódítására a fogyasztói szerződések lebonyolításának területén is, hisz ebben az esetben nem ritkán gondot jelentene annak meghatározása, hol is tette meg a fogyasztó a szerződés megkötéséhez szükséges lépéseket. A nehézség némileg egy másik kérdéssé alakul át: egy, a világhálón hirdető vállalt esetében melyik ország tekinthető olyanakk, amely felé a vállalat tevékenysége irányul. Önmagában az a tény, hogy a fogyasztó a lakóhelye szerinti országban hozzáférhető internetes honlapon keresztül szerez tudomást szolgáltatásokról, illetve megvásárolható árukról, nem elegendő a speciális szabályok alkalmazásához. Mindazonáltal a 15. cikkely rendelkezéseinek filozófiája, hogy a fogyasztó lakóhelye szerinti állammal való kapcsolatot a fogyasztóval szerződő félnek ebbe a tagállamba irányuló tevékenysége alapozza meg.

A 13(2) [a Rendeletben a 15(2)] cikkely – a 8. cikkelyhez hasonlóan, és ugyanolyan megfontolásból – kiterjeszti a különös joghatósági okok alkalmazhatósági körét a Közösségen kívüli székhellyel rendelkező, de azon belül fióktelepet, irodát, vagy más kép-

viseletet fenntartó, a fogyasztóval szerződő személyekre is: úgy kell tekinteni, mintha a cég székhelye lenne a Közösség, illetve az adott szerződő állam területén, ha a jogvita ezen fióktelep működéséből származott.¹³⁹

A 4. szakasz hatálya alól kivették a teljes közlekedési és szállítási szektort, mivel ezeken a területeken kötött szerződéseket nemzetközi egyezmények szabályozzák, és a szociális szempontokra és érdekekre tekintettel lévő szabályok inkorporálása igen bonyolulttá tette volna a Konvenciót.

A Rendelete azáltal is bővítette a 4. szakasz alkalmazásának körét, hogy a kivételként szabályozott szállítási szektorból kivette azokat a szerződéseket, amelyek a személyszállításon túl szállás biztosítására is irányulnak, s az ellenérték egységesen lett megállapítva a két szolgáltatásért.¹⁴⁰

Fontos még tisztázni a 3. és 4. szakasz egymáshoz való viszonyát. A Schlosser kommentár szerint a biztosítási szerződések a fogyasztói szerződésekhez képest speciális jellegűek, ezért a 3. szakasz megelőzi a 4. szakasz alkalmazását. A biztosítási szerződés nem tekinthető szolgáltatás nyújtására irányuló szerződésnek.

A 4. szakasz alkalmazhatóságának határait a Bíróság a *Schearson Lehmann Hutton Inc. v TVB mbH* ügyben¹⁴¹ jelölte ki. A jogeset szerint egy német „fogyasztó” szerződést kötött egy amerikai bróker céggel, a Hutton Inc.-nel különböző tőzsdei ügyletek lebonyolítására, amelyek, mivel rosszul sikerültek, súlyos veszteségeket okoztak neki. Az ebből eredő jogait a TVB-re engedményezte, amely szerződésszegés, szerződésen kívüli károkozás és jogalap nélküli gazdagodás címén indított keresetet a Hutton Inc. ellen a német bíróságok előtt. Időközben a Hutton Inc. egy másik amerikaibróker cégbe, a Shearson Lehmann Inc.-be olvadt bele. Bár mindenki abból indult ki, hogy az alapszerződés, amelyből a követelések eredtek, fogyasztói szerződés volt a Konvenció 13–15. cikkelyé értelmében, és ezért a joghatóságra a 13–15. cikkely alkalmazandó, a Bíróság kifejtette, hogy a 4. Szakasz speciális joghatósági rendelkezései csak akkor irányadók, ha a szerződő felek közül az egyik fogyasztó volt és a per is a fogyasztó és a vele szerződő fél között folyik. A jelen esetben viszont a fogyasztó, vagyis a német polgár a pénzügyi cégre engedményezte a követelését, s ezáltal a kedvezményes perlési lehetőség megszűnt.

A fogyasztói ügyletekben a fogyasztó a keresetét megindíthatja a másik fél székhelye szerinti vagy a saját lakóhelye szerinti szerződő állam bírósága előtt [14(1) cikkely]. Az első fordulat a 2. cikkely megfelelője, s ennyiben a fogyasztó számára könnyebbséget nem jelent. Gyakorlatilag a második fordulat veszi figyelembe a fogyasztó fokozottabb védelmének követelményét. Azt, hogy melyik bíróság előtt indítja meg a fogyasztó a keresetét, maga döntheti el.

A Rendelet újítása az is, hogy kifejezetten illetékességi, és nemcsak a tagállamok közötti ügymegosztást rendező szabályt fogalmazott meg a 16(1) cikkelyben: a fogyasztó ugyanis a vele szerződő felet a lakóhelye szerinti bíróság (s nem a lakóhelye szerinti állam bírósága) előtt is perelheti. Ennek a belső ügymegosztást érintő rendelkezésnek a garanciája az, hogy a fogyasztó az otthonához legközelebbi bíróság előtt perelheti a vele szerződő felet, bár a szabály ez utóbbira is tekintettel van.

A fogyasztó az eladó vagy a hitelező által csak a fogyasztó lakóhelye szerinti bíróság előtt perelhető, vagyis kizárólagos joghatóságot hoz létre a Konvenció [14(2) cikkely].

¹³⁹ Brenner és Noller v Dean Witter Reynolds Inc. ügy C-318/93 [1994] 1994 ECR I-4275.

¹⁴⁰ Lásd a 90/314/EK Tanácsi Irányelv a turista utazásról.

¹⁴¹ C-89/91 [1993] ECR I-130.

Az előbbi szabályokat annyival egészítették ki pergazdaságossági, racionális szempontok miatt, hogy az alapeljárás bírósága joghatósággal bír az alperes által előterjesztett viszontkeresetre is. Ez a 6(3) cikkelynek megfelelő szabály fogyasztói ügyekben.

A biztosítási jogvitákhoz hasonlóan, itt is vannak külön rendelkezések a joghatósági kikötésre, de ez külön tanulmány témáját képezi.

A Nmtvr. a munkaszerződésekkel egy cím alatt, hasonló logika szerint szabályozza a fogyasztói jogvitákra vonatkozó joghatóságot. A fogyasztói szerződések fogalmát a 28/A. § (2) bekezdése fejti ki. Eszerint fogyasztói szerződés a gazdasági vagy szakmai tevékenység körén kívül eljáró féllel dolog szolgáltatására vagy szolgáltatás nyújtására irányuló szerződés és az ahhoz kapcsolódó kölcsön- vagy hitelszerződés. A fogyasztói jogviták körét a magyar szabályozás másként vonta meg, minthogy kihagyta azokat a szerződéseket, amelyeket a Rendelet a 15(1) cikkely c) pontjában szabályoz, s az itt megfogalmazott feltételeket általánosságban vetítette át a fogyasztói szerződésből eredő jogvitákban irányadó joghatósági szabályok alkalmazására. Valamint nem nevesítette azokat a szerződéseket, amelyek áru részletekben történő megvásárlására irányulnak. Ennek eredménye, hogy a fogyasztó szűkebb körben támaszkodhat a kedvezményes (lakóhelye szerinti) perlés lehetőségére a Nmtvr., mint a Rendelet szerint.

A 60. § szerint a fogyasztó által indított eljárásra akkor is joghatósága van magyar bíróságnak, ha a fogyasztó lakóhelye, illetve szokásos tartózkodási helye belföldön van, és a fogyasztóval szerződő, szakmai vagy gazdasági tevékenységi körében eljáró fél belföldön tevékenységet fejt ki, ideértve azt is, ha a másutt kifejtett tevékenysége a belföldi fogyasztók felé is irányul; belföldön fiókteleppel vagy képvisellel rendelkezik vagy önálló vállalkozóként belföldön letelepedettnek minősülő külföldi állampolgár. A 62. § szerint az általános és az itt meghatározott speciális (illetve a kikötésen alapuló) joghatósági okokon kívül más tényre nem alapozható joghatóság fogyasztói jogvitákban. Ebből az következik, hogy főszabály szerint a fogyasztóval szerződő fél ellen akkor indítható Magyarországon eljárás, ha a székhelye (lakóhelye, szokásos tartózkodási helye) belföldön van, vagy ha pertársként indítanak ellene pert egy belföldön székhellyel rendelkező alperessel együtt, illetve a magyar bíróság előtt folyamatban lévő eljárásban viszontkeresetet terjesztenek elő ellene. Emellett akkor is, ha belföldön gazdasági, szakmai tevékenységet fejt ki, vagy ilyen tevékenysége a belföldi fogyasztók felé is irányul, illetve ha belföldön fiókteleppel vagy képvisellel rendelkezik, feltéve, hogy a fogyasztó lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye Magyarországon van. A fogyasztó csak akkor perelhető belföldön, ha a lakóhelye, illetve a szokásos tartózkodási helye Magyarországon van. Ezt a kizárólagosságot csak a pertársaság és a viszontkereset (valamint a joghatósági kikötés) oldhatja fel. A magyar szabályok ezzel nagyrészt megfelelnek az európainak, de annyival bővebbek, hogy a lakóhely mellett a szokásos tartózkodási hely itt is joghatóság-alapító tény, valamint, hogy a pertársaságra tekintettel fogyasztói jogvitákban is el lehet térni a majdnem teljesen kizárólagos joghatósági előírásoktól.

A kizárólagos joghatóság

A Konvenció 16. cikkelyében található a kizárólagos joghatósági okok listája a biztosítási és a fogyasztói ügyekben alkalmazandó okok kivételével. A kizárólagosság azt jelenti, hogy a felperes ezen, s csak ezen állam bíróságai előtt indíthat eljárást az itt

megjelölt jogvitákban. Ha ezt elmulasztja, vagyis más szerződő államban indít keresetet, akkor ennek két jogkövetkezménye lehet: egyrészt a 19. cikkely értelmében az a bíróság, ahova a kereset vagy kérelem beérkezett, köteles joghatóságának hiányát megállapítani és a kérelmet hivatalból elutasítani. Abban az esetben viszont, ha a 16. cikkelyben megjelöltől különböző bíróság hoz döntést az ott hivatkozott kérdésekben, akkor ezt a határozatot másik szerződő államban nem lehet elismerni, illetve végrehajtani.¹⁴² A kizárólagos joghatósági szabályok megelőzik a 2. cikkelyen foglalt főszabályt és a 2–4. szakasz vagylagos joghatósági szabályait, de nem kerülhetők meg a joghatóság kikötésével (alávetés útján) sem. Az itt megjelölt okok olyan, a jogvita és a felhívott bíróság közti rendkívüli szoros kapcsolaton alapulnak, hogy a 16. cikkely hatálya nemcsak a Közösségben lakóhellyel rendelkező, de az EK területén kívüli alperesekre is kiterjed [4(1) cikkely].

Tekintettel egyrészt arra, hogy a kizárólagos joghatósági okok is a 2. cikkely szerinti főszabály alól jelentenek kivételt, nem értelmezhetők kiterjesztően, mert egyébként a főszabályt felemésztené a kivételes szabály. A szűk értelmezés másik indoka, hogy a 16. cikkely elzárja a felperest attól, hogy más, a jogvitával szoros kapcsolatban álló bíróság előtt indíthassa meg a keresetét, illetve hogy a másik féllel megegyezzen a joghatóságról. A 16. cikkely tág értelmezése indokolatlanul korlátozná ezeket a jogokat, ezért a kizárólagos joghatóság csak olyan keresetekre, kérelmekre vonatkozik, amelyeknek közvetlen tárgya az itt meghatározott jogviták egyike.

Ingatlannal kapcsolatos szabályok

A 16. (a Rendeletben 22.) cikkely (1) bekezdése az ingatlanon fennálló dologi jogokkal (*ius in rem*) és ingatlanok bérletével kapcsolatos jogvitákra vonatkozóan az ingatlan fekvése szerinti állam bíróságait ruhazza fel kizárólagos joghatósággal. Ez a szabály rögtön két részre is bontható. Az első fordulat szerint a Konvenció az ingatlanon fennálló dologi jogokkal összefüggő eljárásokra rendel kizárólagos joghatóságot. Ennek indoka az volt, hogy az ilyen jogviták eldöntése gyakran kíván meg olyan ellenőrzéseket, szakértői vagy egyéb vizsgálatokat, amelyeket a helyszínen kell lefolytatni, továbbá az ügyet gyakran befolyásolják a fogyasztói szokások, s ezeket a felhívott bíróság ismeri a legjobban. Végül a legtöbb országban az ingatlanra vonatkozó adatokat, tényeket és jogokat a fekvés szerinti államban nyilvántartják.¹⁴³

Az első komolyabb értelmezési probléma az első bővülés kapcsán merült fel, mivel az angol jogban a kontinentális értelemben vett megkülönböztetés a *ius in rem* és *ius in personam* között nem létezett. A Schlosser kommentár¹⁴⁴ ezzel kapcsolatosan három problémát vetett fel. Először is rögzítette, hogy a dologi jogok megsértéséből keletkező, vagy az ingatlanban okozott kár megtérítése iránti igény nem esik a 16. cikkely hatálya alá. Másrészt utalt arra, hogy a kontinentális államokban sem egészen azonos a dologi és a kötelmi jogok elhatárolása, annyira azonban egységes az értelmezés, hogy csak korlátozott számú dologi jog létezik, melyeket a polgári jogi kódexek kimerítően felsorolnak és definiálnak. Van néhány olyan dologi jog is, amelynek csak a körvonalait rögzíti a törvény, s a részletekben a felek állapodhatnak meg (pl. szerződésen alapuló haszonél-

¹⁴² 28. és 34. cikkely.

¹⁴³ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/34-35.

¹⁴⁴ Schlosser kommentár O. J. 1979, C 59/120.

vezet). Végül a dologi jog foglalkozik a tulajdonközösség kérdéseivel is. Az Egyesült Királyságban azonban más a helyzet. Itt hagyományosan az uralkodó szuverenitása alatt álló területeken fekvő ingatlanon tulajdonjoga csak a Korónának van, a polgárok csak bizonyos korlátozott dologi jogokat szerezhetnek meg. Mindazonáltal a kontinentális értelemben vett tulajdonjognak megfelel az angol jogban a „korlátozás nélküli abszolút birtoklás” intézménye („fee simple absolute in possession”), vagyis ugyanazzal a tartalommal rendelkezik, mint az előbbi. Emellett az 1925. évi törvény¹⁴⁵ a teljes tulajdonjog korlátozott időtartamra való megszerzését lehetővé tette („terms of year absolute”). Ugyanez a Törvény az ingatlanon fennálló korlátozott dologi jogok számát ötre korlátozta. Minden más jogosultság csupán „méltányolható érdek” („equitable interest”), melynek tartalmát és számát a fenti Törvény nem érinti. A méltányolható érdekek nem tartoznak azonban a *ius in personam* körébe, mivel közülük néhány bejegyezhető a nyilvántartásba és ezzel abszolút hatályt kapnak még a jóhiszemű vevővel szemben is, sőt bejegyzés nélkül is csak a jóhiszemű vevővel szemben hatálytalanok. Funkciójukat tekintve tehát inkább a dologi jogok körébe sorolhatók, ezért a 16(1) cikkely kiterjed rájuk.

A Bíróság azonban nem éppen ezt az álláspontot foglalta el a *George Lawrence Webb v Lawrence Desmond Webb* ügyben.¹⁴⁶ A jogeset tényállása szerint George Webb, az apa, 1971-ben adásvételi szerződéssel megszerzett egy antibes-i (Franciaország) lakást, amelynek anyagi fedezetét Nagy-Britanniában teremtette meg. A devizajogszabályok szerinti felhatalmazást a Bank of England-től olyan tartalommal szerezték meg, hogy a lakást a fiú, Lawrence Desmond Webb nevére veszik meg. A vételárat az apa angliai bankszámlájáról átutalták a fiú Antibes-ben nyitott bankszámlájára, s innen fizették ki az összeget. Az eladó 1971-ben a fiúra átruházta a lakás tulajdonjogát. 1990-ben azonban az apa keresetet indított angol bíróság előtt annak megállapítása iránt, hogy a fiú csak a lakás vagyonkezelője volt, és arra kérte a fiát kötelezni, hogy a lakás tulajdonjogának a rá történő átruházásához szükséges iratokat állítsa ki. A fiú szerint ingatlanra vonatkozó dologi jogi jogosultság volt a vita tárgya, ezért az eldöntésére a francia bíróságoknak lett volna kizárólagos joghatóságuk. Az eljáró angol bíróság arra az eredményre jutott, hogy a fiú a lakás vagyonkezelője volt, mivel az angol jogban, ha egy személy egy másik személynek a rendelkezésére bocsátja a dolog megvásárlásához szükséges összeget, akkor az ajándékozási szándék nyilvánvaló fennállásától eltekintve, az előbbiről vélelmezni kell, hogy fenntartotta a dolog hasznélvezeti jogát a maga számára, míg a névleges tulajdonost vagyonkezelőnek (trustee) kell tekinteni. A vélelem megdöntése érdekében a fiú azt állította, hogy a lakás ajándék volt, de ezt a bíróság nem fogadta el, mivel a lakást nemcsak a fiú, de az apa és annak felesége is használta.

A Bíróság elvetette az alperesnek és a Bizottságnak a joghatóságra vonatkozó azon érvelését, hogy a kereset azért tartozott volna a 16(1) cikkely hatálya alá, mert végső célja a lakás tulajdonjogának rendezése volt, az apa végső soron a lakás tulajdonjogát kívánta megszerezni. A Bíróság szerint a kizárólagos joghatósági szabály csak azokra az esetekre vonatkozik, amikor a felperes már élvezi, gyakorolja az ingatlanból eredő dologi jogokat, méghozzá mindenkivel szemben. Itt viszont az apa csak a fiával szemben fennálló jogosultságára hivatkozott, azt érvényesítette. Elvetette a Bíróság a másik érve-

¹⁴⁵ Law of Property Act 1925.

¹⁴⁶ C-294/92 [1994] ECR I-1717.

lést is, miszerint a felperes méltányolható érdekei dologi jogi jellegűek lennének. A. Briggs komoly kételyeket fogalmazott meg ezzel az állásponttal szemben, és a Schlosser kommentárral értett egyet: a felperes jogai ugyanis egyrészt a fiával szemben, másrészt minden más harmadik személlyel szemben kikényszeríthetők voltak, kivéve azt az esetet, ha az ingatlant jóhiszemű személy vette volna meg.¹⁴⁷

Lényegében egy korábbi, a Mario P. A. Reichert és pertársai v Dresdner Bank eset¹⁴⁸ kapcsán kifejtett elvet követte a Bíróság, vagyis hogy a dologi jog fogalmát önállóan kell értelmezni, anélkül azonban, hogy akár a fenti, akár a Reichert v Dresdner Bank ügyben pozitívan meghatározta volna, mit kell érteni a kérdéses kifejezés alatt a Konvenció alkalmazása szempontjából. Az utóbbi ügyben azt kellett eldönteni, hogy ha az adós a tulajdonában álló ingatlant elajándékozza egy harmadik személynek (nevezetesen a fiának) és ezen ajándékozási szerződés relatív hatálytalanságának megállapítását kéri a hitelező az Actio Pauliana szabályai szerint, akkor olyan in rem jog-e a jogvita tárgya, amely alapja lehet a kizárólagos joghatósági szabály alkalmazásának vagy sem. A Bíróság rögzítette, hogy az „olyan ügyek, amelyek tárgya ingatlanon fennálló dologi jog” kifejezést a tagállamok belső jogától függetlenül kell értelmezni és hozzátette, hogy nem értelmezhető kiterjesztően, ezért nem tartozhat ide minden olyan ügy, amely ingatlanon fennálló dologi joggal kapcsolatos, csupán azok, amelyek az ingatlan terjedelmét, tartalmát (összetételét), tulajdonjogát, birtokát vagy más dologi jog létezését érintik, illetve azzal a „hatalommal” foglalkoznak, amelyek az előbbi érdekek védelmére szolgálnak. Az Actio Pauliana szerinti kereset semmiképp sem tekinthető ilyennek, hisz ez a hitelezőt csak az adóssal, illetve a vele szerződő féllel, és nem bárkivel szemben illeti meg, és önmagában az egyes tagállamok olyan ingatlan-nyilvántartási szabályai, melyek szerint a fenti keresetet be kell jegyezni az ingatlan-nyilvántartásba, nem változtat a követelés in personam jellegén.

A Schlosser kommentár által tárgyalt harmadik érdekes kérdés, hogy vajon az ingatlan tulajdonjogának átruházásával kapcsolatos keresetek a 16. cikkely hatálya alá esnek-e. A válasz azért nem egyértelmű, mert az egyes tagállamokban a tulajdonjog átruházására vonatkozó rendelkezések igen eltérőek. Így például a német jogban a jogcím mellett a dolog átadására (tradíció) is szükség van, amely ingatlan esetén a felek viszonylatában is csak akkor hatályos, ha a tulajdonosváltást az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezték. Ezért, ha az átruházó elmulasztja a tulajdon-átruházással kapcsolatos kötelezettségeinek teljesítését, akkor a másik fél csakis kötelmi jogi igényt támaszthat vele szemben, dologi jogi alapú keresetet nem indíthat. Ezzel szemben a francia, a belga, a luxemburgi és nagyrészt az olasz jogban a tulajdonjog (adásvételi) szerződés megkötésével a vevőre száll (konszenzuális rendszer), s a bejegyzésre csak azért van szükség, hogy ezáltal az átruházás mindenkiel szemben hatályos legyen. Ezért az ingatlan átadásának, illetve az ingatlan-nyilvántartáson a tulajdonosváltás átvezetésének elmulasztása részben kötelmi jogi, részben dologi jogi igényeket hoz létre a vevő oldalán („matière mixte”). Az angol jogban az ingók átruházása esetén elegendő a szerződéskötés, ingatlanoknál viszont a hatályosságához egy külön dokumentumra, az ún. „conveyance”-ra is szükség van. Szükség esetén a vevőnek keresetet kell indítania az eladó ellen a kötelezettségeinek teljesítéséhez szükséges aktusok végrehajtása iránt. A vevőnek az ingatlanon fennálló méltányolható érdeke harmadik személyekkel szemben is hatályos, amennyiben azt a

¹⁴⁷ Yearbook 1994. 563–568. p.

¹⁴⁸ C-261/90 [1992] ECR I-2149.

földnyilvántartásba bejegyezték. Tehát az eladóval szemben kötelmi jogi, harmadik személyekkel szemben pedig dologi jellegű igénye lehet a vevőnek.

Tekintettel arra, hogy a vevő vagy a tulajdonjogot egyéb jogcímen megszerző személy kizárólagosan vagy részben kötelmi jogi igénnyel léphet fel, a tulajdonátruházással kapcsolatos keresetek nem esnek a kizárólagos joghatósági szabályok hatálya alá.¹⁴⁹ Ennek felelt meg a Bíróságnak a Gaillard v Chekili esetben¹⁵⁰ hozott döntése is, melyben kimondta, hogy az ingatlan adásvételére irányuló szerződés felbontásával kapcsolatos per – minthogy itt az eladó a vevővel szemben léphetett csak fel, s ebből eredő jogait csak a másik szerződő féllel szemben érvényesíthette és nem erga omnes – nem tartozik a kizárólagos joghatósági szabály hatálya alá.

Az átruházás alapjául szolgáló ügylet érvénytelenítése után keletkező jogi helyzettel foglalkozott a Bíróság a Norbert Lieber v Willi S. Göbel és Siegrid Göbel ügyben.¹⁵¹ A tényállás szerint, egyezség útján a németországi Göbel házaspár cannes-i (Franciaország) lakásuk tulajdonjogát a szintén németországi lakos Lieberre ruházta át. 1978-ban Lieber be is költözött a lakásba és 1987-ig használta, a vételárat viszont nem fizette ki. 1987-ben az egyezséget a német bíróságok ex tunc hatállyal érvénytelenítették. Ebben a perben az alperesek viszontkeresettel éltek Lieber ellen, hogy a kilenc évig tartó használatért fizessen használati díjat. Lieber szerint a viszontkeresetre a 16(1) cikkely vonatkozik, és ezért a francia bíróságoknak van rá joghatóságuk. A Bíróság azonban megállapította, a Schlosser kommentárra hivatkozva, hogy ebben az esetben nem dologi jogi igényről volt szó, mivel dologi jogokról akkor lehet beszélni, ha a vagyontárgyra vonatkozó jogosultság mindenkiel szemben hatályos, míg a kötelmi jogok csak meghatározott személyekkel szemben érvényesíthetők. A jelen esetben az utóbbiról lehetett csak szó, mivel az igény csak Lieber ellen volt előterjeszthető. Míg tehát a Webb v Webb esetén a Bíróság figyelmen kívül hagyta a Schlosser kommentárt és nem definiálta a dologi jog fogalmát, addig itt követte azt, s megfogalmazta a kérdéses kifejezés pozitív tartalmát is. A Richard Gaillard v Alaya Chekily ügyben¹⁵² hozott döntésében a Bíróság megerősítette a dologi jogok erga omnes hatályát, s kimondta, hogy az ingatlan adásvételére irányuló szerződés felbontásával kapcsolatos és az ebből keletkező kár megtérítésére irányuló eljárás nem tartozik a 16(1) cikkely hatálya alá, minthogy az adásvételi szerződésből eredő jogok kizárólag csak a másik szerződő féllel szemben érvényesíthetők.

A 16(1) cikkely második fordulata kizárólagos joghatóságot rendel azokra az eljárásokra, melyek tárgya ingatlanra vonatkozó bérleti jogviszony. Az első fordulathoz hasonlóan, csak akkor esik a kizárólagos joghatósági szabály alá a kereset, ha annak tárgya maga a bérleti jogviszonyból eredő jogosultság. A rendelkezés jogpolitikai indoka az volt, hogy az ingatlanok bérletére a nemzeti jogokban általában speciális jogszabályok vonatkoznak, amelyeket összetettségükre tekintettel célszerűbb, ha azon állam bíróságai alkalmazznak, ahol hatályban vannak, vagyis az ingatlan fekvése szerinti állam bíróságai. Már a Jenard kommentár is utalt arra, hogy a „bérleti jogviszony” kifejezés felöleli a lakások és egyéb helyiségek bérletét még ha szakmai vagy kereskedelmi célú használatot takarnak is, továbbá a mezőgazdasági földbérletet (földhaszonbérletet).¹⁵³

¹⁴⁹ Schlosser kommentár O. J. 1979, C 59/121.

¹⁵⁰ R. Gaillard v A. Chekili eset C-519/99 [2001] ECR I 2771.

¹⁵¹ C-292/93 [1994] ECR I-2535.

¹⁵² C-519/99 [2000] ECR I-4705.

¹⁵³ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/35.

A Bíróság a Theodorus Engelbertus Sanders v. Ronald van der Putte ügyben¹⁵⁴ kifejtette, hogy azok az indokok, amelyek a bérleti jogviszonyt kizárólagos joghatóság alá rendelik, nem állnak fenn egy bérelt üzlethelyiségben folytatandó kereskedelmi tevékenység megkezdésének elmulasztásából, s ezzel kapcsolatosan a jó hírnév megsértéséből eredő jogvitáknál, ezért az 16(1) cikkely nem alkalmazható. Úgyszintén túllép a bérleti jogviszonyokon alapuló jogviták körén az az eljárás, amelynek tárgya olyan szerződés, mely alapján valamely részes államban székelő utazásszervezői iroda azt vállalja, hogy az ugyanebben az államban lakó ügyfél számára kibérel (lefoglal) egy nyaralót több hétre és az egyéb utazási feltételeket is megszervezi (Elisabeth Hacke v Euro-Relais GmbH eset¹⁵⁵). Ezt a határozatot komoly kritika alá vonta Briggs,¹⁵⁶ mivel a bíróság fő érvelése az volt, hogy az utazásszervező és az ügyfél közti szerződés a szállás foglalásán kívül más szolgáltatásokat is magában foglalt, mint pl. információ- és tanácsadás, biztosításkötés, a célállomáson való fogadás stb. Vagyis olyan összetett szerződésről volt szó, amely a 16. cikkely alkalmazását nem indokolta. Briggs utalt arra, hogy a Jenard kommentár kiemelte: a 16(1) cikkely akkor alkalmazható, ha a kereset tárgya a bérleti szerződésből ered, ebben az esetben pedig az ügyfél éppen a szobafoglalással, és nem az egyéb szolgáltatásokkal kapcsolatosan lépett fel az utazásszervező ellen.

A Dansomner A/S v Andreas Götz esetben¹⁵⁷ a dán felperesi társaság, a Dansomner, Götz részére két hétre kibérelt egy dán állampolgár tulajdonában álló nyaralót Dániában. Az ellenérték a nyaraló bérleti díján kívül magában foglalta annak a biztosításnak a biztosítási díját is, amelyet arra az esetre kötöttek, ha a megbízó visszavonná a foglalását. A Dansomner ugyanakkor vállalta, hogy helytáll a Götz által befizetett összegért, ha az utazásszervező fizetéseképtelenné válna. Götz kárt okozott a nyaralóban, ezért a Dansomner mint bérbeadó keresetet indított ellene az NSZK-ban, minthogy mindkét fél német lakóhelyű, illetve székhelyű volt. Felmerült, hogy nem terjed-e ki erre a jogvitára a 16(1) cikkely rendelkezése. A fenti iránymutatás szerint nem, hiszen a szerződés nem csak a bérletre vonatkozott. A Bíróság viszont a két további megállapodást járulékosnak minősítette, amelyek nem változtattak az alapjogviszonyon, vagyis a bérleten, s mivel a jogvita tárgyává sem váltak, a kereset a kizárólagos joghatósági szabály hatálya alá tartozott. Ezzel a döntésével a Bíróság jogbizonytalanságot idézett elő azáltal, hogy bizonyos összetett – ingatlanbérletet is magában foglaló – szerződésekre a 16(1) cikkely hatályát kiterjesztette, míg másokra nem, de az elhatárolás szempontjai homályban maradtak, vagyis nem adta meg a Bíróság azokat a kritériumokat, amelyek alapján eldönthető lett volna, hogy mikor tekinthető egy szerződés annyira összetettnek, hogy a kizárólagos joghatóság nem vonatkozik rá.

A kizárólagos joghatóság, mint látható, kiterjed a bérbeadó és a bérlő közti, a bérleti szerződés létezésével, értelmezésével, a bérlő által a bérleményben okozott károk megtérítésével, a kilakoltatással stb. kapcsolatos jogvitákra, de nem vonatkozik a bérleti díj megfizetésével összefüggő, illetve, a Schlosser kommentár szerint, a rövid időtartamra szóló bérletből eredő jogvitákra.

A Bíróság azonban a fenti szempontoktól némileg eltért az Erich Rösler v Horst Rottwinked ügy kapcsán.¹⁵⁸ A tényállás szerint a felperes, Horst Rottwinked, kiadta

¹⁵⁴ C-73/77 [1977] ECR 2383.

¹⁵⁵ C-280/90 [1992] ECR I-1111.

¹⁵⁶ Yearbook 1992.

¹⁵⁷ C-8/98 [2000] ECR I-393.

¹⁵⁸ C-241/83 [1985] ECR 99.

cannobioi (Olaszország) villájának egyik lakrészét Erich Röslernek, az alperesnek, három hétre négy fő részére. A megállapodás értelmében a bérlőnek tilos volt ennél több látogatót befogadnia éjszakára. A gáz-, víz- és villanyszámlát a fogyasztás elszámolása alapján kellett kifizetni, s egy külön díjat kellett fizetni a bérlet végén szükséges takarításért. A szerződésre a német jog alkalmazását kötötték ki, mivel mindketten németországi lakosok voltak, és a díjakat is az NSZK-ban kellett kifizetni. A felperes ugyanabban az időszakban utazott a villájába pihenni, mint amikor az alperes ott volt, s azt tapasztalta, hogy az alperes több mint négy személyt szállásolt el a kiadott lakrészben, a szennyvízgödör ezért túlfolyt, s elviselhetetlen büzt árasztott. Emellett a vendégek rendkívül hangosak voltak, így ő és családja nem tudta élvezni a nyaralást. A tulajdonos keresetet indított a német bíróságok előtt: részben a ki nem fizetett közüzemi díjakat követelte, részben a „vakáció élvezésének elmaradása miatt” kártérítési igényt terjesztett elő. Az első fokú német bíróság úgy látta, hogy kizárólagos joghatóság alá esik a jogvita. A másodfokú bíróság a határozatot hatályon kívül helyezte, innen pedig a Legfelső Bíróság elé került az ügy, amely a Bírósághoz fordult.

A Bíróság egyrészt kijelentette, hogy a 16(1) cikkely mindenféle ingatlanbérletre alkalmazandó, akkor is ha csak rövid időtartamú, és ha csak egy hétvégi ház használatára vonatkozik. Ez az érvelés az olasz kormány által benyújtott észrevétellel vágott egybe, amely arra helyezte a hangsúlyt, hogy a bérleti jogviszonyt számos országban speciális joganyag szabályozza. Ezek többsége kögens rendelkezés (pl. bérleti díj mértékét szabályozó, a bérlő jogainak védelmét szolgáló törvények), amelyek megkerülhetők lennének joghatósági kikötéssel, ha a kizárólagos joghatóság nem érvényesülne. Ugyanakkor, bár ezek a különleges rendelkezések legtöbbször nem terjednek ki a rövid időre szóló bérleti jogviszonyokra (ahogy ezt az NSZK kormánya is jelezte), súlyos jogbizonytalanságot okozna, ha kivételeket teremtené a joggyakorlat a Konvenció rendelkezései alól, melyek köre és száma nem volna korlátozható, ellenőrizhető, mivel mindig fennállna a lehetőség annak, hogy további kivételek is léteznek.

A Bíróság a Rössler v Horst ügy kapcsán másrészt kiemelte, hogy a bérleti jogviszonnyal kapcsolatos jogvitáknak a Jenard kommentárban jelzett köre nem kimerítő, mert ide tartozik még a birtok visszaadásával, bérlet időtartamával összefüggő vita is, de Jenard álláspontjával ellentétesen, a bérleti díj megfizetésével (illetve az ennek szerves részét képező közüzemi díjak megfizetésével) kapcsolatos pereskedés is. A kommentártól való eltérést szintén szociális érvekkel támasztotta alá a Bíróság, minthogy egyébként az érintett állam kögens szabályait – mint pl. az olasz jogban az igazságos bérleti díjra vonatkozó rendelkezéseket – meg lehetne kerülni. Ugyanakkor a Lieber v Göbel esetben¹⁵⁹ a Bíróság kiemelte, hogy amennyiben a felek között nem jött létre bérleti szerződés, vagyis hiányzik a feleknek a bérletre irányuló akarat-megegyezése, akkor a 16. cikkely nem alkalmazható még akkor sem, ha az időleges használat után fizetendő díjat a bérleti díjhoz hasonlóan számítják ki.

Mindezek az érvek azonban nem igazolhatják a 16. cikkely alkalmazását a bérleti jogviszonyhoz csak közvetetten kapcsolódó igényekre, mint pl. „a vakáció élvezésének elmaradásából” eredő kártérítési követelésre.

A rövid, legfeljebb egymást követő hat hónapig tartó, magánhasználati célú bérletekre vonatkozóan a San Sebastianban aláírt módosító egyezmény vagylagos joghatósági okot is bevezetett a kizárólagos joghatóság címszó alatt. Ha a bérlő és a bérbeadó egya-

¹⁵⁹ C-292/93 [1994] ECR I 2535.

ránt természetes személy és a lakóhelyük ugyanazon szerződő államban van, akkor az alperes lakóhelye szerinti bíróságok is joghatósággal rendelkeznek az ilyen bérleti jogviszonyból eredő jogvitákra [16(1) cikkely b) pont].¹⁶⁰ A Rendelet [22(1) cikkely második mondata] tovább enyhített a feltételeken, és immár elegendő, hogy a bérlő természetes személy legyen, a bérbeadó lehet jogi személy is vagy más szervezet.

A Nmtvr. 62/A. § a) pontja, a rövid időtartamra szóló bérlet kivételével, átvette az európai szabályt, s ezzel megszorította a korábbi magyar kizárólagossági rendelkezést, amely szerint minden eljárás, amely magyarországi ingatlanra vonatkozik, magyar bíróság elé tartozik.

Társaságok és egyéb magánjogi szervezetek nyilvántartásával kapcsolatos eljárások

Társaságok vagy más jogi személyek, természetes illetve jogi személyek szervezetei alapító okiratának, továbbá szerveik belső döntéseinek érvényességére, illetve érvénytelenségére, társaságok és más jogi személyek, illetve szervezetek megszüntetésére irányuló eljárásra a székhely szerinti állam bíróságai kizárólagos joghatósággal bírnak. Ezen szabály indoka az volt, hogy mindenképp elkerüljék a különböző országokban születő határozatok összeegyeztethetlenségét, emellett a társaságokra és egyéb szervezetekre vonatkozó adatokat, tényeket, jogokat, illetve a változásait a székhely szerinti államban tartják nyilván és teszik közzé.¹⁶¹

A Schlosser kommentár Anglia és Írország csatlakozása kapcsán kiemelte, hogy amennyiben az alkalmazandó jog (53. cikkely) szerint egy társaságnak két székhelye is van, méghozzá különböző államokban, akkor az eljárás bármelyik székhely szerinti államban megindítható, vagyis a felperes, illetve kérelmező választásától függ, hogy hol adja be a kérelmét, keresetét.¹⁶²

Míg a Konvenció rendszerében a székhelyet az általános szabályok szerint kell meghatározni, addig a Rendelet szerint a kizárólagos joghatóság ezen rendelkezésének alkalmazása során a székhelyet az eljáró bíróságnak – a 60. cikkelytől függetlenül – a saját nemzetközi magánjogi szabályai szerint kell meghatározni, s ezzel gyakorlatilag a régi szabály változatlanul érvényesülhet.

Kifejezetten az európai szabályokra tekintettel került be a Nmtvr. kizárólagos joghatósági okai közé a jogi személyek, illetve jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok székhelye az említett jogalanyok alapításával, fizetéseképtelenségével, megszűnésével, a nyilvántartásba-vétel alapjául szolgáló szerződés vagy alapszabály (alapító okirat) érvényességével kapcsolatos, valamint a jogi személy (társaság) szervei által hozott határozatok felülvizsgálata iránti eljárások vonatkozásában. A magyar rendelkezés annyival bővebb, hogy kizárólagos joghatóságot ír elő a jogi személy (társaság) felszámolásának esetére is, míg ez a terület ki van zárva mind a Konvenció, mind a Rendelet tárgyi hatá-

¹⁶⁰ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/34., Schlosser kommentár O. J. 1979, C 59/120.

¹⁶¹ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/35.

¹⁶² Ezt figyelembe kell venni az angol és az ír jog alapján létrehozott „partnership” intézményénél is. Schlosser kommentár O. J. 1979, C 59/120. – Az angol szabályozás szerint egy társaság székhelye akkor van az Egyesült Királyság területén, ha az Egyesült Királyság bármely részének joga alapján hozták létre vagy jegyezték be, vagy ha a központi igazgatása és ellenőrzése az Egyesült Királyság területén van. Ugyanez a szabály érvényesül a külföldön található székhely meghatározása szempontjából. A társaság székhelyét vagy a bejegyzés helye, vagy a központi irányítás helye jelöli ki. Amennyiben ez a kettő két különböző államban van, akkor a társaságnak két székhelye van. Civil Jurisdiction and Judgements Act 1982 42–43. szakasza.

lya alól. A felszámolásról szóló 1346/2000/EK Tanácsi Rendelet¹⁶³ 3. cikkelye nem a székhely, hanem az adós jogi személy fő (vagyon) érdekeltégeinek fekvési helye szerinti bíróság előtt rendeli megindítani a felszámolási eljárást.

Egyéb nyilvános lajstromokba történő bejegyzéssel kapcsolatos eljárások

A Konvenció 16(3) cikkelye, illetve a Rendelet 22(3) cikkelye szerint az olyan eljárásokra, amelyek tárgya nyilvános lajstromba, nyilvántartásba történő bejegyzés érvényessége, a nyilvántartást vezető állam bíróságai rendelkeznek kizárólagos joghatósággal. Itt főként az ingatlan-nyilvántartásra és a kereskedelmi nyilvántartásokra kell gondolni.

A Nmtvr. a fenti szabálynak megfelelő kizárólagos joghatósági rendelkezést tartalmaz. A 62/A. § h) pontja szerint jogoknak, tényeknek és adatoknak belföldön vezetett közhitelű nyilvántartásba történő bejegyzését érintő eljárásban magyar bíróságnak kizárólagos joghatósága van. A bejegyzést „érintő” eljárás alatt olyan eljárás értendő, amelynek tárgya a bejegyzés érvényessége, helyessége. A szabály nem értelmezhető kiterjesztően.

Az iparjogvédelmi nyilvántartások

Ha az eljárás szabadalom, kereskedelmi jelzés, ipari minta vagy más hasonló, letétbe helyezéssel vagy nyilvántartásba vétellel keletkező jog¹⁶⁴ bejegyzésére, illetve letétbe helyezésére vagy érvényességére vonatkozik, akkor erre az eljárásra azon szerződő állam bíróságainak van kizárólagos joghatóságuk, ahol a letétbe helyezést, vagy bejegyzést kérték, illetve ahol már a letétbe helyezés vagy bejegyzés ténylegesen megtörtént vagy nemzetközi egyezmény értelmében megtörténtnek kell tekinteni [a Konvenció 16(4) cikkelye].

A Konvenció aláírásakor még kidolgozás alatt állt két szabadalommal foglalkozó európai egyezmény. Az első kibővülés idejére ezeket az egyezményeket már aláírták és speciális joghatósági szabályaikat összhangba kellett hozni a Konvenció rendelkezéseivel. 1973. október 5-én írták alá a Müncheneri Egyezményt, amely még nem érintette az állami szuverenitást a szabadalmak megadására vonatkozásában, csupán egy közös szabadalmi engedélyezési eljárást vezetett be a szerződő államokban. Ezzel szemben az 1975. december 15-i Luxemburgi Egyezmény „ab initio” valamennyi EK tagállamban érvényes és egységes közösségi szabadalmat vezetett be.¹⁶⁵ A két szabadalmi egyezmény és a Konvenció egymáshoz való viszonya a különös és az általános szabály viszonya lett, vagyis a Müncheneri és a Luxemburgi Egyezményekben szabályozott speciális eljárásokra a Konvenció nem alkalmazható. Az egyezmények illeszkedésének megteremtése végett kerültek be a Jegyzőkönyvbe az V.c. és az V.d. cikkelyek. Az előbbivel csak egy értelmezési problémát kívántak elkerülni az angol szövegváltozattal összefüggésben, nevezetesen, hogy a szabadalmi egyezményekben használt „residence” kifejezés alatt a

¹⁶³ O. J. 2000, L 160/1-13.

¹⁶⁴ A Jenard kommentár pl. utal arra, hogy ide tartoznak azok a jogok, amelyek a zöltségek és gyümölcsök sokféleségét védik.

¹⁶⁵ 2002-ig még nem lépett hatályba.

Konvenció szempontjából „domicile”-t kell érteni, a már korábban kifejtett tartalommal. Az V.d. cikkely pedig úgy rendelkezik, hogy – a Müncheneri Egyezmény felállított Európai Szabadalmi Hivatal joghatóságának sérelme nélkül – ha a Luxemburgi Egyezmény szerint¹⁶⁶ a szabadalmi oltalmat csak egy vagy több, de nem az összes közösségi államban adták meg, akkor ez nem minősül közösségi szabadalomnak, bár a Luxemburgi Egyezmény rendelkezései vonatkoznak rá, ezért ebben az esetben a szabadalom megadásával (létezésével) vagy érvényességével kapcsolatos eljárásokra mindazon szerződő állam bíróságai joghatósággal bírnak a lakóhelytől függetlenül, ahol a szabadalmat megadták. A Rendelet 22(4) cikkelyének második mondata ez utóbbi rendelkezést beillesztette magába a Rendeletbe azzal a módosítással, hogy a Luxemburgi Egyezményre történő utalást elhagyta, minthogy az még mindig nem lépett hatályba.

Az a fordulat, hogy a szabadalmat, ipari mintát, stb.-t "nemzetközi egyezmény értelmében úgy kell tekinteni, hogy bejegyezték vagy letétbe helyezték", jelenleg gyakorlatilag az 1891. április 14-én kelt, s azóta többször módosított Madridi Megállapodásra utal, mely szerint egy kereskedelmi névnek, ipari mintának a Berni Nemzetközi Hivatalnál történő letétbe helyezése a származási ország lajstromán keresztül ugyanolyan hatályal bír, mintha a többi szerződő államban közvetlenül bejegyezték volna őket. Ha pl. a kereskedelmi nevet a németországi lajstromon keresztül helyezték el a Nemzetközi Hivatalnál, akkor a francia bíróságoknak lesz kizárólagos joghatóságuk olyan ügyre, ha azt kell eldönteni, hogy a nevet Franciaországban is bejegyeztnek kell-e tekinteni. A Rendelet annyiban egészítette ki a fenti szabályt, hogy tekintettel arra, hogy időközben számos közösségi joganyag született az iparjogvédelem területén, a 22(4) cikkely utal a nemzetközi egyezmények mellett erre a közösségi forrásra is.

A Konvenció 16(4), illetve a Rendelet 22(4) cikkelyét szintén szűken kell értelmezni, ezért minden más jogvita, így például a szabadalom megsértéséből eredő igények is, az egyéb joghatósági szabályok alá esnek.¹⁶⁷

A Bíróság a *Ferdinand M. J. J. Duijnste v Lodewijk Goderbauer* ügyben¹⁶⁸ a szabadalom érvényességével és bejegyzésével kapcsolatos eljárásoknak közösségi tartalmat adott a Konvenció alkalmazása szempontjából és kifejtette, hogy ide tartozik a szabadalom létezésével, érvényességével, vagy megszűnésével, illetve az elsőbbségi joggal kapcsolatos jogvita. Az adott tényállás szerint a munkáltató felszámolója és egyik munkavállalója között folyt az eljárás arról, hogy ha a munkaszerződés alapján a dolgozónak kötelezettsége volt találmány kifejlesztése, akkor melyikőjüké illeti meg a szabadalom, vagyis nem maga a szabadalom volt kétséges, hanem az, hogy kit illetnek meg az ebből eredő jogosultságok, ennél fogva a jogvita nem tartozott a kizárólagos joghatósági szabály alá.

A Nmtvr. 62/A. § f) pontja átmentette a korábbi szabályt, amely szerint kizárólagos joghatóságuk van a magyar bíróságoknak a belföldi iparjogvédelmi jog megadásával, terjedelmével és megszűnésével kapcsolatos eljárásokra, s ezzel meg is felel az európai követelményeknek.

¹⁶⁶ 86. cikkely.

¹⁶⁷ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/36, Schlosser kommentár O. J. 1979, C 59/123.

¹⁶⁸ C-288/82 [1983] ECR 3663.

A végrehajtás során felmerülő jogviták

A határozatok végrehajtásának foganatosítására vonatkozó eljárásra azon szerződő állam bíróságai rendelkeznek kizárólagos joghatósággal, ahol a határozatot (illetve a közokiratot, egyezséget) végrehajtották vagy végre kell hajtani. Ez a rendelkezés főként a Konvenció III. Címéhez, az elismeréshez és a végrehajtáshoz kapcsolódik. A Konvenciónak nem célja magának a végrehajtási eljárásnak, egész pontosan a végrehajtás foganatosítási szakaszának egységesítése, csupán az, hogy biztosítsa a Közösségen belül a határozatok szabad mozgását. Ha már egy külföldi határozatot elismertek és végrehajtását engedélyezték, illetve elrendelték, innentől kezdve úgy kell kezelni, mint egy belöldi határozatot, ezért a foganatosítás szabályainak közelítése vagy egységesítése a Konvenció szintjén nem volt indokolt. Mivel pedig a végrehajtás foganatosításával összefüggésben felmerülő vitákat abban az államban a legcélszerűbb elbírálni, ahol a végrehajtás folyik, továbbá mivel a végrehajtás során az eljáró bíróságok feladata a területükön működő végrehajtói szervezetek működésének ellenőrzése, a Konvenció kidolgozói kizárólagos joghatósági szabályt vezettek be a végrehajtás során felmerülő jogvitákra. Hasonló illetékességi szabályokat a tagállamok belső jogai is tartalmaznak.

Felmerül a kérdés, hogy mit kell a végrehajtás alatt érteni. A Jenard kommentár szerint¹⁶⁹ (ingó vagy ingatlan) vagyon elleni erőszak alkalmazása, foglalás vagy a vagyoni jogok egyéb korlátozása abból a célból, hogy a bírói határozatok, egyezségek és közokiratok tényleges érvényesülését biztosítsák. A Bíróság az AS-Autoteile Service GmbH v Pierre Malhé ügyben¹⁷⁰ foglalkozott a kizárólagos joghatóság ezen pontjának alkalmazási körével a német polgári eljárásjogi kódex (ZPO) egyik rendelkezésével összefüggésben. A német felperes és a francia alperes közötti eljárás első fokon azzal zárult, hogy a bíróság az alperest kötelezte meghatározott összeg jogalap nélküli gazdagodás címén való visszafizetésére. A másodfokú bíróság azonban megállapította, hogy mivel az alperes Franciaországban lakott, a francia bíróságok rendelkeztek joghatósággal az ügyre. Ezt a döntést a Legfelső Bíróság is megerősítette. Az elsőfokú bíróság ezért a felperest az eljárási költségek megfizetésére kötelezte, amelyet előzetesen végrehajthatónak nyilvánított. A felperes, hogy elkerülje a végrehajtási eljárást, bankkezeséggel kívánta biztosítani az összeg megfizetését, az erről kiállított dokumentum az alperes birtokába is került. A végrehajtás mégis megindult, s ezért a felperes a jogalap nélküli gazdagodás címén őt megillető összeg beszámításával a végrehajtás megszüntetését kérte a ZPO 767. §-a alapján.

A Bíróság álláspontja az volt, hogy a ZPO 767. §-a szerinti kérelem, amely a marasztaló határozat ellen terjeszthető elő az elsőfokú bíróságnál olyan okból, amely a tárgyalás berekesztése után merült fel, és amely jogorvoslat útján már nem volt érvényesíthető, a Konvenció 16(5) cikkelye alá esik. Ugyanakkor visszaélésszerűen a kizárólagos joghatósági szabály nem használható fel: ez akkor fordulna elő, ha így a felperes saját lakóhelye szerinti bíróság előtt tudna érvényesíteni olyan követelést, amelyre, ha önállóan terjesztené elő, más államnak lenne joghatósága. A fenti jogesetben pedig a német bíróságok már megállapították, hogy az adott követelés elbírálására nem rendelkeznek joghatósággal. A nemzeti jogszabályok alkalmazására mindaddig tehát lehetőség van, amíg

¹⁶⁹ Jenard kommentár O. J. 1979, C 59/36.

¹⁷⁰ C-220/84. [1985] ECR 2267.

az nem akadályozza a Konvenció hatékonyságát, illetve nem irányul a Konvenció szabályainak megkerülésére.

Az Actio Pauliana sokféle joghatósági kérdést vetett már fel, nem kerülhette el a 16(5) cikkely szerinti kizárólagos joghatóság alá való beillesztés megkísérlését sem. A Reichert v Dresdner Bank ügyben¹⁷¹ a felperes többek között arra is hivatkozott, hogy az adós és a harmadik személy közötti szerződés relatív hatálytalanságának megállapítására irányuló kereset végső célja az, hogy az elidegenített vagyontárgyra vezetett végrehajtást az új tulajdonos köteles legyen tűrni. Az EKB azonban felidézte az előbb már említett részletet a Jenard kommentárból, amely szerint a foganatosítás (foglalás, korlátozás, egyéb erőszak) folyamán felmerülő jogvita esik csak a kizárólagos joghatóság alá.

Korábban ilyen joghatósági szabályt a Nmtvr. nem tartalmazott, ám hasonló illetékességi rendelkezés létezett a Pp-ben és a végrehajtási törvényben, amelyek háttérében az az ésszerű megfontolás húzódott meg, hogy az a bíróság döntse el a végrehajtás során felmerülő vitákat, amelynek területén a végrehajtás folyik. A Nmtvr. 62/A. § i) pontja kizárólagosan a magyar bíróságok joghatóságába utalja a belföldön folyó végrehajtást érintő eljárásokat, vagyis a végrehajtás korlátozása, megszüntetése iránti pert, a végrehajtási igénypert, a végrehajtás elrendelésével, illetve foganatosításával kapcsolatos jogorvoslatok.¹⁷²

¹⁷¹ C-115/88 [1990] ECR I 27.

¹⁷² Pp. 367. §, 373. §, Vht. 211–224. §.

ADÉL KÖBLÖS

THE RULES ON INTERNATIONAL JURISDICTION IN EUROPE
AND HUNGARY

(Summary)

This study is on the regulation on international jurisdiction in Europe and in Hungary. The author takes the Brussels Convention signed on 27 September 1968 as a base for analysing the modern rules on jurisdiction and presents the case law delivered by the European Court of Justice on the interpretation of the Convention. Even though the 44/2001 EC Council Regulation replaced this source of law, one may not dispense with dealing with it, since the Convention remained in force between Denmark and the rest of the EU-countries. Regarding the vigorous Hungarian intentions to join the EU and the need to reform the outdated domestic rules on jurisdiction, the Hungarian regulation was amended in accordance with the newest European norms by the Act CX of 2000.

The object of this study, on the one hand, is to present the Hungarian judges, lawyers and academics with the European rules on general, special and exclusive jurisdiction in great details contemplating the questions raised by the legal practice and demonstrating the amendment of these rules from 1968 to date. On the other hand, it is a comparative work illuminating the similarities and differences between the European and the Hungarian regimes in the field of civil and commercial legal disputes.

No particular attention is devoted to the Lugano Convention despite it being another outstanding international agreement in the field of international jurisdiction in Europe, for its regulative logic, structure and, apart from some rules, its words coincide with those of the Brussels Convention as amended by the San Sebastian Convention signed in 1989.